

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Politologických studií

Katedra Politologie

Institut Bezpečnostních studií

Diplomová práce

2018

Petra Sedláčková

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Politologických studií

Katedra Politologie

Institut Bezpečnostních studií

**Konec latinskoamerického socialismu: Bezpečností
aspekty venezuelské krize**

Diplomová práce

Autor práce: Petra Sedláčková

Studijní program: Bezpečnostní studia

Vedoucí práce: PhDr. Vít Střítecky, M.Phil.

Rok obhajoby: 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 9. května 2018

Petra Sedláčková

Bibliografický záznam

SEDLÁČKOVÁ, Petra. *Konec latinskoamerického socialismu: bezpečnostní aspekty venezuelské krize*. Praha, 2018. 94 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Politologie. Katedra Politologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Vít Střítecký, M.Phil.

Rozsah práce: 135 714 znaků včetně mezer (115 838 bez mezer).

Klíčová slova

Latinská Amerika, Venezuela, socialismus, lidská bezpečnost, krize

Keywords

Latin America, Venezuela, socialism, human security, crisis

Title

End of Latinamerican Socialism: Security Aspects of the Venezuelan Crisis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Vítu Stříteckému, M.Phil. za vedení mé diplomové práce, cenné rady a odborný dohled.

Obsah

Úvod.....	2
1. Latinskoamerický socialismus.....	5
1.1. Teoretická východiska podle Dietericha.....	5
1.2. Teoretická východiska podle Buzgalina.....	13
1.3. Indosocialismus.....	18
2. Koncept lidské bezpečnosti.....	21
2.1. Koncept lidské bezpečnosti na půdě OSN.....	21
2.2. Kritické hlasy.....	26
2.3. Druhá generace lidské bezpečnosti.....	28
2.4. Kvantitativní přístup k lidské bezpečnosti.....	30
2.5. Lidská bezpečnost a migrace.....	33
3. Metodologie.....	35
4. Socialismus ve Venezuele.....	38
4.1. Socialistické prvky v „Chávezově ústavě“.....	38
4.2. Komunální rady.....	41
5. Venezuela perspektivou lidské bezpečnosti.....	44
5.1. Lidská bezpečnost dle segmentů OSN.....	45
5.2. Měřitelný model lidské bezpečnosti.....	58
5.3. UNDP model zhroucení státu.....	62
6. Migrace z Venezuely.....	69
7. Ideologie a koncepty.....	71
Závěr.....	73

Úvod

„Al que es, allí donde se gobierna, hay que atender para gobernar bien; y el buen gobernante en América no es el que sabe cómo se gobierna el alemán o el francés, sino el que sabe con qué elementos está hecho su país, y cómo puede ir guiándolos en junto, para llegar, por métodos e instituciones nacidas del país mismo, a aquel estado apetecible donde cada hombre se conoce y ejerce, y disfrutan todos de la abundancia que la naturaleza puso para todos en el poble que fecundan con su trabajo y defienden con sus vidas. El gobierno ha de nacer del país. El espíritu del gobierno ha de ser del país. La forma del gobierno ha de avenirse a la constitución propia del país. El gobierno no es ás que el equilibrio de los elementos naturales del país.“¹

– José Martí: *Nuestra América*

Latinská Amerika je svébytným regionem, který není ze středoevropského pohledu jednoduché pochopit. Snad je to proto, jak malá pozornost bývá věnována době předkolumbovské, které však představuje jeden ze základních klíčů k pochopení společnosti a dynamiky vztahů na kontinentě, ačkoli v jednotlivých zemích je zastoupení původního obyvatelstva velmi rozdílné. Období kolonialismu a evangelizace oba světy sblížilo – vždy však ale do takové míry, do které to vyhovovalo Španělům, popřípadě Portugalcům či Francouzům. Latinská Amerika se stala projektem lepšího světa, prostorem, ve kterém si bílý muž tak trochu hrál na boha.² Na jednu stranu byli kolonizátoři fascinováni vším, co považovali exotické, celým „novým světem“,³ na druhou stranu nedokázali překročit vlastní ego a svými činy pouze upevňovali bílou dominanci. Kromě toho, že na kontinent byly zavlečeny nemoci a odváženo jeho nerostné bohatství, byli sem navezeni afričtí otroci, kteří dnes doplňují pestrou etnickou paletu.

Následovalo období bojů za nezávislost, v rámci něhož (a v jehož důsledku) se formovaly dnešní státy a národy. Nutno v tomto kontextu zmínit také Bolívarův Velké Kolumbie⁴ a jeho vize o velké hispanoamerické konfederaci.⁵ Období svobody je pak charakterizováno pokusy

¹ „Co se vládnutí týká, je třeba pečovat o to, aby se vládlo dobře; a dobrým vládcem v Americe není ten, kdo ví, jak se vládne v Německu nebo Francii, nýbrž ten, který zná elementy své země, aby mohl pomocí metod a institucí z ní vzrostlých dosáhnout takového státu, ve kterém každý člověk najde své místo a všichni těží z bohatství přírody, jež zušlechťují svou prací a brání svými životy. Vláda se rodí ze země. Duch vlády musí pocházet z dané země. Forma vlády musí být odpovídat vlastním ustavené země. Vláda není než rovnováhou mezi přirozenými elementy země.“ (Autorčin volný překlad).

² Cf. Juan de Zumárraga nebo Juan Ginés de Sepúlveda.

³ Možno zamyslet se nad aplikací Orientalismu (Said, Edward: *Orientalism*. London, Rotledge 1978).

⁴ *Gran Colombia*: stát rozkládající se na severovýchodě kontinentu vytvořený spojením Venezuely a Nové Granady (*República de Colombia*) a připojením Panamy, Quita a Guayaquil. Zdroj: Alta Consejería para el bicentenario de la independencia: Los nombres de Colombia [online].

⁵ Ministerio de Comunicación e Información: Integración: Ideal Bolivariano [online].

o různá (demokratická) uspořádání, válkami a konflikty mezi nově vzniklými státy, vzestupy a pády diktátorských režimů, ale především neslábnoucím vlivem zvenčí, nejen politickým (ev. ekonomickým) v období studené války (Operace Kondor)⁶ ale i pokračující kulturní či ekonomická provázanost s bývalými koloniálními mocnostmi. Chceme-li proto pochopit současné události v Latinské Americe nebo v jednom konkrétním státě, je třeba vnímat je ve svém historickém kontextu. Bohužel není možné v rámci rozsahu diplomové práce takto široký kontext zcela představit, proto je cílem úvodu alespoň připomenout některé z důležitých faktorů, jež region formovaly.

Venezuela je země s velkým nerostným bohatstvím, které tkví především v obrovských zásobách ropy; v rámci Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC) se v zemi nachází téměř čtvrtina zásob.⁷ Těšila se tak pověsti velmi bohaté země v regionu. V produkci ropy však nedokáže předčit arabské státy, navíc má objem venezuelské produkce od roku 2012 spíše klesající trend.⁸ V posledních letech se Venezuela ocitla v krizi, kterou pak zejména během roku 2017 doprovázely poměrně intenzivní protesty. Opoziční protesty byly svolávány ještě na sklonku Chávezovy vlády v roce 2012, od února 2014 byla studenty a opozičními vůdci svolána velká protivládní demonstrace, jež je významným milníkem s ohledem na probíhající krizi. V prvních měsících roku 2018 jako by se pozornost veřejnosti od situace v Bolívarovské republice odklonila, ještě na podzim však Donald Trump na schůzi Valného Shromáždění zaznívala slova naznačující možnou budoucí intervenci, jelikož je třeba pomoci hladovějícím lidem v rozpadající se zemi a je třeba pomoci venezuelskému lidu vrátit svobodu a demokracii.⁹

Cílem diplomové práce je analyzovat současnou situaci v zemi a kde je to možné, poukázat na vývoj od počátku 21. století, tedy zhruba od nástupu Huga Cháveze k moci, a to vše v kontextu vládnoucí ideologie. Dané téma není totiž zajímavé pouze z pohledu Venezuely – ačkoli zde se velmi často vyzdvihuje, jak se z nejbohatšího státu regionu, za něž byl v devadesátých letech považován, stala země, ze které její obyvatelé buď utíkají, nebo jsou nuceni žít

⁶ Cf. Nekola, Martin. *Operace Kondor*.

⁷ OPEC: Opec share of world crude oil reserves, 2016 [online]. Pozn.: Přičemž státy sdružené v OPEC mají celkem přes 81 % všech světových zásob ropy.

⁸ V roce 2016 se jednalo o 2 159 barelů za den, což znamená pokles o 208 vůči předchozímu roku; naopak opačný trend můžeme sledovat u největšího producenta, Saudské Arábie, která v roce 2016 vyprodukovala 10 406 barelů za den (oproti přechozímu roku o 264 více) a její trend je vzestupný. Zdroj: MacNeill, Maureen (ed.): OPEC: 2016 Annual Report.

⁹ Trump at UN about Venezuela [online].

v mnohdy nuzných podmínkách.¹⁰ Některým se pak velmi hodí obvinít ze všeho ideologii, tedy označit socialismus za příčinu chudoby a rozpadu státu.¹¹ Hlavní výzkumnou otázku si pak autorka vymezila následovně: Jaký je vztah mezi socialismem 21. století jako ideologií a konceptem lidské bezpečnosti? Oboje přitom zcela jasně na první pohled spojuje univerzální charakter – vztahují se k jakémukoli člověku na světě bez ohledu na rasu, pohlaví, vyznání atp. V Bolívarovské republice se přímo nabízí použít koncept lidské bezpečnosti jako analytický nástroj (pro jeho zaměřenost na lidi a mnohost sektorů); zároveň zde již téměř dvacet let vládne socialismus. Jak hluboká je propast mezi ideologií a realitou?

Diplomová práce se ve své první kapitole zabývá latinskoamerických socialismem – jedná se o souhrnný termín, který zahrnuje ideologii socialismu 21. století, přičemž autorka nejprve představuje teoretika tohoto směru Heinze Dietericha, který byl dokonce Chávezovým poradcem, následně porovnává tento přístup s východisky ruského profesora Buzgalina. První kapitola nabízí také prostor pro představení indosocialismu, který lze pak považovat za specifickou ideologii vycházející z regionu. Druhá kapitola je věnována konceptu lidské bezpečnosti, a to jak z pohledu a přístupu OSN, resp. UNDP, tak i dalšího rozpracování konceptu v akademických textech. Kromě toho detailně popisuje tři různá pojetí, jež jsou v praktické části použity jako modely.

Praktická část diplomové práce spočívá v analýze tzv. Chávezovy ústavy, přičemž autorka se zaměřuje zvláště na ty prvky, jež jsou spojené se socialistickou ideologií. Druhá podkapitola se pak věnuje komunálním radám jako příkladu participativní demokracie, jež byl ve Venezuele uveden do praxe. Autorka si zde klade především otázku, jak je socialismus ve Bolívarovské republice implementován. V páté kapitole jsou pak aplikovány jednotlivé modely lidské bezpečnosti, resp. dva modely a v lecčems podobný model zhroucení státu, na situaci ve Venezuele, kde je to možné, autorka se u jednotlivých indikátorů snaží na datech ukázat i vývoj od přelomu tisíciletí, cílem této kapitoly je zodpovědět, zda a jak lze jednotlivé modely použít a co vypovídají o situaci v zemi. Poslední kapitola se pak krátce věnuje problematice migrace z Venezuely a nabízí alternativní pohled na posouzení situace v zemi.

¹⁰ Latinskoamerická historie dobře zná například příběh Haiti – nejbohatší kolonie, z níž se stal jeden z nejchudších států světa.

¹¹ Ve svém projevu Donald Trump doslova prohlásil, že problém Venezuely není nedostatečně implementovaný socialismus, ale problémem je samotná ideologie, která dle něj měla vždy vest k devastaci. Zdroj: Trump at UN about Venezuela [online].

1. Latinskoamerický socialismus

Termín latinskoamerický socialismus je v práci použit zejména proto, že jasně odkazuje k regionu, ve kterém je tento socialismus rozšířený, zároveň jsou zejména regionální specifika klíčová pro formulaci jeho teorie, proto je zde zahrnuta i kapitola o indosocialismu. Nejúplnějším termínem by pravděpodobně byl latinskoamerický socialismus 21. století. Tento koncept socialismu 21. století stojí na teoretických základech německého sociologa a Heinze Dietericha, jenž byl zároveň poradce Huga Cháveze.¹²

Za dalšího významného teoretika moderního socialismu bývá považován profesor Moskevské státní univerzity Alexander V. Buzgalin. Zásadní rozdíl mezi těmito dvěma autory lze spatřovat v tom, kam geograficky projektují své vize nového socialismu; zatímco Dieterich se soustředí přímo na Latinskou Ameriku, Buzgalin zasazuje své teoretické přístupy spíše do kontextu Ruska – ačkoli ve svém důsledku oba samozřejmě uvažují na všech úrovních od lokální po globální. Z toho důvodu se diplomová práce věnuje stěžejním dílům a myšlenkám obou zmíněných autorů, ačkoli prvním zmíněnému o něco podrobněji.

1.1. Teoretická východiska podle Dietericha

Poradce Huga Cháveze ve své knize hovoří o socialismu 21. století či i o participativní demokracii jako o Novém historickém projektu, který vznikl v důsledku vzniku nového světového pořádku¹³ Tento pořádek označuje autor již za třetí minulého století.¹⁴ Dieterich uvádí, že jsme svědky selhání dvou velkých cest lidského vývoje od francouzské revoluce: kapitalismu a „historického socialismu“. Tyto společenské projekty, ať již buržoazie nebo historického proletariátu, mají být nahrazeny novým uspořádáním, kterým je právě participativní demokracie.¹⁵

¹² Cf. Dieterich, Heinz: „*Der Sozialismus des 21. Jahrhunderts. Wirtschaft, Gesellschaft und Demokratie nach dem globalen Kapitalismus*“.

¹³ Pozn.: V českém jazyce se hovoří o Novém světovém pořádku v souvislosti s novým uspořádáním světa, dramatickou změnou vyvolanou obvykle válkou. Termín *New World Order* však také může odkazovat k Novému světovému řádu, což je koncept označovaný za konspirační teorii.

¹⁴ Prvním je svět vytvořený na základě Versaillského mírového systému, druhý světový pořádek byl nastolen na mírových konferencích druhé světové války, následovalo období od rozpadu bipolárního světa, které autor označuje za dobu tranzice, třetí světový pořádek pak byl nastolen ve světě po útocích 11. září. – Zdroj: Dieterich, Heinz: *El socialismo latinoamericano del siglo XXI en su contexto histórico*, s. 5.

¹⁵ *Ibid*, s. 9.

Autor ve své publikaci po vzoru Marxe vychází z hegelíánské dialektiky i ze samotné marxistické filosofie, jeho cílem je však představit projekt nový. Za tímto účelem nejprve představuje vědecké základy svého nového socialismu, vychází přitom z pěti klíčových presumpcí:

- Existence se projevuje pouze jako substance (matérie), nebo jako energie.
- Vše je v neustálém pohybu, kromě substance a energie vše, co pozorujeme v přírodě i ve společnosti, neustále plyne.
- Tento pohyb nebo počínání lze vysvětlit matematickými koncepty, a proto můžeme rozlišit pět dynamik: (i) lineární, (ii) nelineární, (iii) pravděpodobnostní, (iv) chaotickou (nepředvídatelnou) a (v) kombinaci všech předchozích.¹⁶
- Universum je organizováno v systémech, celcích a sítích, vše je tak součástí určitého většího systému a neexistují izolované prvky.
- Veškeré prvky tvořící universum mají jedinečnou identitu, která je definuje.¹⁷

Dieterich se dále ve svém díle věnuje strukturálnímu vyčerpání buržoazních institucí, tedy těch, na kterých stojí dnešní kapitalismus. Nejprve se detailně věnuje historickému vývoji hospodářství, tento přehled však není účelné v kontextu této diplomové práce uvádět. Za zmínku však stojí, jak autor vnímá národní ekonomiku; ve svém díle cituje Voltairův výrok: „*Je jasné, že jeden stát může získat pouze pokud jiný ztratí.*“¹⁸

Další selhávající buržoazní institucí je pro Dietericha formální demokracie. Dle autorova pojetí má tato podoba demokracie jednu společnou charakteristiku se skutečně existujícím socialismem: vekou vzdálenost skutečné praxe od svých teoretických kořenů.¹⁹ Jeho kritika formální, rozuměno zastupitelské, demokracie spočívá ve tom, že zvolení zástupci nereprezentují lid, ale spíše jej a jeho moc nahrazují. Jejich kroky jsou tím pádem ovlivněny vlastními zájmy a zájmy jejich pánů. Kritizuje parlamentní demokracii jako systém, ve kterém jde pouze o rozdělení moci a bohatství mezi různé frakce elity. Klasickou dělbu moci tak nepovažuje za adekvátní mechanismus zajišťující svobodu, jelikož reprezentuje pouze jednu

¹⁶ Implikaci této presumpce pak Dieterich využívá k úvahám o možnosti a povaze revoluce.

¹⁷ Dieterich, Heinz: El socialismo latinoamericano del siglo XXI en su contexto histórico, s. 13-14.

¹⁸ „*Claro está que un país sólo puede ganar cuando otro pierde*“ – Dieterich zde jasně popírá liberální teorie mezinárodního obchodu.

¹⁹ Dieterich, Heinz: El socialismo latinoamericano del siglo XXI en su contexto histórico, s. 21.

společenskou třídu.²⁰ Zároveň si ale Dieterich cení konceptu, který znamená velký pokrok pro politické zřízení, a to právního státu, zejména pak jeho klíčové elementy: konstituce, dělba moci a formální práva, tedy prvky, jež stojí v opozici vůči absolutismu.²¹ Pokroků formální demokracie si tak autor váží, nicméně je nepovažuje v mnohých ohledech za dostatečné – například u zmiňované dělby moci.

Autor se rovněž preventivně vypořádává s možnou kritikou, když představuje rozdíl mezi utopickým a uskutečnitelným historickým projektem, ten podle něj tkví v objektivních podmínkách, zejména v rozvoji produktivních sil; tím je myšleno, že je nutno využít technologického pokroku, který umožňuje snížit objem lidské práce, jedině tak je možný rozvoj svobody v oblasti politické i kulturní. Vychází tedy z premisy, že je-li pracovní doba zkrácena, lidem je umožněna větší participace na řešení věcí veřejných. Za ideál nutné pracovní doby považuje zhruba 25 hodin týdně. Nicméně i v současném stavu považuje podmínky pro naplnění nového historického projektu za splněné.^{22 23}

Za překážky participativní demokracie považuje Dieterich vykořisťování, dominanci a odcizení v oblastech hlavních interakcí člověka, a to ve smyslu ekonomickém mezi individuí (třídní problém), ve vztahu k přírodě (ekologický problém), ve vztahu k ženám (problém sexismu) a mezi etnickými skupinami (problém rasismu).²⁴ Dochází k závěru, že pouze skutečná demokracie je systém, ve kterém nedochází k uvedeným problémům z důvodu vykořisťování, dominance a odcizení, přičemž kapitalismus považuje s tímto projektem za neslučitelný. Ostatně stejně jako existující socialismus, který dle autora nestál na vykořisťování, nicméně dominance a odcizení jsou v systému přítomny.²⁵

Dieterich se ve své publikaci vztahuje k marxistické teorii a nabízí její kritiku zejména v oblasti ekonomické. Z původních idejí staví na teorii nadhodnoty, nicméně kritizuje, kdo je

²⁰ Dieterich, Heinz: El socialismo latinoamericano del siglo XXI en su contexto histórico, s. 22.

²¹ Ibid, s. 23.

²² Ibid, s. 30.

²³ Pozn.: V daném případě autor vůbec nezohledňuje například feministickou perspektivu – jak je to s prací v domácnosti, co pečování o jiné členy společnosti (často mladší a starší členy rodiny, které dopadá častěji na ženu než na muže)? Je možné plošné snižování pracovní doby všude na světě? Nebo se jedná jen o výstřelek bohatých států, která tak dále těží ze své pozice na úkor zbytku světa?

²⁴ Pozn.: Autor zcela opomíjí náboženství – které však z globálního hlediska je také významnou oblastí interakce člověka (spirituální). Je otázkou, zda problematika rasismu vychází ze vztahu mezi všemi etniky, či do jaké míry se jedná o rasismus ve smyslu bílé nadřazenosti; v neposlední řadě problematika sexismu je snad příliš úzké vymezení, dokonce by bylo možné jej označit za konzervativní.

²⁵ Dieterich, Heinz: El socialismo latinoamericano del siglo XXI en su contexto histórico s. 32-33.

v marxistické logice považován za vykořisťovatele a vykořisťovaného, jelikož pro Marxe byl vykořisťovatelem ten, kdo vlastnil výrobní prostředky. Dieterich vychází z Peterse a uvádí, že ve skutečnosti by to znamenalo, že například lidé na vysoce postavených pozicích (ředitelé bank, manažeři atd.) by podle této logiky museli být považováni za vykořisťované, zatímco rolníci nebo zedníci, jakožto vlastníci svých výrobních prostředků, by byli považováni za vykořisťovatele v okamžiku, kdy by si najali pomocnou sílu.²⁶

Podle Dietericha nemůže tržní ekonomika fungovat kvůli pěti systematickým limitům: tento systém je: (i) nestabilní, (ii) asymetrický, (iii) nacionalistický, (iv) nadnárodní společnosti vyřazují nejen ostatní firmy ale také občany globální společnosti a (v) všeobecné rozšíření současného modelu a zejména úroveň konzumu v tzv. prvním světě jsou ekologicky neudržitelné.²⁷

Autor navrhuje nahrazení tohoto nefunkčního systému demokraticky plánovanou ekonomikou. V žádném systému dle něj totiž není voleno mezi plánováním a neplánováním hospodářské činnosti; zatímco ve skutečně existujícím socialismu rozhodovalo o plánování několik tisíc funkcionářů a úředníků, v kapitalismu rozhodují a plánují velcí transnacionální kapitalisté a profesionální politici. V žádném z těchto případů se však nejedná o demokratické a skutečné rozhodování občanů.

Jak má tedy vypadat ekonomický systém nového historického projektu? Jedná se o ekonomiku, která v sobě kombinuje princip rovnocennosti s teorií hodnoty práce – mzda tak odpovídá přímo a úplně času věnovanému práci – nezávisle na jakýchkoli proměnných; tato hodnota se promítá do ceny statků.²⁸ Tyto principy je dle autora možno i reflektovat i ve sféře služeb.

Dieterich také pracuje s konceptem přímé demokracie., dle jeho názorů neumožňuje právě kapitalistický systém založený na vykořisťování skutečný přerod formální demokracie v tu participativní. Tu je třeba vnímat ze čtyř základních perspektiv: (i) v parlamentní demokracii neexistuje reálná možnost účasti občana, přičemž se jedná o strukturální záležitost; (ii) existují různé mechanismy, které byly v historii využívány lidmi; (iii) nedostatečný rozvoj formální

²⁶ Dieterich, Heinz: El socialismo latinoamericano del siglo XXI en su contexto histórico, s. 36.

²⁷ Ibid, s. 39-40.

²⁸ Ibid, s. 40.

a přímé demokracie v existujícím socialismu; (iv) vědecký pokrok a jeho význam pro demokratickou budoucnost.²⁹ Přičemž autor pojímá demokracii, ostatně jako jakékoli politické uspořádání společnosti, za důsledek systémových komponentů a jejich dynamiky – ať se jedná o výrobní prostředky, hustotu osídlení, míru urbanizace, společenské vrstvy (třídy) nebo sdělovací prostředky. Jestliže tato dynamika se v historii měnila takovým způsobem, že způsobila nejprve absolutistické uspořádání a následně přinesla rozvoj moderní demokracie (vztaženo na Evropu), je dle Dietericha nevyhnutelné, že další vývoj musí znamenat boj pod hesly sociální spravedlnost a participativní demokracie.³⁰

Přímá demokracie je však možná pouze jako další krok v demokratickém vývoji. Jinými slovy: pro uskutečnění projektu participativní demokracie jako politického uspořádání společnosti je nejprve nezbytné projít si dvěma předcházejícími stádii: společenskou (materiální zabezpečení v životě) a formální (právní uspořádání charakteristické dělbou moci jakož i úpravou práv a povinností) demokracií. V návaznosti na tyto charakteristiky je pak dle Dietericha možné měřit stupeň demokracie s poměrnou přesností na škále, jejíž extrémy by představovaly participativní demokracii na straně jedné a diktaturu na straně druhé; obdobně je měřitelný také stupeň realizovatelné demokracie v ohledu k objektivním okolnostem v každé zemi.

Dieterich tak nikde neklade formální a participativní demokracii do opozice, ba právě naopak vždy zdůrazňuje, že ta druhá je zejména kvalitativním rozšířením té první. Formální demokracii můžeme hodnotit na základě těchto kritérií, která jsou běžně přijímána i politickým liberalismem: (i) dělba moci; (ii) ústavně-právní základ (konstituce); (iii) formálně-demokratický systém volby politických reprezentantů; (iv) parlament reprezentující svrchovanou moc lidu; (v) federativní struktura státu; (vi) média nezávislá na státu; (vii) ochrana soukromého vlastnictví; (viii) právní stát; (ix) dichotomie mezi soukromou a veřejnou sférou. Některé tyto tradiční charakteristiky však přímo neodpovídají konceptu nové demokracie. Je třeba překonat zejména samotnou zastupitelskou povahu formální demokracie a přiklonit se na cestu k demokracii přímé či plebiscitní, a to na všech úrovních společnosti.³¹ Je-li tedy takový přerod společnosti možný, autor dává tři teoreticky možné

²⁹ Dieterich, Heinz: El socialismo latinoamericano del siglo XXI en su contexto histórico, s. 47.

³⁰ Ibid, s. 47-48.

³¹ Ibid, s. 48.

způsoby: manipulací lidským genomem (první možnost označuje za sen totalitního kapitalismu), vytvořením nového člověka (tato možnost již byla vyzkoušena všemi možnými náboženstvími a dle autora s příšernými výsledky), či změnou institucí, které ovládají jeho jednání (zbývá tedy logicky pouze tento způsob).

O jakém subjektu tedy Dieterich hovoří? Je třeba zatratit myšlenku svatých a eposálních hrdinů, nový svět má být vytvořen smrtelníky (ačkoli autor nevyklučuje jako vedlejší projekt boje právě existenci mučedníků i hrdinů, tito mají jiné kvality od předešlých zmiňovaných a nejsou podstatnou součástí procesu). Autor věří, že v důsledku bude možno hovořit o novém člověku, jako produktu konce egoismu, závisti a vykořisťování. Autor rovněž věří, že v momentě své záchrany od buržoazních institucí, bude jeho racionálně-eticko-estetický člověk ve skutečné demokracii rozvíjet a pěstovat tyto oblasti svých schopností, tedy vědu, etiku a umění.³²

Pro jasnou rekapitulaci, jaký institucionální přerod je v jednotlivých aspektech potřeba, zahrnuje Dieterich přehledné schéma srovnání formální a participativní demokracie. Pro účely této diplomové práce je adaptován pouze institucionální model participativní demokracie.³³

Vládnoucí třídou současného světa je podle Dietericha skupina čítající kolem deseti tisíc bankéřů, průmyslníků a profesionálních politiků. Dále uvádí že jediným způsobem, jak se vymanit z područí hrstky mocných, je právě participativní demokracie, která by umožnila

³² Dieterich, Heinz: El socialismo latinoamericano del siglo XXI en su contexto histórico, s. 49.

³³ Ibid, s. 50.

rozvoj lidských práv v plné šíři (s ohledem na současnou neexistenci racionálně-eticko-estetického subjektu).

Společenské uspořádání vychází z nutnosti každé lidské bytosti a společnosti vyřešit čtyři základní potřeby, způsob organizace vztahů z nich vyplývajících a základních institucí předurčuje kvalitu života v dané komunitě. Konkrétně se jedná o:

- potřebu jíst (hospodářství);
- potřebu srozumění s ostatními za účelem soužití v komunitě (kultura);
- potřeba rozhodovat se a v zájmu komunity provádět rozhodnutí (politika);
- potřeba fyzicky se bránit agresím (vojenství).

Jestliže jsou to bohaté elity, které stojí za touto organizací, lze dle autora očekávat, že toho využívají ve svůj prospěch, což vede ve svém důsledku k obrovské globální nerovnosti.³⁴

Cesta k novému systému, který Dieterich nazývá globálním systémem emancipace, který se odvíjí od podoby současného kapitalistického světa a institucí participativní demokracie, musí obsahovat, resp. neobsahovat, následující elementy, aby by bylo možné mluvit o skutečné reformě nebo tranzici:

- musí nabídnout transformativní alternativy ke vztahům vykořisťování, dominance a odcizení;
- tyto alternativy musí být integrovány v rámci institucí participativní demokracie;
- finální forma programu změny a hnutí se tvoří zespoda;
- program zahrnuje všechny úrovně: národní, regionální i globální;
- nejedná se o staré schéma etap revoluce;
- nejedná se o projekt národní buržoazie, podstatou je, že subjekt emancipace je mnohatřídní, plurietnický a oboupohlavní, jinými slovy zahrnuje všechny.³⁵

Na rozdíl od současného systému tak nejde o vztahy mezi elitami na jednotlivých úrovních, ale jde o hnutí vycházející z těch, kteří jsou v současném systému vyřazení – tedy na straně, která je vykořisťovaná.

³⁴ Dieterich, Heinz: El socialismo latinoamericano del siglo XXI en su contexto histórico, s. 51.

³⁵ Ibid, s. 56.

Jak by tedy mělo k takové změně dojít? Dle autora mohou mít negativní taktiky pouze minoritní význam, nevedou tedy ke změně systému na globální úrovni. Stejně tak považuje Dieterich za nemožnou ozbrojenou revoluci, zejména v globálních centrech, kde se nachází zdroj moci. Správný moment ke změně systému, tedy kdy se pouhá teorie materializuje na sílu změny, je viděn v klasicky marxistickém pojetí: až když zakoření v masách. V novém socialistickém pojetí se vychází z většiny světové populace jako revolučního subjektu, nejedná se pouze o proletariát, nýbrž a ty, které autor nazývá oběťmi globalizace a o ty, již s nimi soucítí, jedná se o heterogenní skupinu z pohledu třídního, etnického i genderového.

Ani tato nová změna však nepřijde jinak než v určitých fázích, z nichž v první již dle Dietericha žijeme: jedná se o překonání globálního kapitalismu. Tato fáze započala dle autora již v devadesátých letech minulého století s renesancí kritického myšlení. Následující fáze představuje období koexistence elementů staré a nové společnosti a slouží zejména k rozvoji periferií současného systému. Poslední fáze je pro socialismus 21. století finální: společnosti bez tržní ekonomiky a státu.³⁶ Dieterichův návrh obsahuje celou řadu požadavků, jako jsou například odškodnění obětí kolonialismu, základní příjem nebo adekvátní ohodnocení práce v domácnosti, stejně jako reformu institucí Organizace spojených národů (OSN).³⁷ Hlavní požadavek na globální rozměr nového socialismu nevychází z ničeho jiného než ze samotné globální povahy kapitalismu. Teoretické myšlenky starého socialismu, že je možné jej vybudovat i v jedné jediné zemi, tak považuje Dieterich za překonané. Nicméně tím ani nestaví požadavek na souběžný průběh změn ve světě. I proto identifikuje dvě velké překážky, které budou participativní demokracii stát v cestě: nejspíše nepřátelské prostředí vůči této ideologii a nutnost udržet se a růst v dnešním globálním kapitalistickém prostředí.³⁸

V neposlední řadě Dieterich prezentuje program latinskoamerické změny. Autor nejprve vylučuje středopravicový nebo neoliberální projekt, který by dle něho vedl k absolutní rekolonizaci, dále zavrhuje středolevicovou cestu, která je dle něj možná pouze v bohatých zemích rozvinutého světa (tedy na straně vykořisťovatelů). Cestu klasického guerillového boje zavrhuje z důvodu rozvoje vojenské technologie a urbanizace v Latinské Americe. Za jedinou možnou cestu tak Dieterich považuje bolívarský projekt Patria Grande. Tedy regionální stát

³⁶ Dieterich, Heinz: El socialismo latinoamericano del siglo XXI en su contexto histórico, s. 58-59.

³⁷ Ibid, s. 60.

³⁸ Ibid, s. 61.

(trh), který by byl schopný vytvořit blok proti Spojeným státům americkým (USA) a Evropské unii (EU).³⁹

Latinskoamerický program změny tak může být národní formálně, nicméně z hlediska materiálního (svého obsahu) musí být regionální, jelikož strukturální řešení problému není na národní úrovni možné. Revoluční subjekt v Latinské Americe zahrnuje zejména malé rolníky, pracující třídu i malou buržoazii společně s domorodci (*indígenas*), Afroameričany, hospodyněmi, kritickými intelektuály aj. hráči netřídní společnosti. Centrem nového latinskoamerického projektu se přitom dle Dietericha má stát *Mercado Común del Sur* (Mercosur) – jako jediná ekonomická zóna nekontrolovaná Washingtonem.⁴⁰ Největší překážky viděl autor zejména ve skutečnosti, že ideologie není zakořeněná ve společnosti, společnost není uspokojivě organizovaná na regionální úrovni (resp. rolníci, studenti atp.).

1.2. Teoretická východiska podle Buzgalina

Alexander V. Buzgalin ve své knize, přeložené do španělštiny pod názvem *El futuro del socialismo*, z roku 2000 rovněž představuje socialismus 21. století. Buzgalin se s Dieterichem shoduje v tom, že socialismus 20. století nebyl schopný, na praktické ani teoretické rovině, vyřešit problematiku změny kapitalistické společnosti. Nový socialismus je tak dle autora zejména o hledání nových odpovědí na staré otázky (pro vyřešení krize socialismu samozřejmě volí dialektickou metodu). Přičemž nový přístup není pouze o tom zvolit si zástupce, aby změnil budoucnost lidu, ale nabídnout konkrétní řešení, jak by se mohli sami občané účastnit na obraně svých ekonomických, sociálních a politických zájmů, stejně jako etických a ideologických hodnot.⁴¹

Dle Buzgalina se mění povaha výrobních prostředků, jelikož informace jakož i kulturní a přírodní dědictví jsou vnímány jako jejich součást.⁴² Podobně jako Dieterich, i pro Buzgalina existovaly již na konci 20. století podmínky pro to, aby byly uspokojeny potřeby většiny obyvatel planety stejně jako kulturní, technologický a ekologický rozvoj.⁴³ Jestliže se

³⁹ Dieterich, Heinz: *El socialismo latinoamericano del siglo XXI en su contexto histórico*, s. 66.

⁴⁰ *Ibid.*, s. 67.

⁴¹ Buzgalin, Alexander V.: *El futuro del socialismo*, s. 8.

⁴² *Ibid.*, s. 10.

⁴³ *Ibid.*, s. 12.

v minulém století zmírnilo v rozvinutých zemích zatížení zemědělstvím (ve smyslu zaměstnanosti v tomto sektoru), je úkolem komunistických transformací zmírnit zatížení materiální produkcí obecně, aby se zajistil růst v oblastech, jako jsou vzdělávání, zdravotnictví, věda nebo umění.⁴⁴

Podobně jako Marx vychází Buzgalin ze teorie odcizení. Dle něj jsme se na sklonku 20. století dostaly do situace, kdy funguje integrální systém hegemonie korporátního kapitálu, který si podrobuje člověka, jeho práci, společenský a soukromý život i duchovní svět. Předmětem vykořisťování není pouze práce ale i inovativní potenciál pracovníků.⁴⁵

Revoluční subjekt nalézá Buzgalin v organizovaných masách, tedy zejména ve hnutích sdružujících pracovníky, mladé lidi, ekology, ženy a jiné skupiny, které se staly významnou společenskou silou a hybatelem změn. To bylo umožněno zejména rozvojem (parlamentních) zastupitelských demokracií, které mezi vymezenými právy a svobodami zaručují občanské společnosti možnost sdružovat a shromažďovat se za účelem mírového prosazování společenských reforem. Reprezentativní demokracii však zároveň považuje Buzgalin za systém, ve kterém je skutečný politický vliv proporcionální k množství kapitálu a korporátní moci v hospodářství.

Odcizení nachází autor rovněž ve sféře duchovní. V širším významu se tak jedná o budování a předávání hodnot konformismu, což se děje zejména v procesu vzdělávání. Vytváří se standardy „soukromého člověka“, přičemž masová kultura je nezbytnou součástí tohoto procesu, ve kterém dochází k odcizení člověka ve vztahu ke světu umělecké tvorby. Nicméně v rámci této sféry lidského života si Buzgalin všímá i výdobytků, které mohou vést k překonání duchovní hegemonie, tedy katalog lidských práv, který zaručuje například svobodu slova či vyznání.⁴⁶

Buzgalin pojednává také o globalizaci, tedy o provázanosti světa a problémů. Předmětem transformace se má tak stát i organizační uspořádání na nadnárodní úrovni – vytvoření svobodné nadnárodní asociace, která by reprezentovala všechny lidi. Přičemž problémy socialistických států vznikají také v důsledku globalizace, autor zmiňuje příklad Kuby, kde se

⁴⁴ Buzgalin, Alexander V.: El futuro del socialismo, s. 13.

⁴⁵ Ibid, s. 13-14.

⁴⁶ Ibid, s. 14.

snoubily problémy reálného socialismu se zradou ostatních socialistický států společně s embargem ze strany USA, což vyústilo v silnou, především ekonomickou, krizi.⁴⁷

Buzgalin se shoduje s Dieterichem také v tom, že nový model nemůže nikdy vzniknou seshora, ale musí se formovat zespoda, tedy od lidí. Přičemž klíčovými rysy směřujícími k novému systému jsou transparentnost vůči lidu, a to jak v oblasti financí, tak ve sféře mocenské, dále demokratická regulace a socio-ekologická limitace tržního hospodářství nebo transparentnost v oblasti objemu a kvality výroby a práce.⁴⁸

Na rozdíl od Dieterericha nehovoří Buzgalin o novém socialismu ale o komunismu. Ten podle něj ve svém počátku musí obsahovat přinejmenším takové vztahy, které umožní řídit a rozhodovat o svých vlastních záležitostech (ať už v rámci podniku, regionu nebo státu) a volné vztahy spojující občany v asociacích s výrobními prostředky, které poskytnou garanci zaměstnání, přístup k výrobním prostředkům prostřednictvím asociací, možnost re/kvalifikace, sociální spravedlnost, volný přístup ke vědeckým a uměleckým hodnotám, stimuly ke kreativní a inovativní práci a rozvoj v oblastech vzdělávání, ekologie nebo garance důstojného života hendikepovaným lidem.⁴⁹

V čem se Buzgalin také rozchází s Dieterichem je přístup k tomu, jakým způsobem má globální změna nastat. Zatímco Dieterich (viz výše) vidí změnu jako postupný proces, který musí začít v rozvojových zemích, dle Buzgalina nemají taková hnutí šanci na úspěch, jelikož je nutné, aby se k těmto silám přidala levicová hnutí v již rozvinutých státech a společně tak vytvořily internacionální silu, která bude prosazovat své cíle koordinovaně.⁵⁰

Buzgalin pak chápe socialismus jako unikátní proces (nelineární, kontradiktorní a internacionální), který se ubírá třemi vzájemně propojenými směry:

- objevování prekurzorů nové společnosti v „perverzních“ formách (autor má na mysli například prvky sociálního zabezpečení či ekologické limitace v kapitalistických společnostech);
- aktivita organizací a demokratických hnutí;

⁴⁷ Buzgalin, Alexander V.: El futuro del socialismo, s. 18-19.

⁴⁸ Ibid, s. 20-21.

⁴⁹ Ibid, s. 21-22.

⁵⁰ Ibid, s. 24.

- pěstování vztahů specifických pro novou společnost v zemích, kde pro ně již revoluce vytvořily institucionální zázemí.

Socialismus je tak nutné chápat jako systém tranzitních společenských vztahů. Zároveň je třeba jej chápat jako formální liberaci práce, a to v době ještě převládající materiální produkce industriálního typu a znamená vymizení vztahů vysvětlených teorií odcizení.⁵¹

Dále Buzgalin hovoří o proximitní demokracii, jíž přisuzuje následující charakteristiky:

- důsledná a co možná nejvíce kompletní realizace lidských práv;
- rozvoj přímého rozhodování (samosprávné) o výrobě a na teritoriálním základě;
- transformace demokratických organizací a hnutí v subjekty autoritativně rozhodující o regulaci společenského života;
- tvorba legislativní moci dle principu reprezentace poslance své základní organizace s imperativním mandátem;
- aktivita politických stran (reprezentujících mizející třídy) prostřednictvím demokratických organizací či samosprávných orgánů.⁵²

Autor popisuje jednotlivé historické fáze socialismu a upozorňuje na rozdíl objevující se až v 21. století; klasická dichotomie, kdy na jedné straně stojí námezdní práce a na straně druhé kapitál, je dle Buzgalina doplněna novým třídním vztahem post-klasického kapitalismu, a to opozicí mezi personifikací mezinárodního korporátního kapitálu na straně jedné a pracovníky, kteří mají schopnost této mocenské situaci čelit, organizovat se a směřovat k nové organizace vztahů v ekonomickém, politickém i kulturním životě.⁵³

Buzgalin také zmiňuje důležitou vlastnost pracovníků (námezdních i svobodných), které je třeba čelit v dnešní situaci; že pracovníci „prvního“, „druhého“, i „třetího“ světa mají jiné charakteristiky a žijí ve specifických podmínkách odcizení a vykořisťování. Příčinou je zde prohlubování rozdílu mezi bohatstvím globálního Severu a chudobou globálního Jihu, který paradoxně vytváří mír mezi třídami v těchto sférách: zatímco na Severu jsou lidé spojováni strachem o ztrátu společných privilegií (zde se dle autora právě uchycuje například rasismus

⁵¹ Buzgalin, Alexander V.: El futuro del socialismo, s. 25-26.

⁵² Ibid, s. 26-27.

⁵³ Ibid, s. 31.

či militarismus), na Jihu jsou zase třídy spojeny společným bojem proti hegemonii Severu (což vede k podpoře nacionalismu, separatismu či opět militarismu).⁵⁴

Tím se možná zpomaluje proces, nicméně aby se vytvořila společenská báze boje proti globálním hrozbám je za potřebí spojení třech sil osvěty:

- teoretické – intelektuální prvek hnutí;
- praktické – participace občanů zajímajících se o globální problémy;
- vyšší formy organizovaného boje za socialismus – pracovníci vytvářející společenské subjekty.⁵⁵

Jestliže však je svět na jednu stranu z globálního hlediska rozdělený, vykořisťování pracovníků se masivním způsobem odehrává v zemích „třetího“ a „druhého“ světa, zatímco však stále existuje i v rozvinutých zemích (ačkoli je v nich také více patrná jistá redistribuce). V první řadě tak musí dojít ke zhojení těch právě pracovníků v rozvojových zemích, tedy ke zlepšení jejich pracovních podmínek. Následně Buzgalin operuje s minimalizací či úplným odstraněním nezaměstnanosti a za třetí krok považuje obecný růst kreativní složky práce, volného času a rozvoj rovného přístupu ke kulturním hodnotám pro všechny, jakož i řešení dalších globálních problémů.⁵⁶

Další úroveň spatřuje autor v tom, že jeho subjekt pochopí a přijme revoluční myšlenku tvorby společnosti, klade na něj tedy následující nároky: (i) pochopit, že drobnými reformami není možné dosáhnout velké změny; (ii) mít dostatek sociální tvořivosti; (iii) být pod pevným tlakem, aby byl schopný rozbít nastavené stereotypy. Navíc se taková sociální síla musí nacházet v zemi, kde (iv) existují dostatečně rozvinuté pro socialistické transformace; a (v) nachází se v krizi systému vztahů odcizení.⁵⁷

Když Buzgalin opět hovoří o společenské bázi pro lidově demokratické revoluce, zahrnuje do ní občany, kteří: (i) bezprostředně trpí hegemonií kapitálu a byrokracie; (ii) mají dostatečný kulturní kapitál k osvětové kampani o tomto antagonismu a svých kolektivních zájmech; (iv) jsou svým životním stylem schopni se zorganizovat a kolektivně jednat (zahrnuje sem zde

⁵⁴ Buzgalin, Alexander V.: *El futuro del socialismo.*, s. 33-34.

⁵⁵ *Ibid.*, s. 34-35.

⁵⁶ *Ibid.*, s. 36.

⁵⁷ *Ibid.*, s. 38.

tedy z větší části námezdní sílu, rostoucí podíl studentů stejně jako diskriminované sociální skupiny).⁵⁸

Dle profesora Lomonosovovy univerzity jsou mezi úkoly socialistické revoluce nejen vytvoření proximitní demokracie, zbavení buržoazie privilegií, redukce armády a demilitarizace hospodářství, ale také zničení základních institucí kapitalistického soukromého vlastnictví, nacionalizace nebo přechod velkých kapitalistických korporací do gesce kolektivů zaměstnanců a přechod politické moci do rukou společenských sil zainteresovaných na komunistických transformacích. Dále Buzgalin uvádí, že aby byla lidově demokratická revoluce úspěšná, musí proběhnout mírovou demokratickou cestou, a to prostřednictvím dobrovolného rozhodnutí většiny (reprezentované prostřednictvím struktur proximitní demokracie) za zachování práva menšin (ačkoli to vede k riziku znovunastolení dřívějšího režimu). Nejedná se tedy ani o parlamentarismus, ani o diktaturu proletariátu v tradičním významu. Ačkoli revoluce by tak měla nastat pouze v podmínkách, kdy lze očekávat její mírový průběh, tedy nevypuknutí občanské války, revoluci považuje za přirozený jev, jež by však neměl být uměle vyvoláván ani oddalován. Přičemž autor má hned vzápětí potřebu připomenout, že pacifismus hegemonie kapitálu nelze přeceňovat, což dokládá seznamem válek a násilných aktů ve 20. století (obě světové, irácko-iránský konflikt, válka v zálivu, v Jugoslávii nebo Čechensku či blokádu Kuby).⁵⁹ V závěru této kapitoly pak uvádí, že relativně mírovou se revoluce stává, má-li zajištěnu podporu dolních vrstev armády.⁶⁰

1.3. Indosocialismus

Je třeba nezapomínat, že socialismus v kontextu Latinské Ameriky (jako kolonizovaného kontinentu) se musí nezbytně zabývat také otázkou původních obyvatel (*indígenas*). A že naopak tyto skupiny mohou vidět v projektu socialismu 21. století prostředek znovunabytí svých práv. Přičemž v zemích, kde *indígenas* představují největší skupinu celkové populace (Bolívie, Peru, Guatemala nebo Mexiko)⁶¹ bude mít *socialismo indígena*, někdy též

⁵⁸ Buzgalin, Alexander V.: El futuro del socialismo, s. 39.

⁵⁹ Ibid, s. 40.

⁶⁰ Ibid, s. 45.

⁶¹ Cf. Banco Mundial: Latinoamérica indígena en el siglo XXI [online].

indosocialismo,⁶² větší hlas a větší vliv na státoprávní uspořádání anebo podobu veřejného života.⁶³ Naopak v zemích jako je Venezuela, kde *indígenas* představují jen malý podíl na celkové populaci (uvádí se okolo 2 procent), lze očekávat spíše opatření založená na nastolení sociální spravedlnosti, i tak je však otázka *indígenas* ve Venezuele reflektována (viz dále).

José Gregorio Díaz Mirabal, koordinátor regionální organizace *indígenas*⁶⁴ ve svém textu z roku 2007 mimo jiné připomíná Josého Martího, když hlásal, že Amerika nemůže jít dál bez indiánů. Autor považuje socialismus pro *indígenas* za klíčový, v Latinské Americe přitom musí být především plurietnický, multikulturní. Původní obyvatelé se stali v latinskoamerických zemích marginalizovanou skupinou obyvatelstva, stali se oběťmi rasismu a kolonialismu, právě jim patří spravedlnost. Dle Mirabala si byl přitom Chávez tohoto vědom.⁶⁵

Esteban Emilio Mosonyi, venezuelský profesor antropologie a poradce v záležitostech *indígenas* v oblasti zdravotnictví, ve svém textu o *socialismo indígena* upozorňuje například na skutečnost, že teoretická báze tohoto hnutí není dostatečná a není mnohdy přijímaná ani v zemích globálního Jihu. Brojí proti jednostrannému vidění světa, ve kterém zlo je reprezentované figurou prezidenta USA (tehdy George Bushe) a iránská revoluce je slepě oslavována (ačkoli nedošlo k narovnání postavení a práv žen).⁶⁶

Podstatnější však je, že nestačí neustále omílat pouze to, že původní společnosti nám mohou být inspirací v tématech společné práce, solidarity, respektu k přírodě nebo spirituality, je třeba si uvědomit, že tyto komunity mohou celé společnosti nabídnout bohatou škálu alternativních řešení, problém však vždy byl ten, že *indígenas* nebylo slyšet. Jedná se například o proces rozhodování v komunitě, kdy neexistuje dichotomie většiny a menšiny v rozhodovacím procesu, jelikož debatou se odlišné názory překonají a téměř vždy dochází ke

⁶² Cf. Díaz Mirabal, José Gregorio: El Socialismo Indígena [online].

⁶³ V Latinské Americe se setkáváme například s odkazem na původní filozofii *Vivir Bien* (Bolívie) popřípadě *Buen Vivir* (Mexiko a Ekvádor). Cf. Ministerio de Relaciones Exteriores, Bolivia [online] nebo Ministerio de Educación, Ecuador [online].

⁶⁴ *Organización Regional de los Pueblos Indígenas de Amazonas* (ORPIA).

⁶⁵ Díaz Mirabal, José Gregorio: El Socialismo Indígena [online].

⁶⁶ Mosonyi, Esteban Emilio: El socialismo indígena en tanto componente del socialismo del siglo XXI: Una metaética trascendental y milenaria.

konsensu. Právě dialog, který musí být nevyhnutelně interkulturní, považuje Mosonyi za klíčový.⁶⁷

Ildefonso Finol, chávista, ekonom a předseda Národní komise pro uprchlíky, hovoří o některých přínosech komunit *indígenas*; prvně upozorňuje, že ačkoli se vždy hovořilo o tom, co přinesli kolonizátoři na „nový“ kontinent, ale neexistuje žádná studie, jež by zkoumala právě opačný vliv (nejedná se přitom pouze o brambory nebo kukuřici). Dle autora však filozofie *indígena* obohatila „starý“ svět například o koncept rovnosti. Mezi koncepty, jež jsou obzvláště přínosné autor řadí etiku životního prostředí, přímou demokracii nebo přirozené formy vlastnictví (jež se dnes změnila na kolektivní či společenské; jedná se o logické rozdělení, co patří jednotlivci a rodině – dům, oblečení – a co je společné – výrobní prostředky, přírodní zdroje nebo země).⁶⁸

⁶⁷ Mosonyi, Esteban Emilio: El socialismo indígena en tanto componente del socialismo del siglo XXI: Una metaética trascendental y milenaria.

⁶⁸ Finol, Ildefonso: Indígenas y Socialismo del Siglo XXI [online].

2. Lidská bezpečnost

Druhá kapitola teoretické části této diplomové práce je věnována jejímu centrálnímu konceptu: lidské bezpečnosti, *human security*, jeho vývoji a různém pojetí v teorii i v praxi. Koncept je nejprve popsán tak, jak se vyvíjel zejména na půdě OSN, později jsou tyto základní informace doplněny o jiné, zejména akademické pohledy, kritiku či návrhy proměny konceptu.

2.1. Koncept lidské bezpečnosti na půdě OSN

V kontextu agendy OSN se koncept lidské bezpečnosti stal poměrně významným; *Commission on Human Security* (CHS) ji definuje jako: „...ochranu životně důležitého jádra všech lidských životů cestou zlepšování lidských svobod a lidského naplnění.“⁶⁹ Jedná se tedy o ochranu lidských svobod. Tento koncept také mění celkový pohled na bezpečnost obecně, a to následujícím způsobem:

- odklon od přístupů, které stavěly do centra pozornosti stát a jeho bezpečnost ve smyslu vojenských agresí směrem k ochraně a bezpečnosti na individuální úrovni;
- pozornost je věnována různým faktorům způsobilým být hrozbou pro lidský život, což klade důraz i na vztahy mezi bezpečností, rozvojem a lidskými právy;
- propagace nového koordinovaného systému v rámci národy a mezi nimi.⁷⁰

Rozvoj konceptu lze datovat do počátku devadesátých let minulého století; v roce 1992 tehdejší generální tajemník OSN Butrus-Butrus Ghálí vyzýval k integrovanému přístupu k lidské bezpečnosti, což vedlo o dva roky později k počátku užívání konceptu v *Human Development Report* (HDR), kde byla definována dichotomickým způsobem jako svoboda od strachu a svoboda od chtění.⁷¹ Někteří autoři pak upozorňují na skutečnost, že rozvoj konceptu by nebyl možný, kdyby téměř o půl století dříve nebyla přijata Všeobecná deklarace lidských práv jako stěžejní dokument, který obrací pozornost k člověku v globálním

⁶⁹ HSU: Human Security in Theory and Practice: An Overview of the Human Security Concept and the United Nations Trust Fund for Human Security: „...to protect the vital core of all human lives in ways that enhance human freedoms and human fulfillment.“, s. 5.

⁷⁰ Ibid, s. 5-6.

⁷¹ *Freedom from fear and freedom from want* (Cf. Čtyři svobody podle Franklina D. Roosevelta).

měřítku.⁷² V roce 1999 byla zahájena společná iniciativa Kanady a Norska: *Human Security Network* (HSN). O dva roky později pak byla zahájena činnost nezávislé CHS. Ta v roce 2003 publikovala svoji zprávu *Human Security Now*, ve kterém definovala lidskou bezpečnost jako „...ochranu životně důležitého jádra všech lidských životů cestou zlepšování lidských svobod a lidského naplnění.“ (viz výše). O rok později byla v rámci Sekretariátu OSN zřízena *Human Security Unit* (HSU). V roce 2006 pak byla vytvořena neformální skupina složená zejména z členských států OSN a mezinárodních organizací v sídle OSN jako otevřená skupina podporovatelů lidské bezpečnosti.⁷³

Mezi hlavní rysy lidské bezpečnosti patří: (i) zaměřenost na lidi; (ii) mnohost sektorů; (iii) komplexnost; (iv) specifičnost kontextu; (v) orientace na prevenci. K těmto jednotlivým rysům či principům lidské bezpečnosti lze pak přiřadit požadavky na přístup odpovídající konceptu lidské bezpečnosti (viz schéma).⁷⁴ Oproti tomu v původní zprávě Rozvojového programu OSN (UNDP) se hovoří o čtyřech hlavních charakteristikách lidské bezpečnosti: (i) univerzalita konceptu; (ii) vzájemná závislost jeho komponentů; (iii) její nejlepší zajištění je formou brzké prevence a (iv) orientuje se na lidi.⁷⁵

Ve zprávě UNDP z roku 1994 se hovořilo o nutnosti velké změny v myšlení – jestliže s vývojem nukleární energie a následným použitím bomb v Japonsku se svět ponořil plně do otázek vyplývajících z jaderné bezpečnosti (a bipolárního uspořádání světa), na počátku devadesátých let bylo znovu třeba posunout chápání bezpečnosti – dle autorů zprávy tentokrát ke konceptu *human security*, jelikož v období ideologických soubojů mocností byly upozaděny zejména legitimní každodenní strasti lidí. Jak se ale změlčovaly hrozby období studené války, významné konflikty se začaly odehrávat spíše v rámci jednotlivých zemí či národů. A pro většinu lidí plyne pocit nebezpečí zejména z každodenních událostí. Hrozby tedy zahrnují nemoci, hlad, kriminalitu, politickou represi, sociální konflikty, nezaměstnanost či hrozby vyplývající z nedostatečné ochrany životního prostředí. Vnímání bezpečnosti se posouvá od zbraní k lidské důstojnosti a životu, ve svém důsledku je lidská bezpečnost tedy

⁷² Vietti, Francesca a Scribner, Todd: *Human Insecurity: Understanding International Migration from a Human Security Perspective*.

⁷³ HSU: *Human Security in Theory and Practice: An Overview of the Human Security Concept and the United Nations Trust Fund for Human Security.*, s. 8-11

⁷⁴ *Ibid*, s. 15.

⁷⁵ UNDP. *Human Development Report 1994*, s. 22-23.

například etnickým napětím, které nevypukne v násilí, zachráněným životem dítěte nebo neumlčeným disidentem.⁷⁶

Jedná se o koncept, jež se dle UNDP lépe identifikuje, když tu není. Vychází se zde tedy z pojetí, že ve výchozím stavu lidé spíše žijí v bezpečí, které však ztrácejí (což může být proces různých dynamik v závislosti na konkrétních okolnostech) Již v roce 1994 však UNDP upozorňuje, že je třeba odlišovat lidskou bezpečnost od lidského rozvoje (*human development*), který je zde chápán jako širší koncept, nicméně přiznává úzkou provázanost obou oblastí.⁷⁷

Tento koncept nelze tedy vnímat jako obranný, spíše jako integrační. UNDP ve své zprávě k jeho lepšímu vymezení použilo sadu komponentů, které lidská bezpečnost zahrnuje. Hovoří o klasickém dichotomickém pojetí svobody od strachu a svobody od chtění, přičemž v devadesátých letech se zdá, že je zde dlouhodobý příklon zejména k první složce lidské bezpečnosti.⁷⁸

⁷⁶ UNDP. Human Development Report 1994, s. 22.

⁷⁷ Ibid, s. 23.

⁷⁸ Ibid, s. 24.

V tomto kontextu je tak lidská bezpečnost vnímána jako užitečný koncept, jde-li o vytváření humanitárních či rozvojových projektů. Koncept nabízí široký pohled na problematiku, zejména například zahrnutí analýzy externalit umožňuje v plném kontextu vyhodnotit, zda daný program či projekt opravdu má potenciál ve svém výsledku pozitivně ovlivnit bezpečnosti lidí a komunit, případně jaké možné nežádoucí efekty mohou nastat – což umožňuje vypracovat strategii, jak se jim vyhnout.

Mnohosti sektorů lze rozumět jako mnohosti hrozeb. Můžeme pak rozdělit následující typy bezpečnosti dle možných hrozeb.^{79 80} V tomto pojetí již lidská bezpečnost může být uchopena jako model – v rámci jednotlivých sektorů je možné zaměřit se na různé ukazatele a ty následně vyhodnotit, aby bylo možné interpretovat zkoumanou situaci.

⁷⁹ UNDP. Human Development Report 1994, s. 24-25.

⁸⁰ Cf. HSU: Human Security in Theory and Practice: An Overview of the Human Security Concept and the United Nations Trust Fund for Human Security, s. 6.

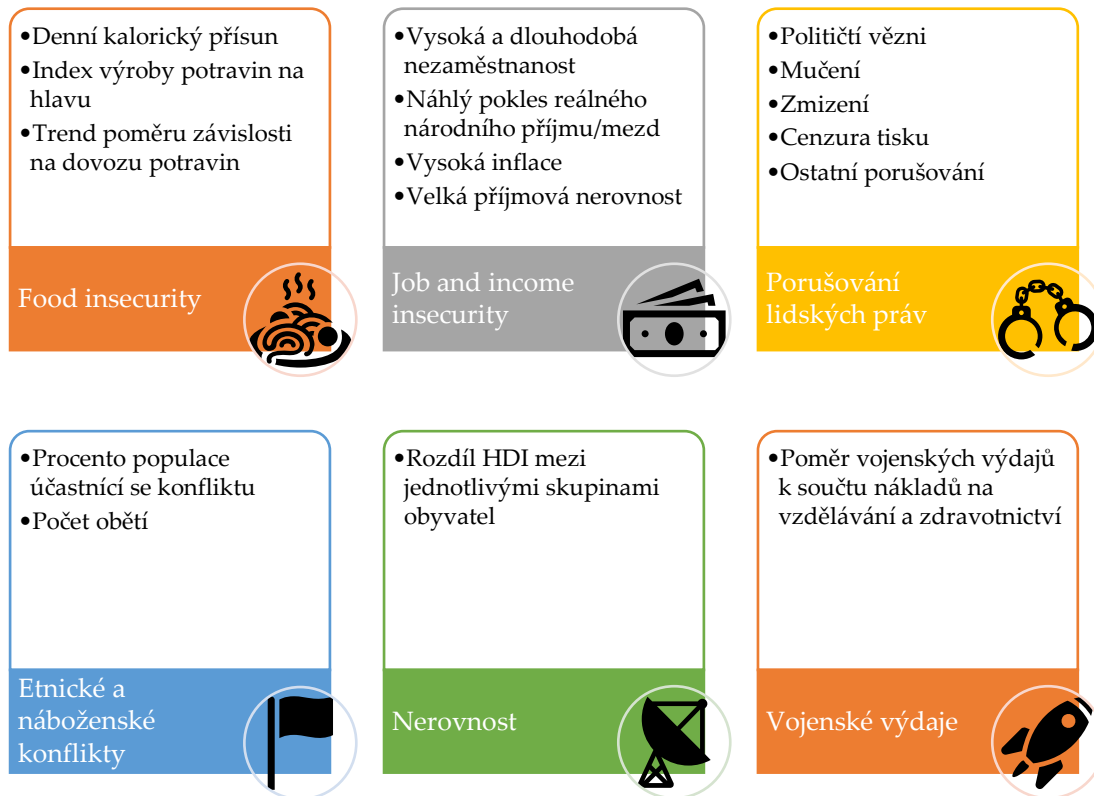
V daném kontextu je tak lidská bezpečnost vnímána jako užitečný koncept, jde-li o vytváření humanitárních či rozvojových projektů. Koncept nabízí široký pohled na problematiku, zejména například zahrnutí analýzy externalit umožňuje v plném kontextu vyhodnotit, zda daný program či projekt opravdu má potenciál ve svém výsledku pozitivně ovlivnit bezpečnosti lidí a komunit, případně jaké možné nežádoucí efekty mohou nastat – což umožňuje vypracovat strategii, jak se jim vyhnout.

Lidskou bezpečnost je třeba vnímat v jejím globálním významu; ze své podstaty má mnoho hrozeb nadnárodní charakter, může se jednat například o obchod s lidmi či s drogami a s tím související zločinecké skupiny, či migrace do (okolních) států jako důsledek přetrvávajících hrozeb v rodné zemi. Stejně tak znečištění životního prostředí nerespektuje státní hranice, bohatství i chudob.⁸¹

V tomto kontextu se také UNDP zabývalo tím, zda je možné charakterizovat a identifikovat včasné varovné signály zhroucení státu, a tím pádem se zaměřit na akci preventivního

⁸¹ UNDP. Human Development Report 1994, s. 34.

charakteru (v rámci preventivní diplomacie a aktivní mírové politiky). Mezi vybrané indikátory UNDP ve své zprávě zařadila šest klíčových faktorů, jež především napovídají o zvýšeném riziku zhroutení státu; tyto indikátory lze pak měřit pomocí jednoho nebo sady více ukazatelů.⁸²

2.2. Kritické hlasy

Andrew Mack ve svém krátkém článku o lidské bezpečnosti shrnuje nejdůležitější milníky v rozvoji konceptu a poukazuje na problematické momenty. V první řadě referuje k odlišnému pojetí konceptu v rámci jednotlivých států: Kanady (jež se zaměřila zejména na násilné konflikty, humanitární otázky a porušování lidských práv) a Japonska (zaměřeného na otázky rozvoje a lidské důstojnosti, navíc kritizující humanitární intervenci obhajovanou kanadskou stranou). Nicméně to bylo Japonsko, jež střežilo Komisi pro lidskou bezpečnost

⁸² UNDP. Human Development Report 1994, s. 38.

(personifikované v osobnostech Sadako Ogata a Amartya Sen). Kanada pak (společně s Norskem) hrála klíčovou roli při vytvoření HSN.⁸³

Autor dále kritizuje postoje realismu a neorealismu, jelikož se dostatečně teoreticky nezabývaly vnitrostátními konflikty, stejně jako kritizuje pojetí státu jako subjektu bezpečnosti, jelikož (zejména v nedemokratických) zemích velmi často dochází k situacím, kdy stát není schopen dostát svých funkcí a chránit své obyvatelstvo, ba dokonce je stát sám původcem nebezpečí pro své občany.⁸⁴ V neposlední řadě pak upozorňuje na skutečnost, jak koncept lidské bezpečnosti může narušovat tradiční pojetí státní suverenity a jak je toto problematické (a pochopitelné) ze strany (demokratických) rozvojových států, jež se v minulosti staly oběťmi kolonialismu či jiné intervence.⁸⁵

Jeden ze zajímavých problémů, jež spatřuje Mack v pojetí lidské bezpečnosti tak, jak byla uchopena ve zprávě UNDP v roce 1994, je nedefinování vztahů mezi sedmi oblastmi *human security*. Aby byl koncept řádně definován, tyto vzájemné vztahy by dle autora měly být také jasně vymezeny, k čemuž však ze strany UNDP nedošlo, což v důsledku vede k nejednoznačné a nejednoduché implementaci a využití konceptu v praxi.⁸⁶

⁸³ Mack, Andrew: *Concepto de seguridad humana*, s. 11.

⁸⁴ Cf. Mack, Andrew: *Concepto de seguridad humana*, s. 12-14.

⁸⁵ *Ibid*, s. 16.

⁸⁶ *Ibid*, s. 18.

2.3. Druhá generace lidské bezpečnosti

V okamžicích svého zrodu koncept lidské bezpečnosti působil poměrně zlomově. Nicméně je otázka, v jaké situaci se nacházíme dnes a jaký je přístup států k tomuto konceptu a zda je i v dnešní době podporován a přijímán. Například Mary Martin a Taylor Owen ve svém článku *The second generation of human security: lessons from the UN and EU experience* píše, že i přes určité úspěchy (za které je tradičně považována tzv. Ottawská úmluva⁸⁷ či zřízení Mezinárodního trestního soudu) „*Jeho vliv byl oslaben ztrátou zájmu ze strany jeho hlavních sponzorů.*“⁸⁸ Klesající význam a vliv dokládají například tím, že ministři se jen zřídka účastní jednání či zmizením konceptu lidské bezpečnosti (explicitně jmenovaného) ze zpráv OSN a jejích organizací. Kanada, která byla dlouhodobě promotérem daného konceptu, přestává volat po jeho užívání. Autoři přitom rozlišují mezi první generací lidské bezpečnosti, tak jak byla reprezentována právě zejména OSN a Kanadou, a druhou generací, jež má být zastávána EU, stejně jako se měla projevat i v americké vojenské doktríně a přístupu k bezpečnosti, který staví do centra pozornosti lidi – jednotlivce.⁸⁹

Právě uchopení konceptu *human security* tak jak je prezentováno výše, v podobně z reportu UNDP z roku 1994, nedokázalo dostatečně proniknout do každodenní agendy OSN a jejího systému. Kofi Annan jako generální tajemník mezi lety 1997–2006 přestal termín v tomto období explicitně využívat, členské státy pak zaměřili svoji pozornost od lidské bezpečnosti spíše k *Responsibility to Protect*. Martin a Owen to přitom vysvětlují třemi hlavními problémy, které nastaly:

- nejednoznačnost konceptu a praxe rozvoje a lidské bezpečnosti;
- nedostatečné rozlišení mezi lidskou bezpečností a lidskými právy a
- příliš široké potenciální chápání konceptu ze strany OSN.⁹⁰

Nutno dodat, že tyto tři problémy jsou spolu úzce provázané a pravděpodobně by jeden bez druhého jen špatně vznikaly. V textu *We The Peoples* se spojení *human security* vyskytuje přímo pouze jednou, a to, když je v oblasti bezpečnosti kladen důraz především na preventivní

⁸⁷ Úmluva o zákazu použití, skladování, výroby a převodu protipěchotních min a o jejich zničení.

⁸⁸ „*Its impact has been blunted by loss of interest among its leading sponsors.*“ Martin, Mary a Owen, Taylor: *The Second Generation of Human Security*, s. 211.

⁸⁹ Martin, Mary a Owen, Taylor: *The Second Generation of Human Security*, s. 212.

⁹⁰ *Ibid*, s. 212-213.

opatření, jež mají právě lidskou bezpečnost posílit (v případě selhání prevence dokument hovoří o ochraně nejzranitelnějších).⁹¹

Způsob vymezení lidské bezpečnosti v UNDP reportu nabídl v první řadě obecné charakteristiky konceptu a přinesl větší koherenci do aktivit rozvíjených v rámci OSN. Rovněž zarámoval hrozby s odkazem na principy svobody od strach a svobody od chtění. Chápání hrozeb šlo přitom napříč časovou osou (co do délky trvání), lidská bezpečnosti tak zahrnovala dlouhodobé i akutní hrozby. Celé pojetí bezpečnosti tak bylo oproti předešlým konceptům velmi široké, a to i v důsledku vymezení sedmi základních oblastí (viz výše).⁹²

Autoři upozorňují na posun chápání konceptu, který se manifestuje například v roce 2005 v závěrečném dokumentu Světového summitu, jež rozděluje bezpečnost od rozvoje a zahrnuje *Responsibility to Protect* jako princip, jež by mělo OSN používat v odpovědi na situace jako genocidy, válečné zločiny, etnické čistky nebo zločiny proti lidskosti. V praxi to tak znamená podmínění suverenity státu adekvátní ochranou jeho obyvatel.⁹³

Je zajímavé, že termín *human security*, který pomalu *verbis expressis* mizel z narativu OSN, se v roce 2008 objevil ve zprávě o implementaci Evropské bezpečnostní strategie, a to jako centrální koncept s ohledem na konkrétní evropské strategické cíle. Tato zpráva se konceptu věnuje v opravdu detailní podobě, navíc stvrzuje důležitost lidských práv a genderové dimenze bezpečnosti. V pojetí EU byla lidská společnost úzce spjatá vzájemně s rozvojem, koncept se tak využíval zejména v oblasti lehkých zbraní či obchodu s lidmi a často se překrýval s lidskoprávními iniciativami.⁹⁴

Na rozdíl od pojetí OSN tak EU zkombinovala materiální zabezpečení s fyzickou ochranou a tento koncept pevně zasadila do rámce *crisis managementu* stejně jako *conflict resolution*. V politické rovině koncept umožnil zajištění několika cílů: kombinovat krátko a dlouhodobé reakce, ztenčit hranici mezi zahraniční a bezpečnostní politikou a mezi rozvojem, humanitární akcí a krizovým managementem nebo zahrnutí genderové rovnosti a lidských práv.⁹⁵

⁹¹ Cf. Annan, Kofi A. as UNSG. *We The Peoples: The Role of the United Nations in the 21st Century*.

⁹² Martin, Mary a Owen, Taylor: *The Second Generation of Human Security*, s. 213.

⁹³ Cf. Martin, Mary a Owen, Taylor: *The Second Generation of Human Security*, s. 215.

⁹⁴ Martin, Mary a Owen, Taylor: *The Second Generation of Human Security*, s. 216-218.

⁹⁵ *Ibid*, s. 219.

V závěru svého článku se Owen a Martin pokouší vzít si lekci z dřívějších přístupů a podat jakýsi set doporučení, jež by měla zajistit aplikovatelnost konceptu lidské bezpečnosti. Zejména varují před příliš širokým pojetím konceptu a obdobně širokou implementací (k čemuž koncept, zdá se, poměrně svádí). Aby mohla být lidská bezpečnost součástí úspěšné bezpečnostní, resp. i zahraniční, politiky, je třeba, aby nedocházelo k přílišné fragmentaci bezpečnostních rizik, tedy aby existovalo jasné konceptuální uchopení přesně vymezující hranice. Dle autorů musí být lidská bezpečnost vnímána zároveň jako strategický rámec a taktická doktrína. Je třeba mít jasně nalinkováno, jak lze teoretický koncept prakticky využít, stejně jako jasně vymezit, proč je koncept lepší alternativou k tradičním přístupům.⁹⁶

2.4. Kvantitativní přístup k lidské bezpečnosti

Gary King a Christopher Murray ve svém článku *Rethinking Human Security* navrhuje novou definici lidské bezpečnosti, která je jednoduchá a měřitelná. Jedná se o počet let budoucího života stráveného mimo obecnou chudobu, přičemž tou se rozumí situace, kdy jednotlivec spadne pod úroveň v libovolné klíčové oblasti blahobytu.⁹⁷ Za obecnou chudobu tak autoři považují takovou situaci, ve které je jednotlivec zbaven nebo jinak deprivován jakoukoli základní možností. Chudobu tak nelze měřit pouze příjmem, je nutné zahrnout také kvalitativní měřítko (jako příklad autoři uvádějí rozdíl mezi nedostatek potravy k přežitím, jejím dostatkem k zajištění výživy a přežití, v obecném dostatkem potravy, nebo takové potravy, která dobře chutná).⁹⁸

Human security je výsledkem posunu úzkého významu bezpečnosti, nejde již jen o národní bezpečnost a ochranu lidí z hlediska vnějších hranic státu a také zahrnuje oblasti rozvoje zdravotnictví, vzdělávání či politických svobod, rovněž rozšiřuje pojem lidského blahobytu od ekonomického růstu země k nepřijmovým dimenzím zahrnujícím zdraví, výživu a vzdělání.⁹⁹ V zásadě tak můžeme koncept lidské bezpečnosti chápat jako produkt protnutí se rozvoje a bezpečnosti, tedy jako jakýsi průsečík.

⁹⁶ Martin, Mary a Owen, Taylor: *The Second Generation of Human Security*, s. 220-224.

⁹⁷ King, Gary and Murray, Christopher J. L.: *Rethinking Human Security*. s. 585.

⁹⁸ *Ibid.*, s. 594.

⁹⁹ *Ibid.*, s. 586-587.

Lidské bezpečnosti náleží dle autorů následující charakteristiky:

- univerzalita;
- vzájemná závislost jednotlivých komponentů;
- nejlépe je jí dosaženo prevencí a
- je zaměřená na lidi.¹⁰⁰

V tomto bezpečnostním konceptu nejsou podstatné zbraně nýbrž lidský život a důstojnost.¹⁰¹ Z pohledu autorů pak vyplývá, že je třeba vnímat někdy společnost jako globální celek; a to především ve vztahu k relativnímu pojetí chudoby – tedy pojetí chudoby ve specifickém kontextu (různé příjmové úrovně a tak dále), nicméně jejich hlavním cílem je vnímat každého jedince jako součást globální komunity bez ohledu na jeho lokaci.¹⁰²

Koncept se stal centrálním pro zahraniční politiky některých států (zejména Kanada, Norsko nebo Japonsko, částečně pak například Rakousko, Čile, Nizozemí nebo Slovinsko) což na druhou stranu vedlo k roztržštěným definicím a následně i perspektivám.¹⁰³

Jak již bylo nastíněno výše, autoři přichází s novou a měřitelnou verzí lidské bezpečnosti. Vysvětlují, že chápou lidskou bezpečnost jako počet let strávených mimo obecnou chudobu.¹⁰⁴ Je-li možné měřit lidskou bezpečnost na individuální úrovni, je možné kalkulovat také na úrovni populace. Za další možný způsob, jak měřit lidskou bezpečnost, a navíc eliminovat rozdíl ve věku, tak autoři považují živobyť, ke kterému by mohl člověk rozumně směřovat ve stádiu mimo obecnou chudobu. U populace lze pak snadno zprůměrovat odhadovaný počet let strávených mimo chudobu.¹⁰⁵

¹⁰⁰ King, Gary and Murray, Christopher J. L.: *Rethinking Human Security*, s. 589.

¹⁰¹ UNDP. *Human Development Report 1994: „Human Security is not a concern with weapons – it is a concern with human life and dignity.“*

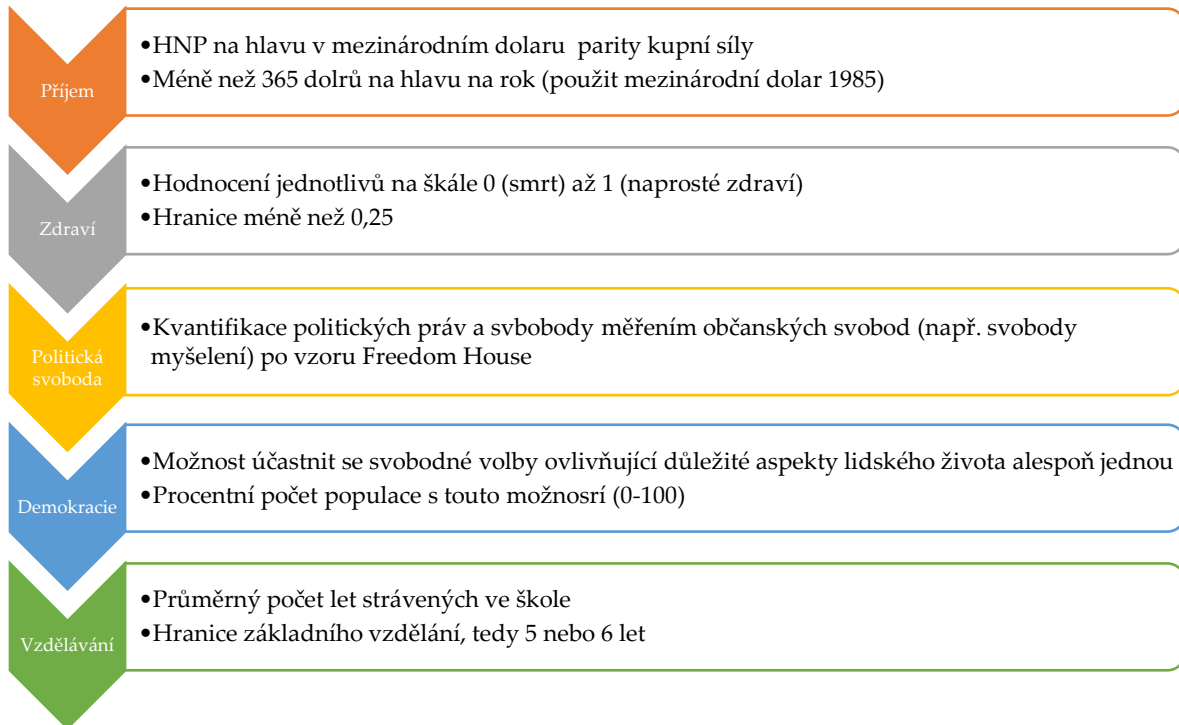
¹⁰² King, Gary and Murray, Christopher J. L.: *Rethinking Human Security*, s. 595.

¹⁰³ *Ibid*, s. 590.

¹⁰⁴ Jako příklad tedy uvádějí, že jestliže má 40letá žena dalších 35 let očekávaný životní výhled, přičemž máš však 50 % pravděpodobnost, že je stráví v chudobě, je její individuální lidská bezpečnost 17,5 roku; Zdroj: King, Gary and Murray, Christopher J. L.: *Rethinking Human Security*, s. 595.

¹⁰⁵ Například pokud by polovina populace měla výhled na 25 let a druhá polovina na 35 let, pro celou populaci by to byl prostý průměr, tedy 30 let. Zdroj: King, Gary and Murray, Christopher J. L.: *Rethinking Human Security*, s. 596.

Autoři navrhuji zaměřit se na následujících pět domén, ve kterých lze lidskou bezpečnost měřit, navíc je potřeba ke každé z nich určit indikátor a také hodnotu, pod jejíž hranicí se nachází chudoba.¹⁰⁶

Nicméně pro tento model je potřeba získat poměrně velké množství dat ze sledovaných zemí, přičemž zejména údaje o zdraví nebo vzdělání nemusí být národními statistickými úřady řádně sbírány. Autoři si jsou vědomi toho, že lidskou bezpečnost tedy musíme pojímat v tomto ohledu jako budoucí koncept, ke kterému bychom však měli již dnes směřovat. Přičemž jedním z hlavních cílů by mělo být především poskytnutí kvalitních informací lidem o jejich vlastním bezpečnosti.¹⁰⁷

Jak tedy k lidské bezpečnosti přistupovat? King a Murray definují čtyři kategorie s ohledem na časovou souvztažnost:

- hodnocení rizika;
- prevence;
- ochrana a

¹⁰⁶ King, Gary and Murray, Christopher J. L.: Rethinking Human Security, s. 598.

¹⁰⁷ Ibid, s. 601-603.

➤ kompenzace.¹⁰⁸

2.5. Lidská bezpečnost a migrace

Migrace a její bezpečnostní aspekty byla zejména v minulých letech v Evropě častým tématem – snad až příliš mnoho pozornosti však bylo věnováno rizikům, která migrace představuje pro přijímající a tranzitní státy a pozornost veřejnosti se velmi málo obracela k problematice bezpečnosti jako příčině migrace. Nejedná se přitom o nikterak převratnou myšlenku, nýbrž o velmi prostou logiku, kterou vystihuje François Crépeau: „*Migrace je výsledek tlačících a táhnoucích faktorů. Jako živočišný druh vždy odcházíme odtud, kde jsme v nesnázích nebo nemáme dostatek zdrojů, a míříme ta, kde je život snazší a zdrojů je více. Tak jsme to dělali vždy, a tak jsme vždy na planetě vedli dobře.*“¹⁰⁹ Změnu ve vnímání migrace, tedy jako posun od vnímání bezpečnostního rozměru tohoto fenoménu někteří autoři řadí do období po 11. září. Michael Humphrey hovoří o sekuritizaci migrace v tomto období.¹¹⁰ Jiné hovoří o proměně v přístupu již v procesu prohlubování a rozšiřování konceptu bezpečnosti po konci bipolarity světa.¹¹¹

Pohled na migraci bývá mnohdy zkreslený, a to v mnoha ohledech. Mnoho lidí vnímá migrační pohyby směrem od Globálního Jihu ke Globálnímu Severu, nicméně často zapomínáme, že všichni migrujeme, jenže používáme úplně jinou terminologii, nejsme migranty, ale *expats* (počeštěně expati, jako by se jednalo o vznešenější druh migrace).¹¹² Navíc většina migrace (ať už se jedná o uprchlíky či ekonomické migranty), probíhá mezi rozvojovými zeměmi.¹¹³

Obdobně můžeme proměnit i perspektivu pohledu na migraci, jak bylo naznačeno výše – problematiku migrace nelze vnímat pouze z pohledu tranzitních a přijímajících států, migrace je projevem selhání států původu v řešení dopadu velkých strukturálních problémů: ať už se jedná o globální nerovnost, její zhoršení v důsledku nerovného dopadu ekonomické krize (na

¹⁰⁸ King, Gary and Murray, Christopher J. L.: *Rethinking Human Security*, s. 604.

¹⁰⁹ Shah, Vikas: *Our World's Refugees* [online]: „*Migration is the result of push and pull factors. We as a species always go from a place of trouble or lack of resources, to a place with less trouble and more resources. It is what we have always done, how we have prospered on this planet.*“

¹¹⁰ Humphrey, Michael: *Migration, Security and Insecurity*, s. 179.

¹¹¹ Lohrmann, Reinhard: *Migrants, Refugees and Insecurity. Current Threats to Peace?* [online], s. 17.

¹¹² Cf. Shah, Vikas: *Our World's Refugees* [online].

¹¹³ Lohrmann, Reinhard: *Migrants, Refugees and Insecurity. Current Threats to Peace?* [online], s. 10.

ty nejohroženější) či závažné problémy životního prostředí (degradace) nebo války.¹¹⁴ Je třeba však problematizovat migraci jako racionální volbu jedince (zejména ekonomickou) – ne vždy totiž jednatel posuzuje svou situaci pouze z hlediska racionální kritérií, což ještě komplikuje možnost predikovat migrační vlny.¹¹⁵

Francesca Vietti a Todd Scribner se ve svém článku *Human Insecurity: Understanding International Migration from a Human Security Perspective* zabývají právě vztahem lidské bezpečnosti a migrace. Řešení migrace podle autorů nespočívá v uzavírání hranic, ale v řešení jejích příčin. Je třeba tedy zejména investovat do rozvoje.¹¹⁶ Koncept lidské bezpečnosti tak může být dle autorů využit zejména k pochopení migrace stejně jako k její účinné prevenci skrze rozvoj; autoři se sice zabývají také bezpečností samotných migrantů, nicméně už neproblematizují skutečnost, jak vše řešit na politickém pozadí rozličných ideologií.

¹¹⁴ Humphrey, Michael: *Migration, Security and Insecurity*, s. 180.

¹¹⁵Cf. Cohen, Jeffrey.Harris a Sirkeci, Ibrahim: *Migration and insecurity: rethinking mobility in the neoliberal age*, s. 101.

¹¹⁶ Vietti, Francesca a Scribner, Todd: *Human Insecurity: Understanding International Migration from a Human Security Perspective*, s. 23-24.

3. Metodologie

Před přistoupením k praktické části diplomové práce je třeba krátce uvést použitou metodologii, a to detailněji než v projektu diplomové práce. Pro teoretickou část je klíčová literární rešerše, v případě latinskoamerického socialismu se autorka zabývala především dílem Chávezova poradce Dietericha, která následně doplnila o poznatky ruského profesora Buzgalina a celkový obrázek latinskoamerického socialismu uzavřela stručným přehledem indosocialistických myšlenek, jež k regionálnímu kontextu patří. V případě lidské bezpečnosti je pozornost nejprve věnována konceptu a jeho využití v rámci OSN, následně je krátce představena kritika či některé inovativní přístupy, jež pochází především z akademických zdrojů. První dvě kapitoly práce tak slouží zejména jako vymezení dvou stěžejních pojmů.

Diplomová práce si klade otázku, zda a jaký je vztah mezi ideologií socialismu 21. století a konceptem lidské bezpečnosti a tuto otázku zasazuje do kontextu současné Venezuely. V první řadě je třeba připomenout, že socialismus 21. století (obdobně jako klasický marxismus) je především třeba vnímat jako revoluční teorii, ostatně zejména v Dieterichově díle nacházíme jakýsi praktický návod Nového historického projektu. Charakter takového návodu je vždy a nevyhnutelně preskriptivní.

Oproti tomu koncept lidské bezpečnosti je chápán různě a jsou mu přisuzovány různé funkce. Samozřejmě se nejedná o ideologii, ale je vůbec možné, aby existovaly teorie a koncepty jakýchkoli stop ideologie zcela prosté? Někdy tak bývá lidská bezpečnost, její zaměření a jednotlivé segmenty pojímány rovněž v preskriptivní rovině, a to při navrhování, implementaci i evaluaci projektů humanitární a rozvojové pomoci, jindy však bývá koncept pokládat za nástroj, pomocí něhož lze analyzovat a evaluovat současnou bezpečnostní situaci v zemi (právě perspektivou jí vlastních zaměření a segmentů).

Čtvrtá kapitola diplomové práce pak pojednává o socialismu přímo ve Venezuele – s ohledem na preskriptivní charakter ideologie stejně jako právních norem, je analyzována tzv. Chávezova ústava. Tato kapitola rovněž pojednává o komunálních radách jako nástroji přímé demokracie, jež byl v zemi uveden do praxe. Cílem této kapitoly je tak dát ideologickému základu konkrétní podobu v rámci jeho aplikace ve státě.

Cílem páté kapitoly je pak využít tři modely vycházející z teorie ke zhodnocení situace ve Venezuele z pohledu lidské bezpečnosti. Tyto tři modely se od sebe v mnohém liší: první vychází z pojetí segmentů lidské bezpečnosti dle OSN a uvedených rizikových faktorů, druhý je pak návrhem kvantifikovaného přístupu k lidské bezpečnosti a poslední model zvolila autorka, jelikož *de facto* je oběma modelům velmi podobný, UNDP o něm však hovoří jako o modelu, podle kterého je možné předpovídat zhroucení státu. Vybrané modely lidské bezpečnosti přitom v některých případech pracují se stejnými nebo podobnými oblastmi, například oblast příjmová (ekonomická) nebo politická (ve smyslu demokracie a právního státu) se v zásadě vyskytují ve všech třech. Naopak třeba pouze model OSN zahrnuje také oblast životního prostředí nebo UNDP faktory zhroucení státu se explicitně zabývají nerovnostmi. Výsledky každého modelu jsou pak krátce zhodnoceny.

K testování modelů bylo i tak třeba získat množství dat z různých zdrojů tak, aby bylo možné zjistit alespoň současný stav, ideálně však ale sledovat vývoj jednotlivých ukazatelů. Většina dat pochází ze statistik Světové banky (WB), rovněž jsou konzultována data Venezuelského statistického institutu (INE). Někdy jsou data doplněna o statistiky OSN a přidružených agentur: *Food and Agricultural Organization* (FAO) či UNDP, jindy se jedná o data sebrána nevládními neziskovými organizacemi (NNO), jako jsou *Amnesty International* (AI) nebo *Human Rights Watch* (HRW). Většina indikátorů vyžaduje ze své podstaty kvantitativní přístup, ten je však v některých oblastech třeba (například otázka lidských práv a AI) doplnit o kvalitativní data.

Limity jednotlivých modelů – nedostupnost aktuálních dat či nezbytnost získat data velkého množství indikátorů – vedly autorku k zamyšlení se nad vztahem lidské bezpečnosti a migrace. Zatímco Francesca Vietti a Todd Scribner hovoří o nutnosti zkoumání příčin migrace (v tomto se odvolávají na využití konceptu lidské bezpečnosti), jelikož jenom tak je možno ji zastavit; lze uvažovat i opačným směrem – neexistuje-li dostatek aktuálních dat, díky kterým by bylo možné plně využít některý z modelů lidské bezpečnosti, proč se nezaměřit na migraci jako indikátor, jež o stavu země dokáže v obecné rovině rovněž referovat?

Velkou výhodou je především monitoring ze strany Úřadu vysokého komisaře pro uprchlíky (UNHCR), jež kompletuje aktuální data, a nabízí tak jako jediný alespoň nějaký vhled do závažnosti situace a jejího vývoje. Šestá kapitola pak tedy dokresluje situaci v Bolívarovské

republice právě z pohledu dat o aktuální migraci. Samozřejmě i tento přístup má své limity; problematické by bylo jeho použití v režimech podobných co do svého uzavření od světa a před světem například tomu severokorejskému. Migrace tak obecně sama o sobě vypovídá o existenci problému, který může být dále specifikován využitím například modelů lidské bezpečnosti.

4. Socialismus ve Venezuele

Jaký byl tedy socialismus Huga Cháveze? A v jaké ideologii pokračuje dnes jeho politický dědic Nicolás Maduro? Odpovědi je možné hledat v různých zdrojích, například v Chávezových, resp. Madurových projevech a rozhovorech, stejně jako je můžeme hledat v právních dokumentech, zejména tedy v ústavě, *Constitución de la República Bolivariana de Venezuela* z roku 1999, která byla přijata ústavodárným shromážděním, *Asamblea Nacional Constituyente*, v témže roce. §)

O 18 let později rozhodl Maduro o potřebě nové ústavy, a tak svolal občany, aby rozhodli o složení nového ústavodárného shromáždění.¹¹⁷ To bylo roku 2017 svoláno za již probíhajících protestů v době již silné politické a ekonomické krize v zemi; nicméně i tento krok byl kritizován nejen ze strany opozice, ale i ze strany chavistů.^{118 119}

4.1. Socialistické prvky v „Chávezově ústavě“

Již v samotné preambuli nacházíme základní hodnoty, k nimž se tato ústava (venezuelský lid) vztahuje. Nalezneme v ní odkaz náboženský, hovoří o Simónu Bolívarovi (tedy antikoloniální), odkazuje na původní obyvatelstvo. Následuje výčet hodnot a kvalit nové republiky a její společnosti, např. demokracie, multietnicita, spravedlnost, decentralizace a federalizace, právní stát. Dává záruky práva na život nebo pracovat, hovoří o společenské spravedlnosti a rovnosti bez diskriminace. Cílem je rozšíření mírové spolupráce a prohloubení latinskoamerické integrace, zmiňuje se nejen zásada nevměšování se nebo právo na sebeurčení, ale tak nukleární odzbrojení nebo ekologická rovnováha.¹²⁰

Chávezova ústava obsahuje klasickou demokratickou dělbu moci stejně jako standardní katalog lidských práv a svobod, např. právo shromažďovací a sdružovací nebo petiční či svobodu projevu a vyznání.¹²¹ Tato základní práva však Ústava v určitých oblastech rozšiřuje.

¹¹⁷ Článek 347 an. Constitución de la República Bolivariana de Venezuela.

¹¹⁸ 6 preguntas para entender el proceso de elección de la Asamblea Constituyente en Venezuela y sus posibles consecuencias [online].

¹¹⁹ Bermúdez, Ángel: En qué se diferencia la nueva Constituyente impulsada por Nicolás Maduro en Venezuela de la que convocó Hugo Chávez en 1999 [online].

¹²⁰ Preamble. Constitución de la República Bolivariana de Venezuela.

¹²¹ Články 51, 52, 53, 57 a 59. Constitución de la República Bolivariana de Venezuela

Co se týká dalších zvláštností ústavněprávního rámce Venezuely, například dělba veřejné moci. Ve vertikální úrovni se rozlišuje moc municipální, státní a nacionální. Poslední se pak dělí na dalších pět kategorií:

- výkonnou,
- zákonodárnou,
- soudní,
- občanskou a
- volební.¹²²

Nalezneme tak prvky, jež odkazují na přímou demokracii, např. Článek 62, jež zajišťuje právo občanů podílet se na správě věcí veřejných ať už prostřednictvím svých volených zástupců nebo přímo.¹²³ V druhém odstavci je specifikováno, že participace lidu je nezbytná, a to v oblasti formace, výkonu a kontrolu veřejné správy – v tomto ohledu je třeba vykládat pojetí Bolívarovské republiky jako protagonistické.

Jednotlivé způsoby participace a protagonismu lidu jsou pak upraveny v Článku 70, jedná se o tyto prvky:

- referendum,
- veřejné konzultace,
- odvolání zástupců,
- legislativní, ústavní a ústavodárnou iniciativu,¹²⁴
- otevřená radnice,
- občanské shromáždění (jehož rozhodnutí jsou závazná, mj. v ekonomických a sociálních otázkách),
- místa odpovědná za služby občanům,
- samospráva a společná správa,

¹²² Článek 136. Constitución de la República Bolivariana de Venezuela

¹²³ Pozn.: Obdobnou úpravu bychom našli i v české Listině základních práv a svobod (LZPS) v Článku 21 – jedná se o ustanovení, jež umožňuje svým občanům ovlivňovat chod věcí veřejných jinými prostředky než pouze svou volbou, ono přímé ovlivňování tak může být dále upraveno v různých šířích.

¹²⁴ Pozn.: V originále *iniciativa consitucional y constituyente*, dle jazykového výkladu rozdíl spočívá v tom, zda je navrhován pouze ústavní zákon, jež se stává součástí již existujícího ústavního pořádku, či zda se jedná o změnu ústavy ve formálním slova smyslu.

- družstva ve všech svých formách, včetně těch finanční povahy, spořitelen, družstevních podniků a jiné formy sdružení, jež se řídí hodnotami vzájemné spolupráce a solidarity.

Podle Článku 84 se stát zavazuje vytvořit systém veřejného zdravotnictví a zakazuje privatizaci zdravotnických zařízení ve vlastnictví státu, přičemž rozhodování v dané oblasti je umožněno i organizovaným občanům.

V Článku 87 hovoří Ústava o právu na práci, ale zároveň také k povinnosti k ní, následující článek explicitně upravuje rovnost mezi ženami a muži při výkonu tohoto práva. Dále tento článek upravuje uznání domácí práce jako ekonomickou aktivitu a přiznává ženám v domácnosti právo na sociální zabezpečení. Pracovníkům se přiznávají kolektivní práva stejně jako právo na stávku.¹²⁵ Hospodářská práva pak upravují mj. svobodu povolání a podnikání¹²⁶ stejně jako zákaz monopolů¹²⁷ a hovoří o dalších hospodářských trestných činech.¹²⁸ Nutno podotknout, že v této oblasti však nelze hovořit o specificky socialistických prvcích.¹²⁹

Poměrně široké úpravě se ve venezuelské ústavě těší kulturní práva, důraz je kladen zejména na pojetí kulturní tvorby jako svobody, je dána prostor autonomii stejně jako respekt pro interkulturalitu s důrazem na princip rovnosti.¹³⁰ Ve stejné kapitole jsou upravena rovněž vzdělávací práva – kromě úpravy povinného, demokratického a bezplatného vzdělávání pro všechny¹³¹ je zde zakotvena povinnost ke vzdělávání o životním prostředí (stejně jako o historii a geografii Venezuely nebo základních principech bolívarovské ideologie).¹³² Navíc Článek 108 upravuje povinnost médií přispívat ke vzdělávání občanů.

Upraveny jsou také práva původních obyvatel, stát uznává jejich existenci, způsob organizace politické i ekonomické, kulturu, zvyky, jazyk i náboženství. Především však přiznává

¹²⁵ Pozn. Kolektivní práva a právo na stávku obdobně také u nás dle Článku 27 LZPS.

¹²⁶ Článek 112. Constitución de la República Bolivariana de Venezuela

¹²⁷ Článek 113. Constitución de la República Bolivariana de Venezuela

¹²⁸ Článek 114. Constitución de la República Bolivariana de Venezuela

¹²⁹ Pro doplnění je třeba uvést, že venezuelská ústava také upravuje vlastnická práva a až na výjimky zakazuje vyvlastnění; Články 115 a 116, obdobnou úpravu nalezneme také v LZPS v Článku 11.

¹³⁰ Články 98 až 101. Constitución de la República Bolivariana de Venezuela

¹³¹ Článek 102. Constitución de la República Bolivariana de Venezuela

¹³² Článek 107. Constitución de la República Bolivariana de Venezuela

původním obyvatelům právo k zemi, jež historicky a tradičně obývali.¹³³ Zároveň se jim přiznává právo na politickou reprezentaci na všech úrovních, komunity mohou vyvíjet své tradiční ekonomické aktivity a mají právo na zdraví, jež bere v potaz jejich kulturu a zvyky.¹³⁴

Práva v oblasti životního prostředí jsou v ústavě také poměrně široce upravena. Článek 127 přiznává individuální i kolektivní právo žít v příznivém životním prostředí (zde doslova bezpečném, zdravém a ekologicky vyváženém). Povinnost k ochraně životního prostředí zde přebírá zejména stát, nevyklučuje však ani účast svých obyvatel.¹³⁵

Kromě práv obsahuje venezuelská ústava také seznam povinností každého občana. Mezi ně se řadí například povinnost bránit svou zemi, řídit se její ústavou a zákony, ale také například plnění své společenské povinnosti a účastnit se solidárně na politickém, občanském a komunitním životě.¹³⁶

4.2. Komunální rady

Jedním z příkladů fungování přímé demokracie ve Venezuely jsou tzv. komunální rady (*consejos comunales*). Ačkoli pod tímto termínem nejsou tyto orgány v ústavě přímo zmíněné (a byly zavedeny zvláštním zákonem až v roce 2006 a upraveny na ústavněprávní úrovni až v roce 2009), jedná se o prostředek, pomocí něhož mám být zajištěna přímá účast občanů na gesci veřejných politik a projektů týkajících se komunit samotných.^{137 138} Mnozí autoři se domnívají, že v Chávezovi v případě tohoto projektu šlo zejména o vlastní zájem, ať už o politické body nebo o vytvoření klientelistických struktur.¹³⁹

Tyto komunální rady jsou jakousi institucionalizovanou formou komunity a jsou tvořeny shromážděním občanů jako primární instancí, které náleží moc a jedná se tak o hlavní rozhodovací orgán.¹⁴⁰ Pozdější ústavní zákon z roku 2009 již detailně upravoval jednotlivé

¹³³ Článek 119. Constitución de la República Bolivariana de Venezuela

¹³⁴ Článek 122, 123 a 125. Constitución de la República Bolivariana de Venezuela

¹³⁵ Článek 127. Constitución de la República Bolivariana de Venezuela

¹³⁶ Článek 130, 131 a 132. Constitución de la República Bolivariana de Venezuela

¹³⁷ García Marco, Daniel: Qué son los consejos comunales de Venezuela y por qué son tan importantes para la Asamblea Nacional Constituyente [online].

¹³⁸ Ley de Los Consejos Comunales.

¹³⁹ Goldfrank, Benjamin: Los Consejos Comunales: ¿Avance o retroceso para la democracia venezolana? [online], s. 49.

¹⁴⁰ Články 5 a 6. Ley de Los Consejos Comunales.

orgány a jejich funkce v rámci komunálních rad. Podle Článku 19 se tak kromě občanského shromáždění skládají také z kolektivu koordinace, výkonného orgánu, administrativního a finančního orgánu a orgánu kontrolního. Je však mimo rozsah této diplomové práce detailně se zabývat vztahy a funkcemi jednotlivých orgánů. Podstatné je však chápat komunální rady jako projekt participativní demokracie, součást procesu decentralizace moci, jehož cílem bylo naplnění potřeb komunit, a to s cílem bojovat spravedlivou a rovnou společností.^{141 142}

V rámci procesu decentralizace moci se hovoří o tzv. komunálním cyklu, který je tvořen pěti základními fázemi tvorby jednotlivých projektů (v zásadě se jedná o manuál projektového řízení): (i) diagnostika; (ii) plán; (iii) rozpočet; (iv) implementace a (v) kontrola. Rozhodovací proces v každé fázi přitom náleží občanskému shromáždění.¹⁴³

I v kontextu Latinské Ameriky lze hledat obdobné dva teoretické přístupy jako v prostředí českém, potažmo evropském: někdo vnímá participativní demokracii jako progresivní způsob politické organizace, jiné soustředí svou pozornost zejména na skutečnost, že participativní demokracie představuje hrozbu klasické zastupitelské demokracie a hodnot, že tato vydobyla.¹⁴⁴

María Isabel Puerta Riera ve svém článku zejména kritizuje skutečnost, že se jedná o projekt ambivalentní, a to zejména z toho pohledu, že komunitární řízení je propagováno, koordinováno a financováno přímo státem.¹⁴⁵

Benjamin Goldfrank v závěru svého článku z roku 2011 spíše pochybuje o tom, že by komunální rady představovaly ohrožení venezuelské demokracie, není nicméně ani přesvědčen o tom, že by se jednalo o převratný krok, který by v době článku dokázal prohloubit, pro své mnohé nedostatky, což dle autorova názoru není možné, dokud jsou

¹⁴¹ Puerta Riera, María Isabel: Consejos Comunales en Venezuela.

¹⁴² Článek 2. Ley de Los Consejos Comunales.

¹⁴³ Puerta Riera, María Isabel: Consejos Comunales en Venezuela. In: Observatorio Laboral Revista Venezolana, s. 50-51.

¹⁴⁴ Goldfrank, Benjamin: Los Consejos Comunales: ¿Avance o retroceso para la democracia venezolana? [online], s. 45.

¹⁴⁵ Puerta Riera, María Isabel: Consejos Comunales en Venezuela. In: Observatorio Laboral Revista Venezolana.s. 51-52.

komunální rady zejména marketingovým nástrojem vládnoucí strany *Partido Socialista Unido de Venezuela* (PSUV).¹⁴⁶

¹⁴⁶ Goldfrank, Benjamin: Los Consejos Comunales: ¿Avance o retroceso para la democracia venezolana? [online], s. 53.

5. Venezuela perspektivou lidské bezpečnosti

V současné době není pochyb o tom, že Venezuela se nachází v hluboké krizi, již dávno se však již nejedná o pouhou ekonomickou nebo politickou krizi, nýbrž lze hovořit o krizi humanitární. Zatímco dle dostupných informací na webových stránkách UNFPA se v zemi žádná krize neodehrává (krize prvního, tedy nejnižšího, stupně dle fondu probíhá například v sousední Kolumbii nebo v Ekvádoru),¹⁴⁷ například *Council on Foreign Relations* (CFR) dokládá humanitární krizi v zemi daty již z roku 2016.¹⁴⁸ Ministerstvo zahraničních věcí ČR (MZV) doslova uvádí: „Bezpečnostní situace ve Venezuele je kritická.“¹⁴⁹ Na tuto proklamaci navazuje série doporučení, v zásadě však MZV hovoří zejména o rostoucích kriminalitě po celé zemi, včetně únosů a přepadávání či násilí na demonstracích. Další upozornění se týká případů pirátství zaznamenaných ve venezuelských pobřežních vodách.¹⁵⁰

Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) ve své příručce z roku 1990 hovoří o komplexních nouzových situacích, jež definuje odkazem na *Inter-Agency Standing Committee* (IASC) jako „...humanitární krize je země, region nebo společnost, ve kterých dochází k absolutnímu nebo závažnému zhrocení moci v důsledku vnitřního nebo vnějšího konfliktu a vyžaduje mezinárodní reakci, jež překračuje mandát nebo kapacitu jakékoli jedné agentury a/nebo probíhajícího OSN programu v zemi.“¹⁵¹

Příčemž takové komplexní nouzové situace lze vedle citované definice charakterizovat čtyřmi hlavními rysy:

- rozšíření násilí a ztráty na životech, masové přesuny lidí a hluboké poškození komunit a ekonomik;
- potřeba široké humanitární pomoci;
- zabránění nebo prevence humanitární pomoci (krize) politickým nebo vojenským nátlakem;

¹⁴⁷ Cf. UNFPA: Humanitarian Emergencies [online].

¹⁴⁸ Cf. Renwick, Danielle: Venezuela in Crisis [online].

¹⁴⁹ MZV. Venezuela: Specifika, bezpečnostní situace, doporučení turistům [online].

¹⁵⁰ Ibid.

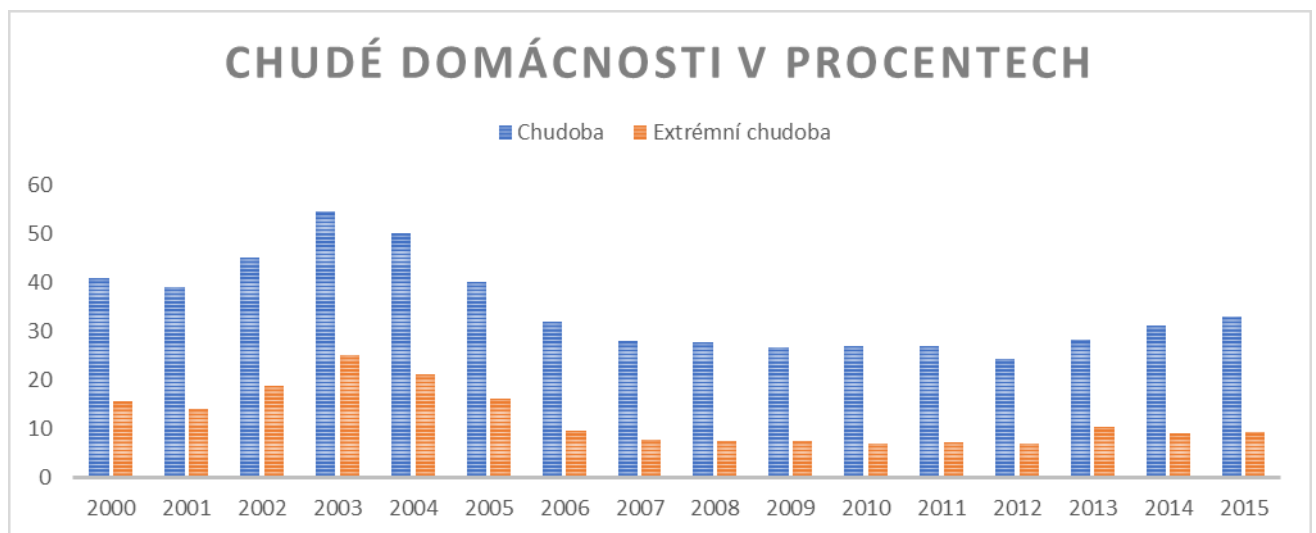
¹⁵¹ Office for the Coordination of Humanitarian Affairs [online]: „...humanitarian crisis is a country, region or society where is total or considerable breakdown of authority resulting from internal or external conflict and which requires international response that goes beyond the mandate or capacity of any single agency and/or the ongoing United Nations country program.“

- v některých oblastech významné riziko pro humanitární pracovníky.¹⁵²

5.1. Lidská bezpečnost dle segmentů OSN

Jak bylo popsáno v předešlé kapitole, v přístupu OSN se setkáme se sedmi oblastmi lidské bezpečnosti, jež můžeme také chápat jako možné hrozby. Ačkoli v rámci koncepce OSN lze lidskou bezpečnost využívat efektivně zejména u humanitárních nebo rozvojových projektů, zhodnocení jednotlivých sektorů pomocí odpovídajících ukazatelů dává konceptu funkčnost modelu, díky němuž je možné analyzovat současný stav lidské bezpečnosti. Vždy je však otázkou, jak dané výsledky interpretovat – zda je možné srovnávat je v průběhu období či s ostatními státy v regionu – jelikož spousta faktorů ohrožujících lidi je svou povahou globální či alespoň nadnárodní. Jelikož neexistuje jasná metodika hodnocení, je třeba vykládat výsledky v rámci modelu s náležitou zdrženlivostí a opatrností.

5.1.1. Ekonomická bezpečnost

Graf č. 1: Procento chudých domácností v letech 2000-2015 dle dat INE.

¹⁵² Office for the Coordination of Humanitarian Affairs [online].

Co se týká chudoby, INE nenabízí pouze data, jež zahrnují počet domácností žijících v chudobě (není tedy reflektována individuální situace jednotlivých členů domácnosti). Výsledky pro jednotlivé roky jsou vypočítané jako prostý průměr z dat, jež odpovídají prvnímu a druhému pololetí daného roku, s výjimkou roku 2015, kde jsou dostupná data pouze za první pololetí. Hranice chudoby je měřena základním spotřebním košem (obsahuje výdaje na potraviny a ostatní základní výdaje) a hranice extrémní chudoby je stanovena základním košem potravin, přičemž se používá metoda, dle které je základní spotřební koše dvojnásobkem potravinového. Hranice chudoby se porovnává s příjmem na hlavu v domácnosti.¹⁵³

Dalším ekonomickým aspektem je nezaměstnanost. INE v tomto případě vychází z podomního dotazníkového šetření, přičemž v tomto jsou zcela vynechány různé skupiny obyvatel: původní obyvatelstvo žijící v Amazonii, oblasti s méně než deseti domy atp.¹⁵⁴ Je zajímavé, že zatímco dle dat INE dle nejnovějších dostupných měsíčních statistik v období od dubna 2015 do dubna 2016 nezaměstnanost pohybovala mezi 6 % a 8,1 % (u mužů spíše nižší: 5,4 % až 7,9 % , u žen pak mezi 6,9 % a 9,1 %),¹⁵⁵ dle odhadovaných údajů *Central Intelligence Agency* (CIA) v *The World Factbook* byla míra nezaměstnanosti 20,6 % v roce 2016 a v roce 2017 pak dokonce 26,4 %.¹⁵⁶

V ekonomické oblasti je zřejmé, že poslední tři roky ve sledovaném období, 2013-2015, se nesou ve znamení mírného zvyšování podílu chudých domácností, nedosahují však v žádném případě maxima, jež za sledované období představovaly roky 2003 a 2004. Bohužel nejsou dostupná data za léta 2016 a 2017, u nichž lze však pravděpodobně očekávat pokračování vzestupné tendence. Co se týká hrozby nezaměstnanosti, neplyne z oficiálních dat INE, že by ta měla nějaký výraznější dopad na venezuelské obyvatelstvo (měsíční sledování umožňuje zachytit sezónní výkyvy), pouze je patrné, že o něco málo více ohroženy nezaměstnaností jsou ženy. Například odhady CIA však uvádí třikrát větší nezaměstnanost za rok 2016 s vzestupným trendem k odhadu v roce 2017.

¹⁵³ INE [online].

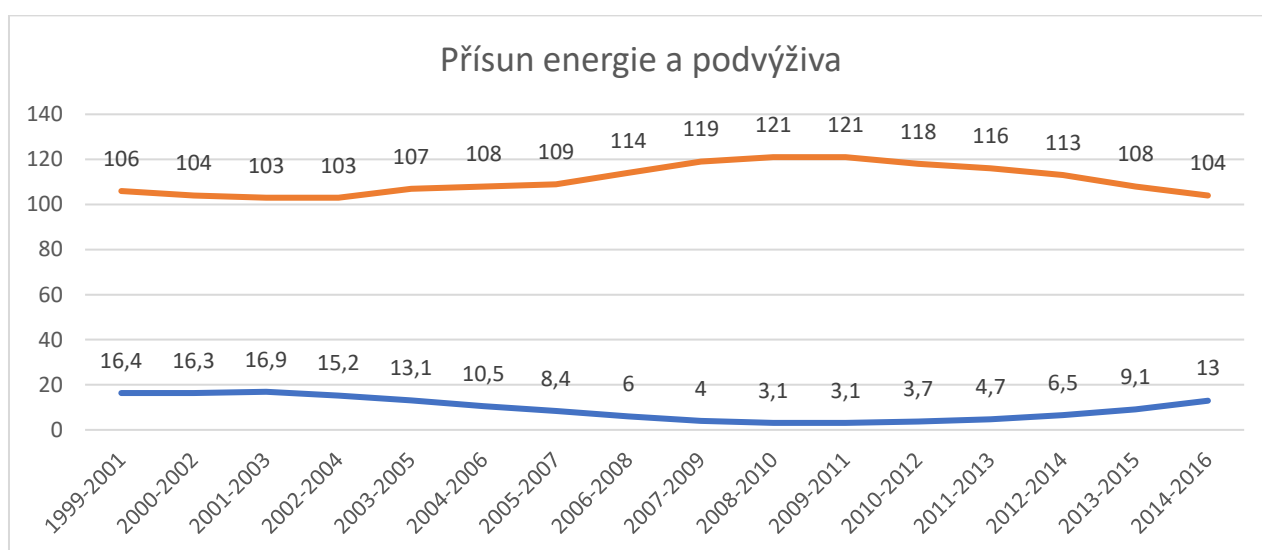
¹⁵⁴ INE: Ficha Técnica de Encuesta de Hogares por Muestreo [online].

¹⁵⁵ INE: Sociales – Fuerza de Trabajo [online].

¹⁵⁶ CIA Library: The World Factbook: South America – Venezuela [online].

5.1.2. Potravinová bezpečnost

V této kategorii je třeba rozlišovat hlad a hladomor. V první řadě je třeba chápat hladomor ne pouze jako kritický nedostatek jídla a hladovění vedoucí k smrti, jelikož je zde celá řada souvisejících faktorů, jako jsou epidemická onemocnění, která jsou v těchto situacích spíše než hladovění příčinou smrti. Důsledky hladomory jsou pak zejména nižší plodnost, chudoba, rozpad komunit nebo migrace.¹⁵⁷ Hlad (i tak jak je pojímán například v rámci Cílů udržitelného rozvoje OSN) je úzce spojen zejména s přístupem k potravě a podvýživou.¹⁵⁸

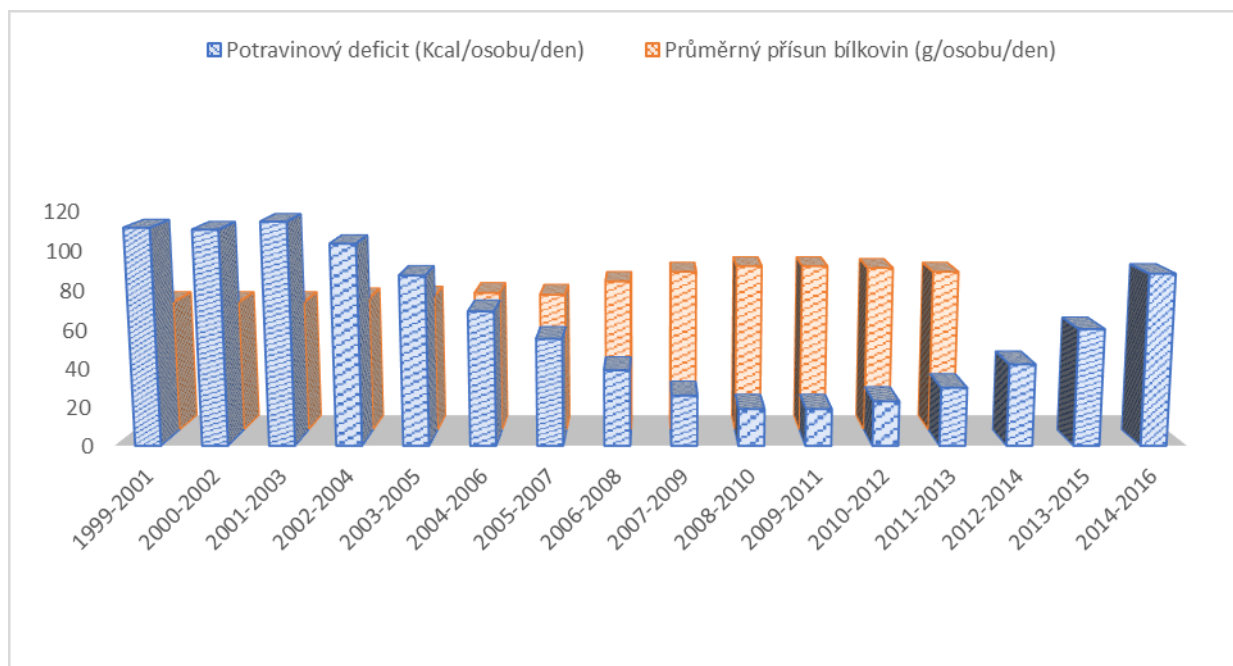

Graf č. 2: Dostatečnost průměrného přísunu energie a podvýživa v letech 1999-2016 dle dat FAO.

FAO ve svých statistikách využívá vždy průměr za uvedené trojleté rozpětí (tzv. klouzavý průměr). Uvedené řady v procentech znázorňují dostatečnost průměrného přísunu energie (oranžová) v procentech a míru podvýživy ve společnosti (modrá) rovněž v procentech. S ohledem na venezuelskou populaci tak například 13 % představuje 4,1 milionu osob trpících podvýživou. Ve sledovaném období je patrné, že zatímco dostatečnost průměrného přísunu energie od svého maxima v letech 2008 a 2011 klesá na hodnoty z počátku tisíciletí, míra podvýživy, jež byla také nejnižší v období od 2008 do 2011 již téměř dosahuje hodnot z let 2003 až 2005.

¹⁵⁷ Cf. Devereux, Stephen: Famine in the twentieth century [online], s. 4.

¹⁵⁸ Cf. UN: Sustainable Development Goals (SDG): 17 Goals to transform our world [online].

Graf č. 3: Potravinový deficit v letech 1999-2016 a průměrný přísun bílkovin v letech 1999-2013 dle dat FAO.

Z dostupných dat je tedy patrné, že po ekonomické krizi je venezuelské obyvatelstvo více ohroženo v oblasti potravinové bezpečnosti a ve sledovaném období (do roku 2016) měly hrozby jako podvýživa nebo ukazatel potravinového deficitu jednoznačně rostoucí trend, ačkoli tyto ukazatele nedosahují zatím hodnot z devadesátých let.

5.1.3. Bezpečnost životního prostředí

Mezi rizika v této oblasti patří zejména degradace životního prostředí, výskyt a četnost přírodních katastrof či vyčerpání zdrojů. Z přírodních katastrof hrozí Venezuele zejména hurikány a zemětřesení. Poslední zemětřesení se odehrálo v září 2009 a bylo o síle 6,2 RichtEROVY stupnice, bylo při něm zraněno 14 osob.¹⁵⁹ Mnohem častější jsou hurikány: v roce 2012 Ernesto a Rafael a v roce 2016 Matthew, žádný z těchto však neměl přímo ve Venezuela vážné ani rozsáhlé následky. Pravděpodobnost, že by bylo venezuelské pobřeží zasaženo hurikánem s vyšší ničivou silou je 4,9 procenta.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Un fuerte terremoto sacude Venezuela [online].

¹⁶⁰ Boscán, Keila Vilchez: Climatólogo: Probabilidad que un huracán llegue a Venezuela es solo del 4,9 % [online].

Degradace životního prostředí stejně jako vyčerpání zdrojů jsou záležitosti globálního charakteru, svoji roli tedy jistě hrají i v rámci Venezuely. Ve zprávě z roku 2013 NNO Vitalis ¹⁶¹ varuje například před nedostatečným řízením vodních zdrojů, nárůst smogu ve městech, nevhodné nakládání s rezidui, nedostatečným vzděláváním v oblasti životního prostředí, nedostatečný strategický přístup ve vztahu ke globálnímu oteplování, přetrváváním nelegálního obchodu s divokými zvířaty a rostlinami stejně jako přetrvávání nelegální těžby nebo znečišťování atmosféry lesními požáry či požáry odpadků. ¹⁶²

V poslední zprávě z roku 2017 upozorňuje Vitalis na tyto závažné problémy: dopad těžby na životní prostředí, nedostatečná gesce vodních zdrojů, neodpovídající nakládání s residui, ztráta biodiversity nebo zranitelnost chráněných přírodních území. ¹⁶³ Zdá se tedy, že z hlediska hlavních identifikovaných problémů nedochází k náhlým výrazným změnám, hlavní problematické oblasti však zjevně zůstávají bez odpovídajícího řešení.

Zatímco riziko přírodních katastrof nezdá se být ve Venezuele zvláště velké, problém degradace životního prostředí, jeho slabé ochrany a nedostatečné politické řešení klimatických změn může do budoucna, ostatně jako v jiných zemích, představovat závažný problém. Na druhou stranu Venezuela přijala Národní strategii pro uchování biologické diverzity a Plán národní akce pro vytvoření modelu udržitelného rozvoje. ¹⁶⁴

¹⁶¹ Cf. Vitalis [online].

¹⁶² Vitalis: Situación Ambiental de Venezuela [online].

¹⁶³ Vitalis [online].

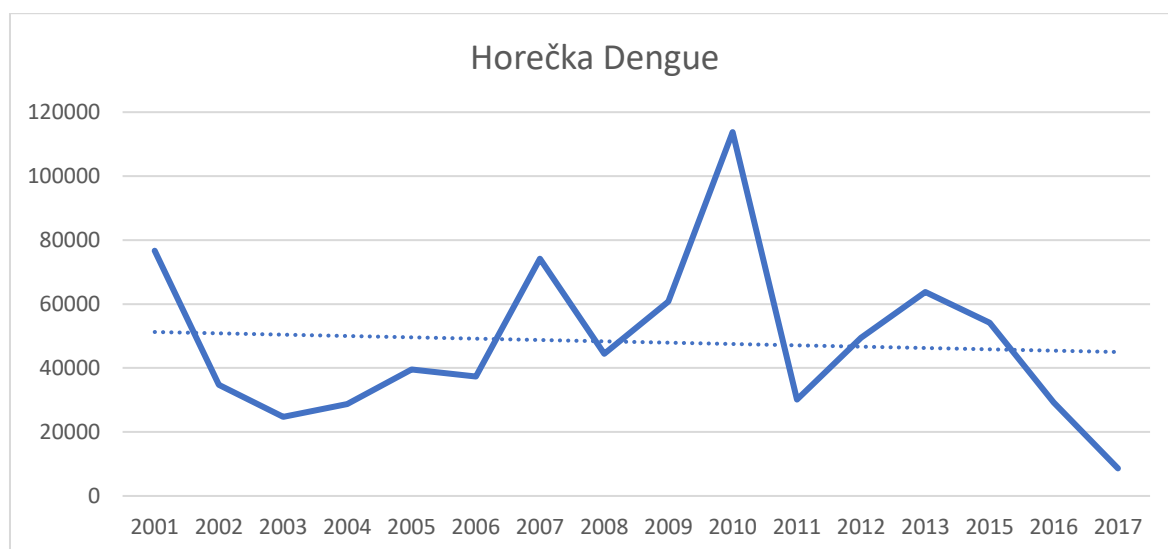
¹⁶⁴ Estrategia Nacional para la Conservación de la Diversidad Biológica; Plan de Acción Nacional para la construcción de un modelo de desarrollo sostenible.

5.1.4. Bezpečnost zdraví

Dle OSN mezi hlavní hrozby v této oblasti patří smrtelná infekční onemocnění, podvýživa nebo nedostupnost základní zdravotní péče. Je zřejmé, že oblast zdraví a potravinové bezpečnosti jsou velmi úzce propojeny. Jak bylo řečeno výše, například hladomor velmi úzce souvisí s hrozbou rozšíření smrtelných infekčních chorob a podvýživa může být brána jako ukazatel spadající do obou kategorií, jelikož nejenže znamená nedostatek potravin ale také vážně zdravotní následky.

Míra podvýživy již je obsažena v části věnované potravinové bezpečnosti (Graf č. 2).

Mezi vážná onemocnění ve Venezuele se řadí horečka Dengue nebo malárie. Mezi vážné nemoci patří také HIV/AIDS nebo tuberkulóza.

Graf č. 4: Počet případů horečky Dengue v letech 2001-2017 dle dat PAHO.

Z grafu je po přidání spojnice trendu patrné, že výskyt horečky Dengue se ve sledovaném období spíše snižuje.

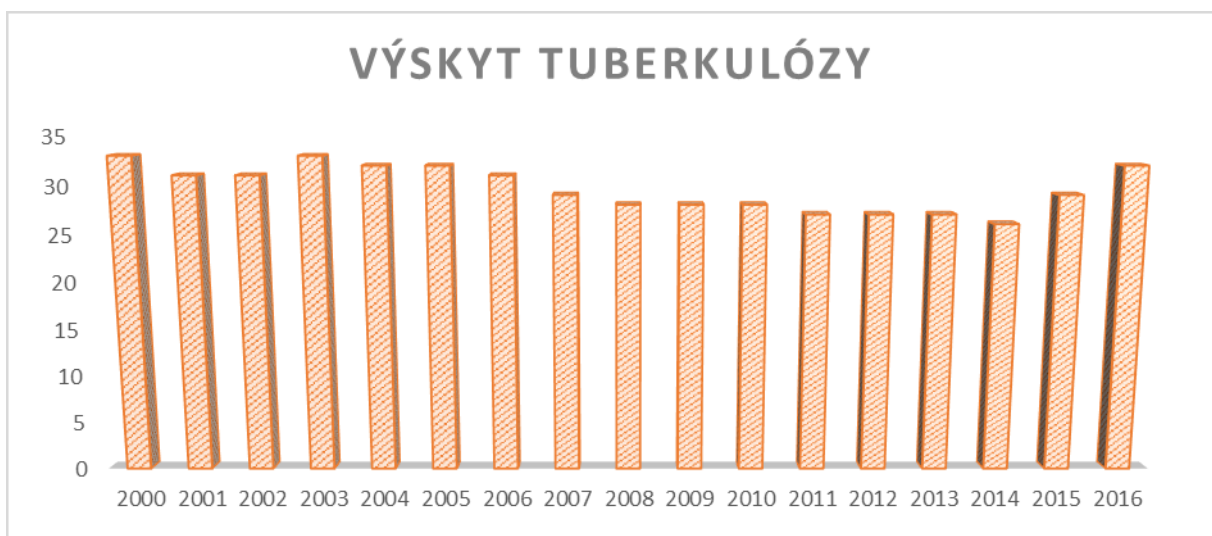
Oproti tomu dle dat Světové zdravotnické organizace (WHO) vzrost v posledních letech počet případů malárie, a to rozšíření 5 na tisíc obyvatel v roce 2005 na zhruba 110 případů na tisíc obyvatel v roce 2016, přičemž výraznější nárůst je patrný od roku 2012.¹⁶⁵ Co se týká osob s HIV/AIDS, byla prevalence v roce 2016 0,6 % dospělé populace (15-39 let). Jedná se o nárůst

¹⁶⁵ WHO: Venezuela (Bolivarian Republic of) [online].

výskytu této nemoci oproti předchozímu roku (0,55 %).¹⁶⁶ Mezi problematické faktory zde však patří zejména nedostupná ochrana (kondomy) a nedostatek léků zpomalujících postup nemoci.¹⁶⁷

Velkým problémem je nedostupnost základního zdravotnického materiálu, o které informuje i HRW. Jak plyna z jejich zprávy, došlo i k zadržení a vyslýchání lékařů, kteří veřejně hovořili o nedostatku léků (nebo ošetřovali zraněné demonstranty).¹⁶⁸

Za poslední sledované roky se zvýšil i výskyt tuberkulózy mezi obyvatelstvem, a to z 26 případů na sto tisíc obyvatel v roce 2014 na 32 případů v roce 2016.

Graf č. 5: Výskyt tuberkulózy na 100 tisíc obyvatel v letech 2000–2016 dle dat WB.

S výjimkou horečky Dengue se zdá, že v posledních letech došlo ve Venezuele k nárůstu výskytu nemocí (z vybraných až na výjimku horečky Dengue). Mnohé nemoci, které se vyskytovaly v 21. století minimálně, se v posledních letech znovu objevují, jednou z nich jsou například spalničky, které jsou v důsledku podvýživy a nedostatečné medicíny smrtelné.

¹⁶⁶ Indexmundi: Historical Data Graphs per Year [online].

¹⁶⁷ Cf. Fiola, Anthony: Sickness and HIV drug shortages rise as Venezuela's economy crumbles [online].

¹⁶⁸ Lohman, Diederik: La crisis del sistema de salud de Venezuela [online]. Pozn.: Navíc celý problém souvisí s tím, že venezuelské lékárny jsou závislé na dodávkách ze zahraničí, za léky a jiný materiál tak mohou platit pouze v dolarech a venezuelská legislativa vyžaduje komplikované procedury pro takové transakce. Navíc jsou ceny vládou nastaveny tak, že pro lékárny je přímo nevýhodné nakupovat medikamenty na černém trhu.

Objevuje se také záškrt nebo svrab.¹⁶⁹ Zároveň je velmi problematické získat zdravotnický materiál nebo nezbytné léky, což výrazně znesnadňuje poskytování zdravotní péče.

5.1.5. Osobní bezpečnost

Mezi hrozby v této oblasti se dle OSN řadí zejména fyzické násilí, hrozba kriminality a terorismu nebo dětská práce. INE v dané oblasti nenabízí žádné statistiky, snad jen počty zemřelých, které však nutně nemusejí vypovídat o osobní bezpečnosti, navíc data jsou dostupná pouze do roku 2012. Ministerstvo pro vnitro, spravedlnost a mír nepublikuje informace o počtu vražd od roku 2005.¹⁷⁰

Ekonom Ernesto Herrera Nuñez ve své zprávě o vývoji kriminality ve Venezuele sleduje například počet vražd v letech 1995-2012, porovnává přitom statistiky ministerstva zdravotnictví (MPPS) se statistikami NNO Provea¹⁷¹ a policejního útvaru CICPC. Je přitom patrné, že vládní statistiky v celém sledovaném období vykazují nižší počty vražd. Vůbec nejvyšší počet vražd byl zaznamenán v roce 2008, ve kterém MPPS informovalo o 10 487 případech, zatímco Provea a CICPC registrovali 14 589 případů. V následujícím roce to bylo 9 595 (MPPS) a 13986 (Provea a CICPC), v posledním srovnatelném roce, tedy v roce 2010 pak 9 042 (MPPS) versus 13 080 vražd (Provea a CICPC). Pro další dva roky pak nabízí statistiky pouze MPPS, a to 8 875 případů v roce 2011 a 9 942 v roce 2012.¹⁷²

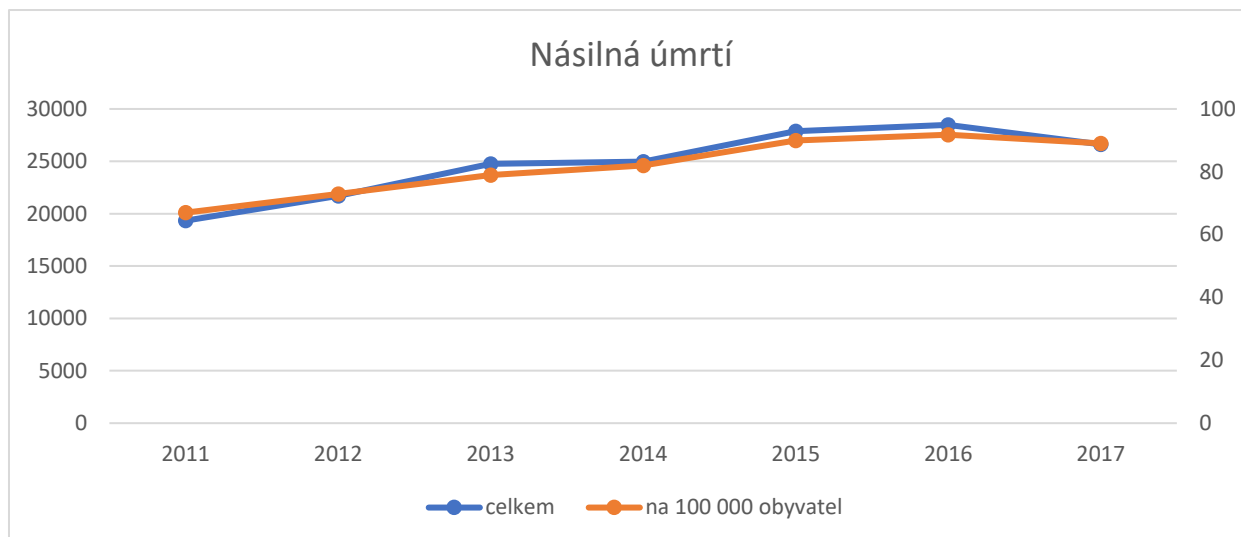
Observatorio Venezolano de Violencia (OVV) je NNO zabývající se výzkumem kriminality a násilí v zemi, informuje ve svých ročních zprávách o vývoji vražd. Následující graf, který zobrazuje násilné vraždy v období mezi lety 2011 a 2017.

¹⁶⁹ Lares Martiz, Valentina: Las enfermedades que la crisis en Venezuela hace reaparecer [online].

¹⁷⁰ Cf. Herrera Nuñez, Ernesto: Evolución de la criminalidad en Venezuela (1990-2015) [online].

¹⁷¹ Provea: Nuestra Historia [online].

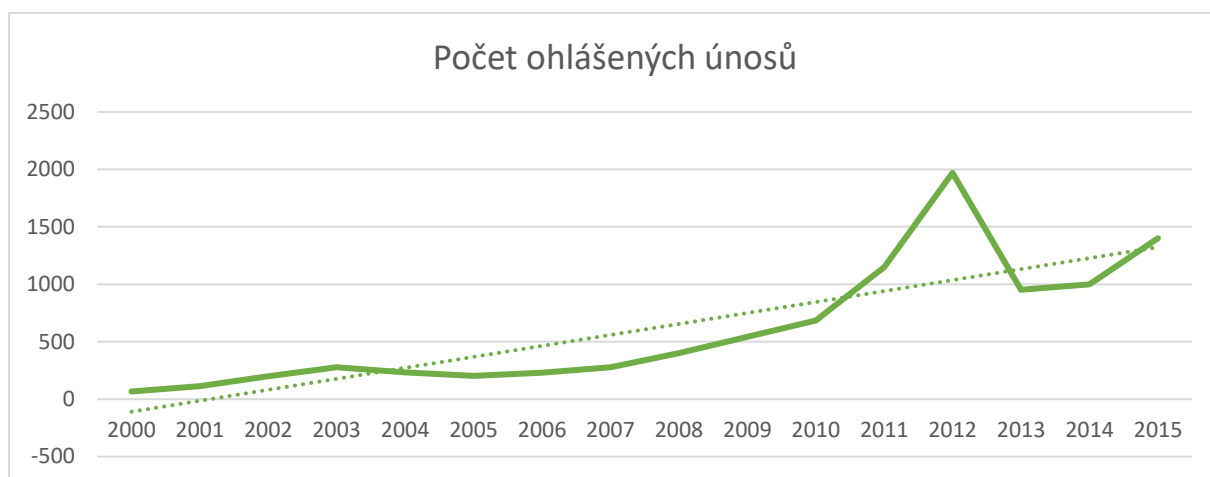
¹⁷² Herrera Nuñez, Ernesto: Evolución de la criminalidad en Venezuela (1990-2015) [online].

Graf č. 6: Násilná úmrtí v letech 2011-2017 dle odhadů OVV.

Roční zpráva z roku 2011 přitom mluví o nejnásilnějším roce venezuelské historie (celkem 19 336 případů, což odpovídalo 67 vraždám na sto tisíc obyvatel). V roce 2014 pak OVV označuje Venezuelu za druhou zemi s největším počtem vražd.¹⁷³ Na grafu jsou zaznamenány celkové počty násilných úmrtí (modrá řada, ke které se vztahuje osa vlevo) a počet těchto úmrtí na sto tisíc obyvatel (oranžová řada a vedlejší osa vpravo). Ve sledovaném období je přitom patrný nárůst násilných úmrtí, a to až do roku 2016, kdy OVV hovoří o 28 479 vraždách, což představovalo 91,8 vraždy na sto tisíc obyvatel. V následujícím roce se pak situace lepší s hodnotami před rokem 2015, tedy 26 616 násilných úmrtí celkem, což je 89 na sto tisíc obyvatel.

¹⁷³ OVV: Informe OVV de Violencia 2017 [online]. 5. 1. 2018. [cit. 19-4-2018].

Graf č. 7: Počet ohlášených únosů v letech 2000-2015 dle dat CICPC.

Venezuela také zažívá velký nárůst únosů, roky 2003 a 2012 představují velké excesy počtu únosů v již tak zvyšujícím se trendu. V roce 2015 tak představuje celková cifra zhruba 4,6 únosů na sto tisíc obyvatel. Je třeba brát v potaz, že statistiky CICPC zahrnují pouze únosy nahlášené, celková čísla tak jsou pravděpodobně mnohem vyšší. Jak plyne z anket, jež byly realizovány v roce 2006 a 2009, v prvním případě bylo zjištěno 38 případů na sto tisíc obyvatel, v roce 2009 pak dokonce 95, což by znamenalo celkových 16 917 případů (oproti 544) nahlášeným.¹⁷⁴

Co se týká dětské práce, neexistují data, která by reflektovala aktuální situaci. Podle poslední zprávy Mezinárodní organizace práce (MOP), která sleduje vývoj od roku 1998 do roku 2006, se přes devadesát procent chlapců (nejméně 92,7 % v roce 1998) i dívek (nejméně 94,5 % ve stejném roce) zúčastnilo školní docházky, počet pracujících je pak opět příznivější pro dívky (nejvíce jich ve sledovaném období pracovalo 6,5 %, a to v roce 2003), chlapci pak pracovali o něco více (maximum 11,2 % ve stejném roce). Necelých pět procent dětí se neúčastnilo žádné z těchto aktivit, naopak část dětí se věnovala výuce i práci. Statistiky se týkají dětí ve věku 10 až 14 let.¹⁷⁵

¹⁷⁴ Herrera Nuñez, Ernesto: Evolución de la criminalidad en Venezuela (1990-2015) [online]. Paz Activa. [cit. 19-4-2018].

¹⁷⁵ ILO: Country report for the Bolivarian Republic of Venezuela [online].

Z výše uvedeného je patrné, že Venezuela zaznamenala v posledních letech nárůst zejména v oblasti násilné kriminality typu vražd a únosů. Je otázkou, zda má celková situace v zemi negativní vliv v oblasti dětské práce.

5.1.6. Komunitární bezpečnost

Tento segment bezpečnosti zahrnuje zejména identitární tenze, zejména mezi etnické a náboženské. Dle dostupných informací neexistují v zemi výrazné tenze tohoto rázu. Výjimkou jsou malé konflikty, mezi různými původními etniky, jimž bylo umožněno Chávezovou legislativou vznést nároky na půdu, jež po generace obývají, vznikl tak například konflikt o pohoří Perija u kolumbijské hranice, a to včetně násilných střetů mezi etniky Yukpa, Bari a Wayuu. Z pohledu celé země se jedná o záležitost minimálního významu, původní obyvatelstvo tvoří zhruba dvě procenta celkové populace.¹⁷⁶

5.1.7. Politická bezpečnost

Dle OSN lze do tohoto segmentu řadit zejména politickou represí a porušování lidských práv. V této oblasti lze jako zdroj spolehlivých informací využít například ročenku AI.

Kapitola roční zprávy AI 2017/2018 věnovaná Venezuele se vyjadřuje ke (i) svobodě slova, (ii) svobodě shromažďování, (iii) nadměrnému užití síly, (iv) vykonstruovaná zatýkání a zadržování, (v) mučení a nelidské zacházení, (vi) obhájčům lidských práv, (vii) justičnímu systému, (viii) politickým vězňům, (ix) mezinárodnímu dohledu, (x) nuceným zmizením, (xi) beztrestnosti, (xii) detencím, (xiii) právu na jídlo, (xiv) právu na zdraví, (xv) ženským právům, (xvi) práva v reprodukční oblasti a (xvii) uprchlíkům.¹⁷⁷

Ad (i): Na 50 rádiových stanic bylo zavřeno Národní telekomunikační komisi, některé zahraniční televizní kanály přestaly být ve Venezuele vysílány.

¹⁷⁶ DATOS-Grupos indígenas de Venezuela y sus problemas [online].

¹⁷⁷ Amnesty International Report 2017/18, s. 393-397 [online].

Ad (ii): V rámci masivních protestů konajících se mezi dubnem a červnem nebylo shromažďovací právo zajištěno. Nejméně 120 osob zemřelo a dalších více než 1 177 bylo zraněno. V souvislosti s demonstracemi bylo 5 341 lidí zatčeno.

Ad (iii): Program *Operación de Liberación Humanista del Pueblo* společně s *Plan Zamora* byly hlavními vodítky pro bezpečností řešení vnitřní situace v zemi. Umožnili mobilizaci civilistů, aby po boku policie a vojenských jednotek bránili vnitřní pořádek, demonstrace byly potlačovány například slzným plynem nebo gumovými projektily. Konalo se také na 47 razí, během kterých docházelo k nezákonnému použití síly ze strany policejních a vojenských jednotek.

Ad (iv): AI dokumentovalo 22 případů vykonstruovaných zatčení z politických důvodů od roku 2014. Stovky lidí pak měly být nezákonně zadrženy během protestů.

Ad (v): Početné zprávy a mučení a jiném nelidském zacházení byly zaznamenány v zařízeních omezujících lidi na svobodě stejně jako v průběhu demonstrací.

Ad (vi): Kromě konkrétních případů, kdy byly osoby hájící lidská práva vystaveni různým útokům, byli zesměšňováni ve státních médiích, navíc byli někteří z nich politiky nařčeni z terorismu. Tlak byl rovněž vyvíjen na jejich právní zástupce.

Ad (vii): Nezávislost soudnictví je narušena vládními zásahy, rozhodnutí soudu nejsou brána v potaz například zpravodajskými službami (a tak pokračují v nezákonném sledování osob). Policejní úředníci se stali oběťmi vykonstruovaných procesů.

Ad (viii): AI sledovalo dva konkrétní politické vězně: lídra opozice Leopolda Lopéze a studentského aktivistu Villcu Fernández, přičemž oběma byli odpírány návštěvy jejich právního zástupce i rodiny, Fernándezovi měla být opakovaně zamítnuta urgentní lékařská pomoc.

Ad (ix): Venezuela vystoupila z Organizace amerických států (OAS), v důsledku čehož již není v jurisdikci Meziamerické komise pro lidská práva (IACHR).

Ad (x): AI informuje o případu Raúla Isaíse Baduela, bývalého ministra obrany a vládního kritika, jenž byl vzat ze své cely a nebyly o něm podány zprávy jeho právnímu zástupci ani rodině po 23 dnů.

Ad (xi): Oběti porušování lidských práv nemají dostatečný přístup ke spravedlnosti a jejich rodiny jsou často vystaveny ponižování.

Ad (xii): I přes reformy zůstávají vězeňské podmínky drsné, lékařská pomoc je nedostatečná stejně jako jídlo či pitná voda. Vězni často protestují proti nedostatečným podmínkám hladovkami.

Ad (xiii): V prosinci byla hodnota spotřebního koše pro pětičlennou šedesátkrát vyšší než minimální mzda (oproti listopadu 2016 se jedná o nárůst 2 123 %). Podle studie bylo riziko podvýživy u 27,6 % dětí, přičemž 15,7 % z nich trpělo lehkou až akutní podvýživou. Podle FAO nejsou k dispozici důvěryhodná data týkající se země.

Ad (xiv): Ministerstvo zdravotnictví publikovalo data z roku 2016, dle kterých bylo hlášeno 11 466 úmrtí u dětí mladších jednoho roku, což je více než 30 % nárůst oproti roku 2015.

Ad (xv): Zvýšila se také úmrtnost matek, a to o 65,8 % v roce 2016 oproti přecházejícímu období s celkovým počtem 756 úmrtí. Monitorování vražd žen je ztíženo nedostatkem dat. Dle informací NNO jsou ženy vystavovány sekundární viktimizaci.

Ad (xvi): Přístup k antikoncepčním metodám je v důsledku ekonomické krize limitovaný, dle online dotazníku 72 % dotázaných nemohli získat přístup k antikoncepčním metodám v posledních 12 měsících a 27 % uvedlo, že si nemůže dovolit koupit antikoncepci v lékárnách.

Ad (xvii): Významně vzrostl počet Venezuelanů hledajících ochranu v Brazílii, Kostarice, USA, Španělsku, Peru a Trinidad a Tobago, stejně tak přijímají venezuelské uprchlíky Kolumbie a Ekvádor.

5.1.8. Zhodnocení

Z výše uvedených indikátorů a informací plyne, že Venezuela si v posledních letech (následujících po světové ekonomické krizi) téměř ve všech sledovaných oblastech pohoršila. V zemi je více chudých domácností, více lidí je ohroženo podvýživou, na výjimky se znovu objevuje řada nemocí a zvyšuje se četnost jejich výskytu. V zemi také roste počet násilných úmrtí a únosů, stejně jako došlo ke zhoršení situace v zemi z pohledu lidských práv a demokracie.

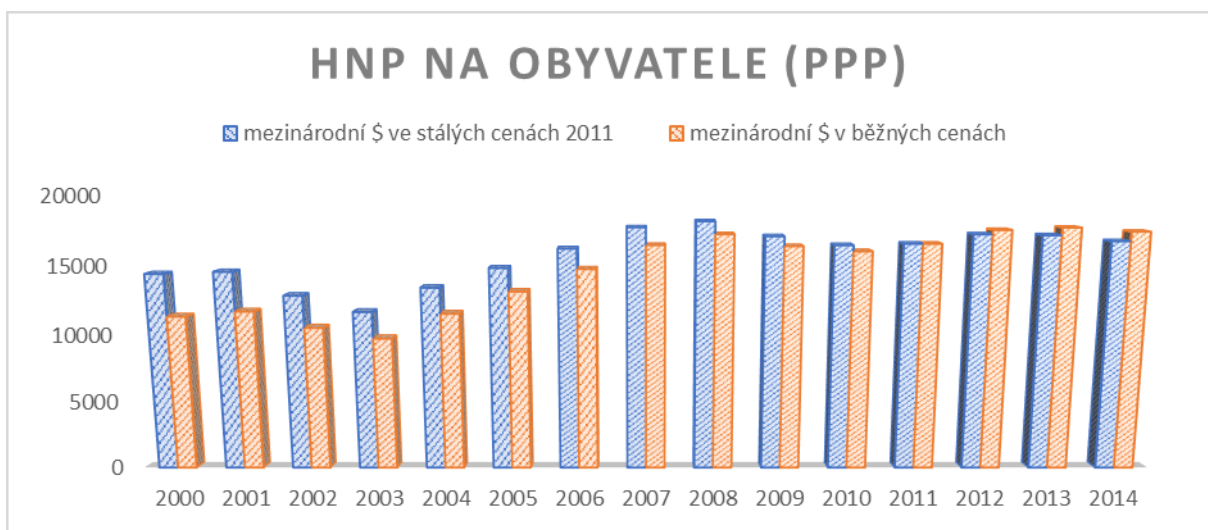
Model je možné využít zejména pro jeho flexibilitu – vymezuje sice jednotlivé klíčové oblasti a v rámci nich také možné hrozby či rizika – jedná se však často o ukazatele, jež jsou obvykle všude monitorovány či jsou tato vymezena širším pojmem, pod který lze podřadit některý z dostupných ukazatelů (například v oblasti osobní bezpečnosti). Limitem tak je zejména neaktuálnost dat.

5.2. Měřitelný model lidské bezpečnosti

Další z možných modelů zahrnuje celkem pět oblastí, ke kterým je vždy přiřazen vhodný ukazatel a také měřitelný indikátor, jež by byl schopen objektivně zhodnotit pozici dané země.

5.2.1. Příjem

Oproti vymezení Kinga a Murraye používá dnes WB ve svých statistikách spíše mezinárodní konstantní dolar z roku 2001, další možnosti měření HNP je současný mezinárodní dolar.

Graf č. 8: HNP na obyvatele v letech 2000-2014 v paritě kupní síly.

Mezinárodní dolar nabízí možnost celosvětového srovnání, jelikož za mezinárodní dolar je v dané zemi možné nakoupit srovnatelné množství zboží a služeb, jako za americký dolar

v USA.¹⁷⁸ Pro výpočet HNP¹⁷⁹ se užívá parity kupní síly. Ukazatel v běžných cenách přitom v daném roce počítá s cenami za daný rok, jedná se o tzv. nominální ceny. Běžné ceny jsou ovlivněny inflací, proto lze využít měření ve stálých cenách, který upravuje její vliv a zachycuje skutečný růst ekonomiky.¹⁸⁰

King a Murray navrhovali použít mezinárodní dolar v cenách 1985, kdy měla být chudoba nastavena (poměrně nízko) jako 365 dolarů na osobu na rok. V roce 2015 byla mezinárodní hranice chudoby zvednuta na 1,90 dolaru na osobu na den (z předchozích 1,25 dolaru).¹⁸¹

WB nabízí pouze data do roku 2014, v tomto roce byl HNP na osobu 16 725 mezinárodních dolarů ve stálých cenách (17 410 mezinárodních dolarů v běžných cenách), přepočítáme-li daný příjem na den, dostaneme 45,82 dolaru.

5.2.2. Zdraví

Neexistují dostupná data, jež by odpovídala danému indikátoru určenému dle představy King a Murray. V daném modelu proto není možné tento aspekt hodnotit.

5.2.3. Politická svoboda

Dle autorů je vhodné kvantifikovat tuto oblast po vzoru Freedom House (FH). Dle jejich dat je Venezuela nesvobodnou zemí. Agregátní skóre země je nyní 26/100 (na škále 0-100, kde 100 představuje nejvyšší míru svobody). K vyhodnocení dochází ve dvou základních kategoriích, v oblasti politických práv a občanských svobod. Ty se dělí celkem do sedmi oblastí, každá pak obsahuje sérii otázek a dílčí bodové vyhodnocení, to probíhá na základě dalšího setu podotázek.¹⁸²

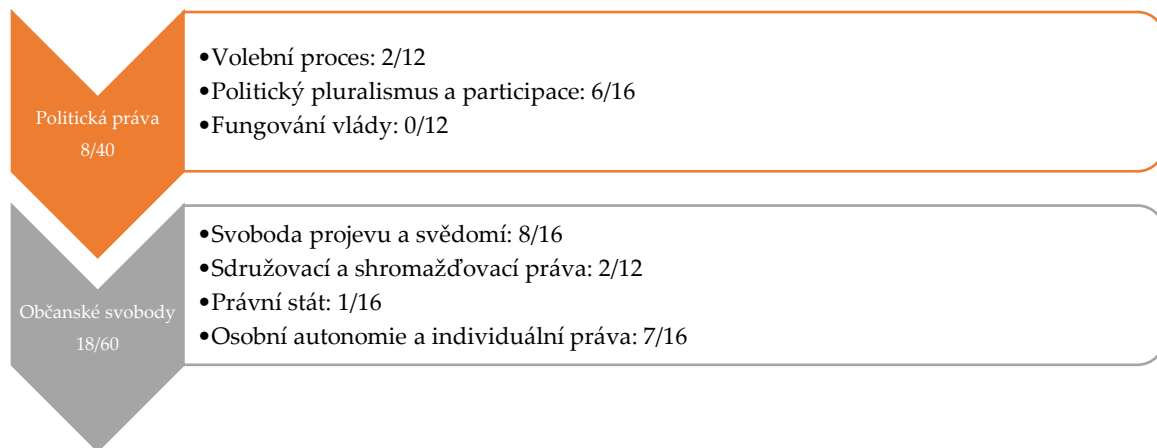
¹⁷⁸ WB: Data: What is an „international dollar“? [online].

¹⁷⁹ Anglicky původně označován jako PPP GNP, dnes v datech WB jako gross national income (GNI).

¹⁸⁰ WB: Data: What is the difference between current and constant data? [online].

¹⁸¹ Cf. Ferreira, Francisco; Jolliffe, Dean Mitchell a Prydz, Espen Beer: The international poverty line has just been raised to \$1,90 a day, but global poverty is basically unchanged. How is that even possible?[online].

¹⁸² Freedom House: Freedom in the World 2018: Methodology [online].

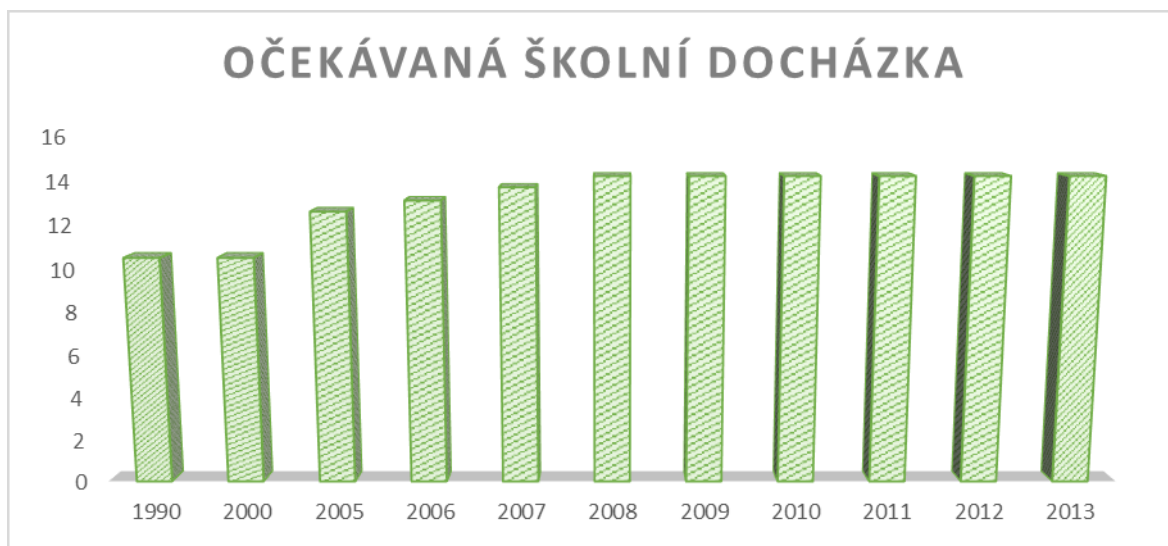
Z pohledu politických práv i občanských svobod si na tom Venezuela nestojí příliš dobře, v první oblasti dosahuje sotva na pětinu maximálních bodů, zejména špatné je fungování vlády a volební proces. V oblasti svobod nedosahuje třetiny maximálního možného skóre, velmi špatně si vede hlavně v oblasti právního státu a práv sdružovacího a shromažďovacího.

5.2.4. Demokracie

Jako ukazatel demokracie slouží autorům procento populace, jež se za svůj život mohlo alespoň jednou zúčastnit svobodné volby (s přímým důsledkem pro jejich životy). Obdobně jako v případě zdraví se jedná o kategorii, jejíž měření se daným způsobem v současné době neprovádí a není možné data získat.

5.2.5. Vzdělávání

Zde je ukazatelem pouhý počet let strávených ve škole. V tomto případě lze vycházet z dat UNDP, jež představují očekávanou školní docházku (tedy počet let strávených ve škole). Ta v období 2008 až 2013 představuje dokonce více než 14 let, je tedy velmi vzdálená od hranice nastavenou King a Murray na 5-6 let.

Graf č. 9: Očekávaná školní docházka v letech dle dat UNDP.

Pokud by oblast vzdělávání měla být posuzována nikoli podle očekávané školní docházky, nýbrž podle dnes již dospělé populace, i tak lze oblast vzdělávání ve Venezuele považovat za splňující kritéria autorů, jelikož se pohybuje nad vymezenou hranicí, zatímco v roce 2000 byl průměrný počet let strávených ve škole 6,4, od roku 2011 (do 2015 dle dostupných údajů) to bylo 9,4 roku.¹⁸³

5.2.6. Zhodnocení

V kvantifikovaném modelu Kinga a Murray se ukázala jako hlavní slabá stránka (na což ostatně sami ve svém textu upozorňují) práce a daty a ukazatelé, které nejsou zjistitelné: v oblasti zdraví by bylo nutné provést dotazníkové šetření, jelikož se jedná o subjektivní hodnocení kategorie, v oblasti demokracie bohužel neexistují dostatečně důvěryhodná data, například jako zprávy Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), jež by situaci pomohla vyhodnotit. Co se týká oblasti vzdělávání a příjmové, Venezuela se drží nad stanovenými hranicemi. V oblasti politické svobody pak není jednoznačně autory stanoveno, kde by měla hranice ležet, nicméně současné skóre země lze považovat za velmi chabé.

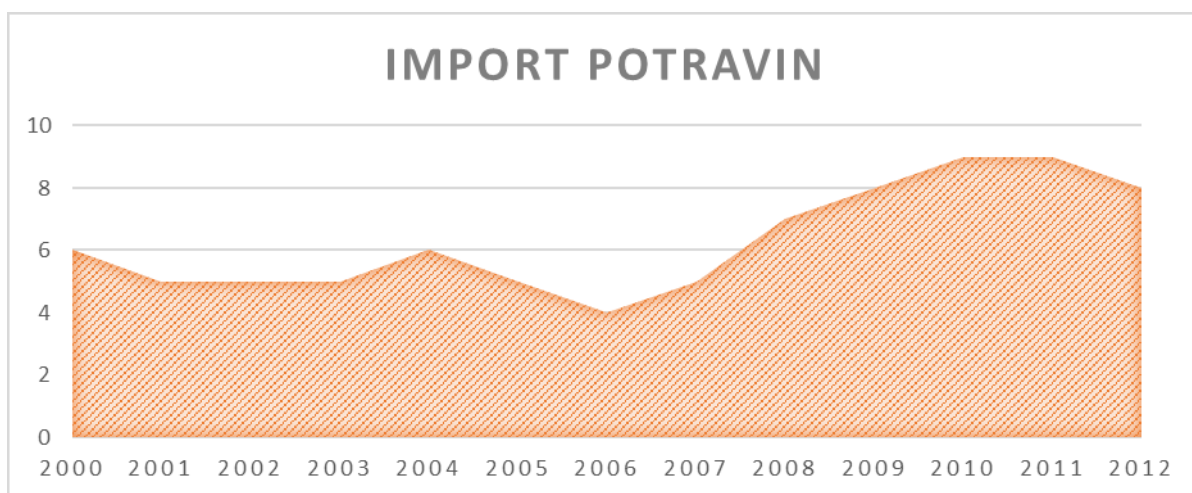
¹⁸³ UNDP: Human Development Report 2016: Venezuela [online], s. 3.

5.3. UNDP model zhroucení státu

Tento model zahrnuje celkem 6 faktorů, dle kterých je možný předpovědět budoucí zhroucení státu, v rámci každého z nich je možné posuzovat několik ukazatelů.

5.3.1. Potravinová nejistota

V rámci tohoto faktoru slouží jako ukazatele denní kalorický přísun, index výroby potravin a závislost na importu potravin. V této oblasti lze opět využít data FAO a některé obdobné ukazatele. Denní kalorický přísun není v datech dostupný, nejbližší je danému ukazateli dostatečnost průměrného příjmu energie (Graf č. 2).

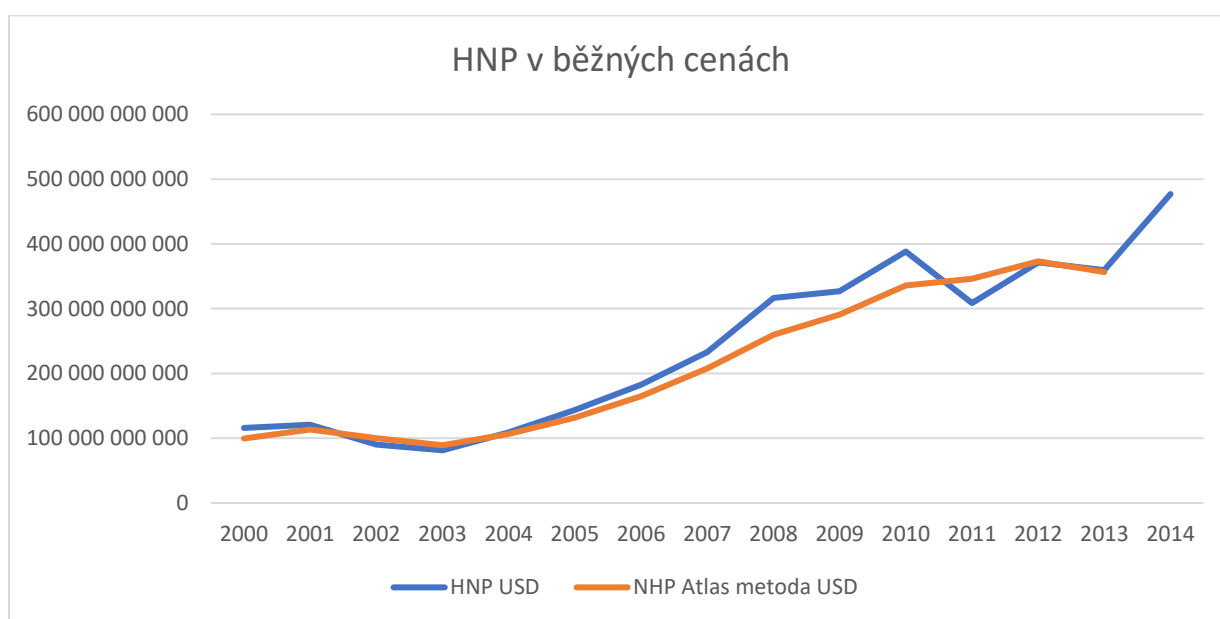
Graf č. 10: Poměr importu potravin k celkovému importu v procentech (průměr tři let) v letech 2000-2012.

Graf č. 10 představuje podíl importu potravin na celkovém importu zboží v jednotlivých letech (FAO zde opět využívá klouzavého průměru). Tento ukazatel sice přímo neukazuje míru závislosti na tomto importu, nicméně do určité míry jistě odráží poptávku a schopnost produkce potravin v národním zemědělství.

K dostatečnému posouzení současné situace bohužel nejsou k dispozici aktuální (kvantitativní) data.

5.3.2. Zaměstnání a příjem

Mezi ukazatele v této oblasti patří dle UNDP zejména nezaměstnanost, jež je riziková, pokud je vysoká a dlouhodobá. Data k nezaměstnanosti jsou již uvedeny v rámci modelu OSN a z dostupných dat není možno ji hodnotit jako rizikový faktor. Dalším faktorem je náhlý pokles reálného národního příjmu nebo reálných mezd. Graf č. 8 znázorňuje vývoj HNP na obyvatele. Co se týká celkového HNI, Graf č. 11 nabízí jeho vývoj v posledních letech spočítání pomocí dvou odlišných metod.

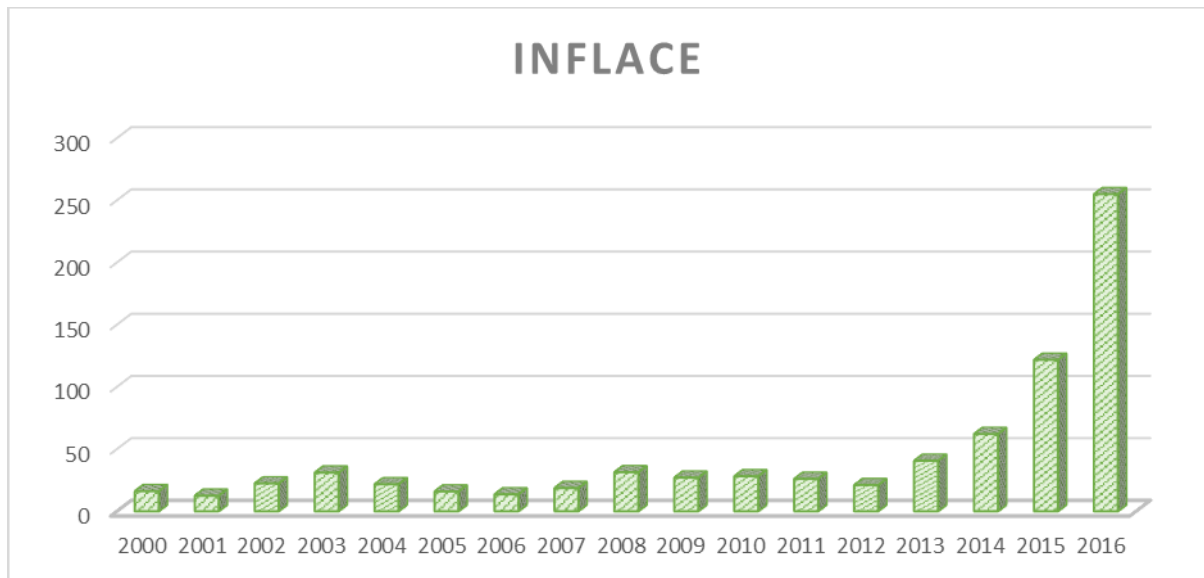

Graf č. 11: HNP v běžných cenách v americkém dolaru v letech 2000-2014 dle dat WB.

Klasický HNP (dle WB) je součtem přidané hodnoty všech výrobců s bydlištěm či sídlem na území Venezuely a veškerých daní z výrobků (mínus subvence), již nejsou zahrnuty do ocenění produkce, a čistých příjmů z primárních příjmů ze zahraničí (náhrady zaměstnancům a příjmy z majetku). Druhý ukazatel je ve svém základě stejný, tedy využívá stejný výpočet HNP, bere však v potaz zejména problematickou roli měnových kurzů. HDP je totiž počítán v národní měně a následně je dle oficiálního kurzu konvertován do USD (ačkoli je zde i možnost použití alternativního kurzu, pokud je patrný, že oficiální se velmi liší od toho, jež je v mezinárodních transakcích používán). Pro odstranění vlivu fluktuace měnových kurzů využívá WB konverzní metodu Atlas. Je použit speciální konverzní faktor, přepočítávací

koeficient, který zprůměruje směnné kurzy za dané období podle inflačních rozdílů mezi zeměmi.

Dalším rizikovým faktorem je vysoká míra inflace, ta je ve Venezuele velkým problémem, tento problém je však dle dostupných dat dlouhodobých. Již v letech 1990 až 1999 byla průměrná roční míra inflace 47 procent, přičemž svého tehdejšího maxima dosáhla v roce 1996 (téměř 100 %), na venezuelské poměry nízká byla pak v roce 1999 (necelých 24 %).

Graf č. 12: Inflace spotřebitelských cen (v procentech ročně) v letech 2000-2016 dle dat WB.

Ve sledovaném období lze pak pozorovat skokové zvýšení inflace z roku 2007 na 2008, a to z 19 na 31 procent. Po krátkém uklidnění pak přichází náhlý růst v roce 2013, od té doby se inflace skokově zvyšuje, mezi lety 2014 a 2016 dokonce zdvojnásobuje až na téměř 255procentní inflaci. Vysoká inflace znamená oslabení reálné hodnoty měny (tedy kupní síly). Některé silné vlivy přitom nejsou centrální bankou vůbec kontrolovatelné (nelze tak plnit funkci pečování o stabilitu měny), jedná se zejména o ropu či zemní plyn nebo zemědělskou produkci.¹⁸⁴

Dlouhodobě je tak možné inflaci ve Venezuele hodnotit jako pádivou, jež v zemi jistě vyvolávala ekonomické potíže, minimálně v posledních dvou sledovaných letech však lze

¹⁸⁴ Cf. ČNB: Co je inflace? [online].

hovořit již o hyperinflaci, jež pak vede k rozpadu finanční soustavy. Nutno dodat, že nepříznivé důsledky inflace postihují zejména sociálně slabší skupiny obyvatel.¹⁸⁵

Indikátorem nerovnosti je v tomto případě Giniho koeficient příjmové nerovnosti, který v roce 2015 činil ve Venezuele 46,9.¹⁸⁶ Příjmová nerovnost se v tomto případě měří mezi domácnostmi v rámci země, nižší skóre znamená menší nerovnost (příčemž 0 představuje perfektní rovnost a 100 absolutní příjmovou nerovnost).¹⁸⁷

V případě HNI bohužel nejsou dostupná aktuální data, tedy zejména z posledních let, jež jsou označovány jako krizové. Významným ukazatelem v této oblasti je však hyperinflace. Z pohledu příjmové nerovnosti si Venezuela nestála v regionálním kontextu vůbec špatně,¹⁸⁸ nicméně právě skóre z roku 2015 ji posunuje v žebříčku ke státům s vyšší příjmovou nerovností.

5.3.3. Porušování lidských práv

Tato část se výrazně neliší od segmentu politické bezpečnosti, který je obsažen v modelu dle OSN. I zde lze proto vycházet zejména z ročních zpráv AI. Pro úplnost je v závorce vždy uveden odkaz na příslušný problém římskou číslicí. UNDP zde klade důraz především na případy politických vězně (viii), mučení (v), zmizení (x), cenzuru tisku (lze podřadit pod svobodu slova, tedy i). Pro doplnění lze přidat informace týkající se indexu svobody tisku.

Podle organizace *Reporters without borders* (RSF) si Venezuela zanedbatelně polepšila o dvě příčky ze 139. místa v roce 2016 na 137. místo (s ohledem na globální skóre bylo sledováno zhoršení). Ačkoli žádný novinář nebyl v roce 2017 ve Venezuele zabit, prezident Maduro se snaží nezávislý tisk umlčet, často hovoří o „mediální válce“ a vláda vyhošťuje zahraniční novináře. Již zákon z roku 2010 trestá „zpochybňování legitimně utvořených úřadů“.¹⁸⁹

Zde platí obdobné závěry jako v předešlých dvou modelech, v oblasti lidských práv si Venezuela stojí stále hůře.

¹⁸⁵ Cf. Finance.cz: Co je inflace? [online].

¹⁸⁶ UNDP: Human Development Reports: Venezuela (Bolivarian Republic of) [online].

¹⁸⁷ Cf. CIA Library: The World Factbook: Country Comparison [online].

¹⁸⁸ Cf. Ibid.

¹⁸⁹ Reporters without borders: Venezuela [online].

5.3.4. Etnický nebo náboženský konflikt

Jak bylo u shodné kategorie zmíněno výše, v této oblasti nevykazuje Venezuela zvýšené známky takového konfliktu na celonárodní škále.

5.3.5. Nerovnost

Pro určení nerovnosti má dle UNDP být použit rozdíl v *Human Development Index* (HDI) mezi jednotlivými skupinami obyvatel. HDI souhrnně měří tři základní dimenze lidského rozvoje: dlouhý a zdravý život, přístup ke znalostem a životní standard, v rámci těchto dimenzí jsou pak zohledněny jednotlivé indikátory: očekávaná délka života při narození, léta školní docházky u dospělé populace a léta očekávané školní docházky u dětí na hraně školního věku, HNP na obyvatele.¹⁹⁰

Lze vycházet z jednotlivých dat UNDP. Index pro Venezuelu měl hodnotu 0,767 k roku 2015 (čímž řadil zemi na 71. příčku), srovnávání indexu mezi lety 2014 a 2015 je problematické z důvodu měnící se metodologie, v dlouhodobém hledisku je však patrné, že od devadesátých let si země polepšila o jednu pětinu vzhledem k HDI.¹⁹¹ Tuto příčku sdílela Venezuela s Tureckem; dle zprávy UNDP: HDR 2016¹⁹² se tak Venezuela řadila mezi země s vysokým lidským rozvojem.

HDI upravené dle nerovnosti (IHDI) je 0,618. Tento indikátor tak vychází se stejných tří dimenzí, zohledňuje ale navíc nerovnost mezi v rámci státu. Je v zásadě rozdílem HDI a nerovností. Průměrná ztráta v HDI jako důsledek nerovnosti je 19,4 %.¹⁹³

Z hlediska rovnosti posuzované dle HDI, resp. IHDI si na tom Venezuela v kontextu regionu stojí průměrně.¹⁹⁴

¹⁹⁰ UNDP: Human Development Report 2016: Venezuela [online].

¹⁹¹ Cf. UNDP: Human Development Report 2016: Venezuela [online].

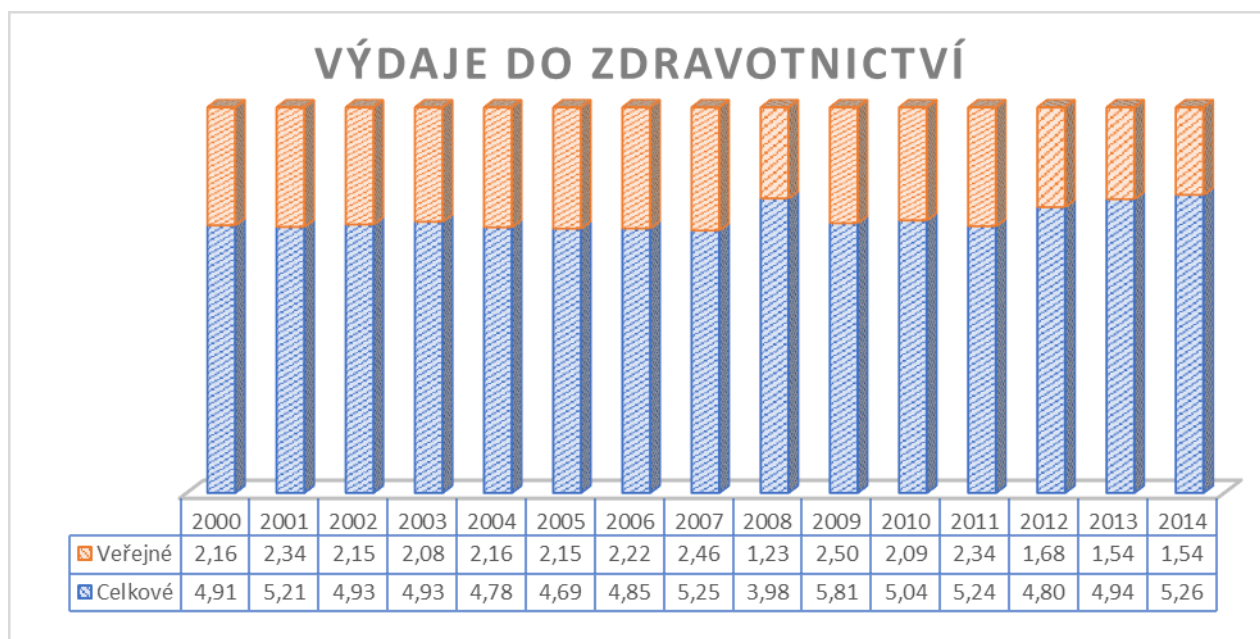
¹⁹² UNDP: Human Development Report 2016: Venezuela [online].

¹⁹³ UNDP: Human Development Reports: Venezuela (Bolivarian Republic of) [online].

¹⁹⁴ Cf. UNDP: Human Development Reports: International Human Development Indicators [online].

5.3.6. Vojenské výdaje

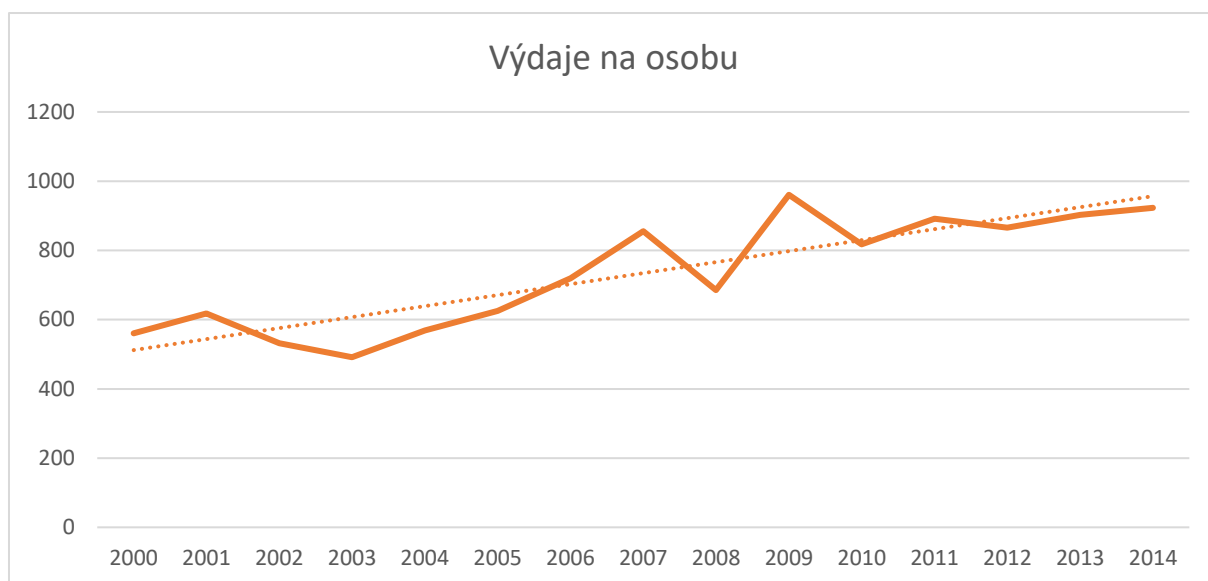
V této oblasti je klíčové porovnání vojenských výdajů s těmi klíčovými „mírovými“: na vzdělávání a zdravotnictví. Bohužel z dat WB ani INE nelze zjistit, jaké jsou vojenské výdaje, ani není dost dobře zmapované, jaké jsou výdaje do vzdělání, jak velkou část veřejných výdajů představují a nelze tedy tyto údaje porovnávat. Jediným monitorovaným ukazatelem jsou výdaje do zdravotnictví. Následující grafy proto ukazují vývoj celkových výdajů do zdravotnictví, včetně poměru k veřejným (Graf č. 15) a jaká je výše těchto výdajů na osobu (Graf č. 16).

Graf č. 13: Výdaje do zdravotnictví v procentech k HDP a poměr veřejných na celkových dle dat WB.

WB nenabízí opět novější data než do roku 2014. Je vidět, že od roku 2000, za sledované období se tedy výdaje pohybují průměrně na necelých 5 procentech ve vztahu k HDP. Naopak u veřejných výdajů je patrný pokles jejich významu na celkových výdajích. S výjimkou pro rok 2008, jež představuje velmi výrazný propad na 1,23 procenta, se podíl dostal pod hranici dvou procent až v roce 2012, přičemž je zde stále klesající trend.

Při pohledu na výši výdajů na osobu je patrné, že tyto mají, i přes různé odchylky (opět zejména v roce 2008), vzestupný trend, což je jasně patrné ze spojnice trendu zobrazené na Grafu č. 16.

Graf č. 14: Výdaje na osobu v mezinárodních dolarech (2011) dle dat WB.

V dané oblasti nebylo dost dobře možná srovnat poměry veřejných výdajů, jelikož zejména neexistují data, jež bych prokazovala výši vojenských výdajů.

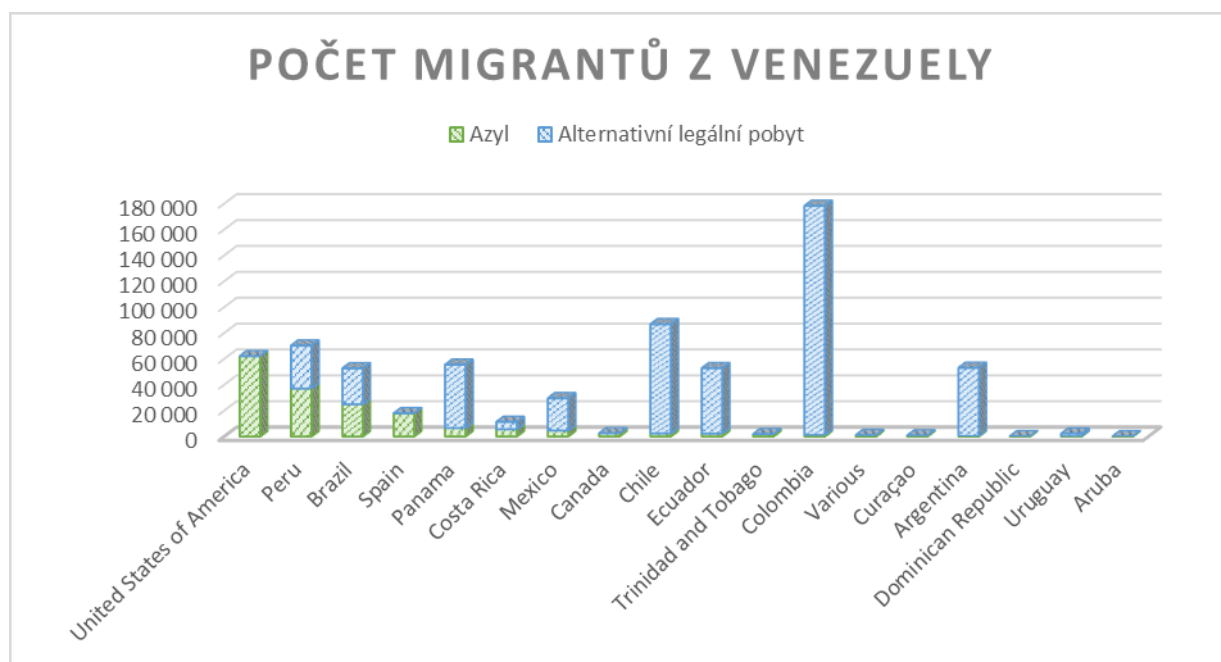
5.3.7. Zhodnocení

U modelu hodnotícího faktory naznačující zhroutilí státu dle UNDP se rovněž objevilo jako úskalí nedostatek kvantitativních dat stejně jako jejich častá neaktuálnost, to se projevilo v oblasti potravinové nejistoty či vojenských výdajů. Nejvýraznějším ukazatelem pro oblast příjmů je stále rychleji se zvyšující inflace a znepokojivé hodnocení v oblasti porušování lidských práv.

6. Migrace z Venezuely

Ve všech venezuelských státech žilo dle údajů INE kolem 30 milionů obyvatel, dnes číslo dosahuje 31 milionu s rostoucím trendem. Podle dat UNHCR aktuálních k dubnu 2018 odešlo ze země něco přes 170 tisíc lidí, které lze označit za uchazeče o azyl, další více než půl milion lidí žije mimo Venezuelu, a to s jiným dočasným právním statutem – pracovní či humanitární víza aj. oprávnění k pobytu, které umožňují Venezuelanům v jiné zemi žít a pracovat.¹⁹⁵ V současné době se jedná zhruba o dvě procenta z celkové venezuelské populace.

U uchazečů o azyl UNHCR evidovalo také jejich počty v jednotlivých letech: zatímco v letech 2014 a 2015 byly počty relativně nízké, i když se značným relativním nárůstem (zhruba 4 tisíce pro 2014 a přes 10 tisíc v roce následujícím), v roce 2016 se jednalo již o více než 34 tisíc žadatelů o azyl. Svého maxima jejich počet dosáhl v roce 2017, kdy UNHCR evidovalo přes 110 tisíc nových žadatelů o azyl. V letošním roce počty přesahují zatím 11 tisíc.

Graf č. 15: Celkový počet migrantů z Venezuely do jednotlivých států dle dat UNHCR.

Z grafu je patrné, že nejvíce Venezuelanů se přemístilo do sousední Kolumbie (situace se mezi zeměmi po dlouhé době obrátila), v zemi se jich nachází přes 178 tisíc. Mezi další dvě cílové

¹⁹⁵ UNHCR: Operational Portal Refugee Situations: Venezuela [online].

země patří Chile (téměř 77 tisíc) a Peru (přes 70 tisíc). Čtvrtou destinací, zda Venezuelané žádají o azyl, jsou USA (je jich tam přes 62 tisíc). Více než 50 tisíc Venezuelanů najdeme také v Argentině a Brazílii.¹⁹⁶

Podle poslední zprávy *Special Commission for Refugees* (CEPR) z března 2018 v Peru je na denní bázi doručeno kolem 700 žádostí, během sledovaných měsíců roku 2018 překročilo 180 tisíc Venezuelanů hranici do Ekvádoru (relativně méně oproti předchozímu roku) a v Brazílii bylo relokováno na 600 osob z podmínek ulice do nového zařízení otevřeného brazilskou vládou.¹⁹⁷ Podle zprávy prochází přes kolumbijskou hranici kolem čtyř tisíc osob denně, přičemž zhruba polovina z nich v zemi zůstává a další pokračuje do Ekvádoru.¹⁹⁸

Z dostupných dat je patrné, že zejména v roce intenzivních protestů ze země odcházelo poměrně velké množství jejích obyvatel.¹⁹⁹ Ani v současné době se však rozhodně nejedná o zanedbatelný počet osob.

¹⁹⁶ UNHCR: Operational Portal Refugee Situations: Venezuela [online].

¹⁹⁷ UNHCR: Situational Update: Venezuela Situation [online].

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Pozn.: UNHCR hovoří o Venezuelanech utíkajících či žijících v zahraničí, nejsou však již dostupná data ostatních národností, jež Venezuelu opustila (například Kolumbijců).

7. Ideologie a koncepty

Zamyslíme-li se nad porovnáním socialistických prvků nejen v právních dokumentech ale i v samotné ideologii jako takové a hodnot, resp. ukazatelů vztahujících se ke konceptu lidské bezpečnosti, nabízí se, že tyto koncepty představují opravdu určitý minimální rámec a socialismus 21. století – alespoň v teorii – tento rámec dokonce překračuje.

Překračuje jej zejména v pojetí demokratického vládnutí; zatímco pro Kinga a Murraye stačí jako ukazatel demokracie skutečnost, že se může zúčastnit volby, nový socialismus dokonce klade na občana povinnost podílet na správě věcí veřejných. Navíc socialismus jako ideologie stojí na myšlence právního státu a katalog lidských práv mnohdy dokonce rozšiřuje.

Jedním z ideologických těžišť je práce a její ohodnocení, Chávezova ústava hovoří o právu a povinnosti pracovat, dokonce uznává práci v domácnosti jako ekonomickou aktivitu (s čímž je spojen prvek sociálního zabezpečení) – ekonomické ukazatele jako nezaměstnanost nebo chudoba (někde však pouze HNI na obyvatele) jsou obsaženy v každém z použitých modelů. Další z oblastí, kterou se modely zabývají je zdraví (OSN i King a Murray) – v této oblasti ústava řeší zejména dostupnost zdravotní péče, a to modelem veřejného zdravotnictví.

V oblasti vzdělávání (řeší pouze King a Murray) garantuje jeho bezplatnost, dokonce obsahuje ústava myšlenku, že všechna média mají svou vzdělávací povinnost. Model OSN se jako jediný zabývá životním prostředím, a i tato oblast je ústavněprávně poměrně rozsáhle upravena, navíc Venezuela přijala strategické dokumenty týkající se ochrany životního prostředí.

UNDP a OSN ve svých modelech řeší také otázku komunitní bezpečnosti, resp. hrozbu vzniku náboženských a jiných konfliktů. Poměříme-li si tuto oblast opět s ideologií socialismu 21. století – nebo i s prvky v Chávezově ústavě, posouváme se dál za hranici nediskriminace, hovoří se o plurietnickém a multikulturním přístupu; přístup k náboženství je v tomto ohledu problematičtější z ideologických důvodů. Na druhou stranu pak vidíme, že třeba již v preambuli se venezuelský lid k náboženským hodnotám přímo hlásí.

Pojímáme-li tak lidskou bezpečnost v její preskriptivní rovině – vytváří určitý minimální standard – OSN v rámci orientace na lidi hovoří zejména o inkluzivním a participativním přístupu stejně jako kolektivním rozhodování

I přes skutečnost, že socialismus usiluje o bezpečnost lidí – a to ve všech rovinách odpovídajících konceptu lidské bezpečnosti, je zřejmé že současná situace v Bolívarovské republice je obojímu vzdálená. Problematické je vždy naplnění a materializace ideologických prohlášení. Podle mnohých ukazatelů se zdá, že v počátku své vlády se Hugo Chávezovi v mnohých oblastech dařilo: ekonomický růst (poměrně výrazný až do roku 2008),²⁰⁰ snižování chudoby a nezaměstnanosti, úbytek nemocí, snížení dětské úmrtnosti²⁰¹ nebo zvýšení školní docházky.

Problémem Venezuely vždy byla poměrně velká inflace, ta se však do roku 2008 (s výkyvem v roce 2003) držela z dnešního pohledu stále na poměrně nízkých hodnotách, a to i v porovnání s předchozím obdobím konce 80. a 90. let.²⁰² Slibný vývoj jednotlivých ukazatelů se často láme v roce 2008, u některých pak až jako důsledek v následujících letech (například u počtu chudých domácností v roce 2012). Nicméně se v období Bolívarovské republiky snižovala osobní bezpečnost: rostl počet únosů a násilných úmrtí.

V současné době nejsou ani k mnoha ukazatelům dostupná nejnovější data, je tedy velmi těžké posoudit, kam se Venezuela propadla v posledních dvou letech. Pohled na současnou situaci je tak spíše dokreslen dokumenty o prázdných nemocnicích či přeplněných márnících nebo zprávami o nedostatku léků a potravin nebo vyhladovělých šelmách v zoologické zahradě.²⁰³ I proto autorka doplnila do diplomové práce aktuální údaje o migraci z Venezuely, které jsou dokreslují závažnost aktuální situace.

²⁰⁰ Graf č. 15 v příloze.

²⁰¹ Graf č. 19 v příloze.

²⁰² Graf č. 20 v příloze.

²⁰³ Cf. La realidad de los hospitales en Venezuela [online]. YouTube. [cit. 30-4-2018] nebo Food crisis in Venezuela not just hitting humans, as shocking zoo photos reveal [online].

Závěr

Diplomová práce se zabývá vztahem latinskoamerického socialismu a konceptu lidské bezpečnosti na pozadí současné krize ve Venezuele. Ve své teoretické části nejprve nabízí vhled do pochopení obou termínů, v praktické se pak aplikuje poznatky v kontextu vybrané země.

Z analýzy tzv. Chávezovy ústavy je patrné, že mnohé z jejích článků se opravdu nesou v socialistickém duchu – je progresivní zejména v oblasti životního prostředí či kulturních práv, uznává péči o domácnost i osoby jako ekonomickou aktivitu, jež je spojena se sociálním zabezpečením a obsahuje poměrně obdivuhodný výčet institutů přímé demokracie. Příklad komunálních rad pak ukazuje na problematičnost (špatné) aplikace norem a idejí. Jaký je tedy socialismus ve Venezuele? A je to opravdu socialismus? Sám Chávez dokonce před prvními vyhranými volbami v rozhovorech uvedl, že se za socialistu nepovažuje.²⁰⁴ Ačkoli se však Chávezovi zpočátku dařilo (i republika prospívala), na sklonku jeho vlády a zejména v madurovském období se režim drží u moci především díky náklonosti armády a zřejmě si neklade za cíl naplňovat socialistické ideály.

Koncept lidské bezpečnosti, resp. jednotlivé vybrané modely, byly v diplomové práci použity jako nástroje analýzy současné situace Bolívarovské republiky. Jejich velkým problémem je nedostatek aktuálních dat, či zejména v případě kvantifikovaného modelu jejich neexistence. Z modelu OSN vyplývá, že Venezuela si v mnohých oblastech pohoršila (což je patrné v období po finanční krizi v roce 2008, jež znamenala mj. i obrovský propad cen ropy). V rámci kvantifikovaného modelu lze negativně hodnotit snad jen oblast politické svobody a v rámci modelu zhroucení státu se znepokojivé zprávy týkají zejména oblasti lidských práv a hyperinflace, jež zemi sužuje. Závěry by patrně odlišené, kdyby bylo možná získat veškerá potřebná data o aktuálním stavu jednotlivých ukazatelů, paradoxně však toto není možné zejména v zemích, které se nachází v kritické situaci.

Metody, jež jsou ze své podstaty kvantitativní jsou tak velmi těžko aplikovatelné pro svoje zřejmé limity. Kvalitativní výzkum by pravděpodobně mohl na podkladě svědectví nebo zpravodajství vytvořit poněkud kritičtější obrázek o současné situaci než modely založené

²⁰⁴ Cf. Video Bayly. Jaime Bayly entrevista a Hugo Chavez [online].

z větší části na kvantitativních datech. Výjimku zde tvoří migrace, jež je UNHCR poměrně důkladně monitorována, nenabízí však vůbec žádný vhled do příčin, pouze vypovídá o kritičnosti situace, jež je pro lidi motivem opouštět své domovy.

Je tak sice bláhové rozehrávat ideologickou válku a vinit z veškerého krachu socialismus, který je stejně v dnešní situaci v Bolívarovské republice spíše vyprázdňenou ideologií. Venezuela se však stala varovným referentem pro řadu dalších zemí. Čeká Bolívii obdobná budoucnost? Tamní prezident Evo Morales se k moci dostal o sedm let později než Hugo Chávez, přičemž na ideologické bázi se zdá být jeho režim v některých aspektech velmi progresivní, nicméně již dnes je patrné, že vláda od prvotních ideálů stále více vzdaluje.²⁰⁵ Přispějí hrůzné příběhy venezuelské krize k pádu latinskoamerického socialismu?

²⁰⁵ Sedláčková, Petra: *Objetivos de Desarrollo Sostenible (ODS): Guía de marco legislativo internacional y nacional boliviano.*

Summary

The diploma thesis deals with the relation of Latin-American socialism and human security concept on the background of ongoing crisis in Venezuela. In its theoretical part, there is an introduction into the key terms, in the analytical part the author applies the knowledge on case of Venezuela.

From the analysis of so called Chavez's Constitution we can conclude that many of its articles reflect the socialist spirit – the Constitution is progressive especially in terms of environment protection or cultural rights, it recognizes housekeeping as an economic activity which is linked to social security and contains an impressive list of direct democracy institutes. An example of communal councils shows the issue of (poor) implementation of norms and ideals. So, how is socialism in Venezuela? And is it really socialism? Even Hugo Chávez himself in the interviews before the first elections claimed he would not consider himself socialist.²⁰⁶ Although Chávez seemed to succeed in his first years, in the end of his government, and especially under Maduro, the regime maintains in power due to the support of the army and seems not to fulfil socialist objectives.

The human security concept, resp. the chosen models, were used in the diploma thesis as analytical tools of the current state of the Bolivarian Republic. Their big limit is lack of updated data or, especially in case of the quantified model, its non-existence. From the UN model we can conclude that Venezuela has deteriorated in many aspects (which is notable after the 2008 financial crisis which resulted in massive depreciation of oil). As for the quantifies model, only political freedoms can be evaluated as poor and in case of UNDP model, especially human rights and inflation are of concern. The conclusions would probably vary if it would have been possible to collect all current data, paradoxically that is not possible particularly in the countries in state of crisis.

Quantitative methods thus not very well applicable for their limitations. Qualitative research, based on testimonies or news analysis, would probably lead to more critical image of the current situation that the models based on mostly quantitative data. Migration being a great

²⁰⁶ Cf. Video Bayly. Jaime Bayly entrevista a Hugo Chavez [online].

exception, that is being well monitored by UNHCR, its main limitation is that it cannot give a wider picture including motives of the people that leave their homes.

It is naïve to start an ideological war and blame socialism for the failure, especially the void socialism of the nowadays Bolivarian Republic. But Venezuela became a referent to other countries. Is Bolivia having ahead a similar future? The president Evo Morales came to power seven years later than Hugo Chávez and on theoretical grounds his regime seems to be very progressive in some respects, nonetheless even these days his government is losing socialist ideals.²⁰⁷ Are the terrible stories of the Venezuelan crisis going to contribute to the fall of Latin-American socialism?

²⁰⁷ Sedláčková, Petra: *Objetivos de Desarrollo Sostenible (ODS): Guía de marco legislativo internacional y nacional boliviano.*

Projekt diplomové práce

FAKULTA
SOCIÁLNÍCH VĚD
Univerzita Karlova

Projekt diplomové práce

- 7.1. Konec latinskoamerického socialismu: Bezpečnostní aspekty venezuelské krize
- 7.2. End of Latinamerican Socialism: Security Aspects of the Venezuelan Crisis

Petra Sedláčková

Bezpečnostní studia

Magisterské studium

Imatrikulační ročník 2016

V Bukurešti dne 22. října 2017

Klíčová slova

Latinská Amerika, Venezuela, socialismus, lidská bezpečnost, krize

Key words

Latin America, Venezuela, socialism, human security, crisis

Téma práce

Tématem diplomové práce je současná krize, která se odehrává ve Venezuele. Tato latinskoamerická země s velkým nerostným bohatstvím, zejména obrovskými zásobami ropy, je od roku 1999, tedy od bolívarovské revoluce, vedena socialistickými vůdci, nejprve Hugo Chávezem a po jeho smrti v roce 2013 Nicolásem Madurem, ten je stojí v současné době v čele země jako prezident a jako předseda hlavní politické strany *Partido Socialista Unido de Venezuela* (PSUV).

Do období kolem smrti Cháveze se také obvykle datuje vznik současné krize. Ačkoli příčiny a protesty zde byli již v roce 2012, od 12. února 2014, tedy dne, kdy byla opozičními vůdci společně se studenty svolána velká protivládní demonstrace. Od tohoto roku se situace v zemi postupně zhoršuje, s různou intenzitou se protestovalo a protestuje v různých městech země, lze zaznamenat také zvýšený počet útoků na vojáky a policisty.

V průběhu roku 2017 se situace v zemi dostala také do širšího povědomí západního světa. Ze strany USA jsme již mohli několikrát slyšet o možné intervenci, naposledy při projevu Donalda Trumpa v sídle Valného shromáždění OSN: *„The Venezuelan people are starving and their country is collapsing, Their democratic institutions are being destroyed. This situation is completely unacceptable and we can not stand by and watch. As a responsible neighbour and friend, we and all other, have a goal. That goal is to help them, regain their freedom, recover their country, and restore their democracy.“*

Zatímco v první části svého projevu se americký prezident věnoval zejména nedostatku potravin v zemi a celkově kolapsu demokratických institucí, v další části celý problém přesouvá na ideologickou rovinu, když z tohoto viní přímo socialismus: *„We call for the full restoration of democracy and political freedoms in Venezuela. The problem in Venezuela is not that socialism has been poorly implemented but that socialism has been faithfully implemented. From the*

Soviet Union to Cuba to Venezuela, wherever true socialism or communism has been adopted, it has delivered anguish and devastation and failure. Those who preach the tenancy of this discredited ideology only contribute to the continued suffering of people who live under these cruel systems. America stands with every person living under a brutal regime. Our respect for sovereignty is also a call for action.“

Cíl práce

Na téma probíhající venezuelské krize lze nahlížet z různých perspektiv. Tato práce se zaměřuje zejména na bezpečnostní aspekty situace, a to na pozadí vládnoucí ideologie v zemi. Situace je nahlížena z pohledu konceptu *human security*, který je pro pochopení situace asi nejpriléhavější, a to i z pohledu mezinárodního společenství, pokud by nějakým způsobem začalo být zasahováno do venezuelské suverenity, jak varoval Donald Trump ve svém zářijovém projevu.

Pohled na krizi zejména s ohledem na vládnoucí ideologii má dva důvody; zaprvé v tomto projevu americký prezident jasně označuje tuto ideologii za hlavní příčinu současné situace, zadruhé latinskoamerický socialismus můžeme vnímat jako ideologii vycházející z historické zkušenosti regionu, kterou je v celé řadě aspektů ovlivněna, zatřetí se jedná o ideologii, která byla, je a pravděpodobně i nadále bude v Latinské Americe přítomná. Cílem diplomové práce je tak zejména pochopit, jaký je vztah současné krize a vládnoucí ideologie a v širším kontextu také poukázat na možné důsledky.

Teoretický rámec

V kontextu tématu se práce nejprve musí vypořádat s dvěma základními pojmy, se kterými pracuje. V diplomové práci tak bude vysvětlen termín latinskoamerický socialismus, na příkladech z různých zemí budou ukázána zejména jeho ideologická specifika stejně jako jeho aplikační praxe v Latinské Americe. V tomto regionu je totiž typické zapojení dalších společenských přístupů, které vycházejí z původní indiánské filosofie. Zároveň je pro region určující geografická blízkost USA a koloniální minulost.

Hned poté bude třeba uchopit koncept lidské bezpečnosti, jak se vyvíjel a byl pojmán od 90. let až dodnes. V této části bude zahrnuta také kritika tohoto přístupu. Teoretická část se také nevyhne pasáži týkající se praktického využití konceptu, zejména otázky humanitární intervence (což je relevantní vzpomeneme-li například na projev amerického prezidenta v OSN).

Metodologie

Jak již bylo nastíněno výše, diplomová práce se bude zabývat vztahem latinskoamerického socialismu a lidské bezpečnosti, to vše na případě Venezuely, která v současné době prochází krizí. Centrální výzkumnou otázku tedy autorka formulovala následovně: Je příčinou vzniku současné venezuelské krize socialismus jako vládnoucí ideologie v zemi?

Aby bylo možné na tuto otázku odpovědět, je nejprve třeba zabývat se samotnou krizí a tím, jak je na tom venezuelská společnost právě z pohledu lidské bezpečnosti. Tato část bude rozpracována na základě teoretického rámce, aby bylo možné definovat jasná kritéria lidské bezpečnosti, resp. míru ohrožení lidské bezpečnosti. Ambicí práce není dosáhnout údaje, na základě, kterého by bylo možné Venezuelu porovnat s jinými státy, jako například v případě Human Development Index, nebo pokusů o vytvoření Human Security Index, ale spíše kvalitativně vyhodnotit situaci v zemi.

Druhou částí, která vede ke zodpovězení výzkumné otázky, jak pak posouzení vlivů vládnoucí ideologie na současný stav. V této části je třeba podívat se na relevantní politiky a jejich aplikaci. V neposlední řadě ponechává autorka prostor pro posouzení dalších, externích vlivů na situaci v zemi.

Orientační struktura práce

1. Úvod
2. Teoretický rámec
 - 2.1. Latinskoamerický socialismus

- 2.2. Human security
3. Metodologie
4. Lidská bezpečnost ve Venezuele
5. Socialismus ve Venezuele
6. Závěr

Orientační seznam literatury

Tento seznam zahrnuje základní přehled literatury, která budou dále použita v diplomové práci, stejně jako zdroje tohoto projektu.

1. Axworthy, Lloyd. 2001. "Human Security and Global Governance: Putting People First," *Global Governance* 7 (2001), pp. 19-23.
2. Chandler, David. 2004. "The Responsibility to Protect? Imposing the 'Liberal Peace'", *International Peacekeeping* 11(1), pp. 59-81.
3. Chandler, David and Hynek, Nik (eds.): *Critical Approaches to Human Security: Rethinking Emancipation and Power in International Relations*. London and New York: Routledge .
4. El Universal [online]. [10-6-2017]. Dostupné: http://www.eluniversal.com/noticias/sucesos/414-policias-militares-fueron-asesinados-2016-todo-pais_635106.
5. FAO [online]. [10-6-2017]. Dostupné: <http://www.fao.org/hunger/en/>.
6. Hampson, Fen O. et al. 2002. *Human Security and World Disorder*. Oxford and New York: Oxford University Press.
7. Holzgrefe, J. L., Keohane, O. R., 2003. *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas*, Cambridge University Press.
8. Hynek, Nik (2010): "Rethinking Human Security: History, Economy, Governmentality". In: Foucault, Michel (2010): *The Birth of Biopolitics*. London: Picador.
9. Hynek, Nik and Chandler, David (2013): "No Emancipatory Alternative, No Critical Security Studies". *Critical Studies on Security*, Vol. 1, No. 1, pp. 5471

10. Hugh M. Hamill, "Caudillismo, Caudillo" in *Encyclopedia of Latin American History and Culture*, vol. 2. New York: Charles Scribner's Sons 1996.
11. Knight, W. Andy. *The Responsibility to Protect as an Evolving International Norm. Global Responsibility to Protect* (3) 2011. p. 3–36
12. Ramírez, René, 2011. *Socialismo del sumak kawsay o biosocialismo republicano*. Quito: SENPLADES.
13. Sarooshi, D., 2002. *Humanitarian Intervention After Kosovo: Emergent Norm, Moral Duty or the Coming Anarchy?*, *International Affairs* 77 (1), 113-128.
14. UN. *Human Security in Theory and Practice. An Overview of the Human Security Concept and the United Nations Trust Fund for Human Security*. New York, 2009.
15. Youtube [online]. *Trump at UN about Venezuela*. [22-10-2017]. Dostupné: <https://www.youtube.com/watch?v=zeQ3HLF2Ybw>.
16. WHH [online] [10-6-2017]. Dostupné: <http://www.welthungerhilfe.de/en/ghi-interactive-map.html>.

Použitá literatura

1. 6 preguntas para entender el proceso de elección de la Asamblea Constituyente en Venezuela y sus posibles consecuencias [online]. BBC Mundo: 29. 7. 2017. [cit. 29-2-2018]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-40023863>.
2. Al Punto con Jorge Ramos. Entrevistas de Jorge Ramos a Hugo Chávez en los años 1998 y 2000. [online]. YouTube. [cit. 25-03-2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=8zp647hF4OY>.
3. Alta Consejería para el bicentenario de la independencia: Los nombres de Colombia [online]. [cit. 29-4-2018]. Dostupné z: <http://www.bicentenarioindependencia.gov.co/Es/Contexto/Especiales/Paginas/NombredeColombia.aspx>.
4. Amnesty International Report 2017/18, s. 393-397 [online]. [cit. 24-03-2018]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/latest/research/2018/02/annual-report-201718/>.
5. Annan, Kofi A. as UNSG. We The Peoples: The Role of the United Nations in the 21st Century. UN New York 2000. ISBN: 92-1-100844-1.
6. Banco Mundial: Latinoamérica indígena en el siglo XXI [online]. 13-7-2017. [cit. 28-4-2018]. Dostupné z: <http://www.bancomundial.org/es/region/lac/brief/indigenous-latin-america-in-the-twenty-first-century-brief-report-page>.
7. Bermúdez, Ángel: En qué se diferencia la nueva Constituyente impulsada por Nicolás Maduro en Venezuela de la que convocó Hugo Chávez en 1999 [online]. BBC Mundo: 28. 7. 2017. [cit. 29-2-2018]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-40736695>.
8. Boer, Monica Den; Wilde, Jaap de (eds.): The Viability of Human Security. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008. ISBN: 9789053567968.
9. Boscán, Keila Vilchez: Climatólogo: Probabilidad que un huracán llegue a Venezuela es solo del 4,9 % [online]. Panorama: 22. 9. 2017. [cit. 14-4-2018]. Dostupné z: <http://www.panorama.com.ve/ciudad/Climatologo-Probabilidad-que-un-huracan-llegue-a-Venezuela-es-solo-del-49-20170921-0094.html>.

10. Burbach Roger: Two, Three, Many Transitions To 21st Century Socialism in Latin America. Telesur, July 1, 2014. [cit. 14.-12-2017]. Dostupné z: <http://ouleft.org/wp-content/uploads/21st-century-socialism-six-parts.pdf>.
11. Buzgalin, Alexander V.: El futuro del socialismo. Editado por Rebelión. [editovaná online verze]. [cit. 07-01-2018]. Dostupné z: <http://www.rebellion.org/docs/121981.pdf>.
12. CIA Library: The World Factbook: Country Comparison [online]. [cit.16-4-2018]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2172rank.html>.
13. CIA Library: The World Factbook: South America – Venezuela [online]. 24. 4. 2018 [cit. 28-4-2018]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ve.html>.
14. Cohen, Jeffrey.Harris a Sirkeci, Ibrahim: Migration and insecurity: rethinking mobility in the neoliberal age. In: Carrier, James G. (ed.): After the Crisis, Anthropological thought, neoliberalism and the aftermath. London, New York: Routledge, s. 96-113.
15. Constitución de la República Bolivariana de Venezuela. Publicada en Gaceta Oficial del jueves 30 de diciembre de 1999, N° 36.860.
16. ČNB: Co je inflace? [online]. [cit. 15-5-2018]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/faq/co_to_je_inflace.html.
17. Dáas Polanco, Jorge (ed.): El Sistema de Salud en Venezuela [online]. CENDES-OVS. [cit. 02-04-2018]. Dostupné z: <https://www.ovsalud.org/boletines/salud/sistema-de-salud-en-venezuela/>.
18. DATOS-Grupos indígenas de Venezuela y sus problemas [online]. Reuters. [cit. 18-4-2018]. Dostupné z: <https://lta.reuters.com/article/domesticNews/idLTASIE75A03P20110611>.
19. Devereux, Stephen: Famine in the twentieth century [online]. IDS working paper. [cit. 4-4-2018]. Dostupné z: <https://www.ids.ac.uk/files/dmfile/wp105.pdf>.
20. Díaz Mirabal, José Gregorio: El Scialismo Indígena [online]. Puerto Ayacucho: březen, 2009. [cit. 29-4-2018]. Dostupné z: <http://todostuscomentarios.blogspot.cz/2010/02/el-socialismo-indigena.html>.

21. Dieterich Stefan, Heinz: Der Sozialismus des 21. Jahrhunderts. Wirtschaft, Gesellschaft und Demokratie nach dem globalen Kapitalismus, Homilius, 2006, ISBN 978-3-89706-652-6. / El Socialismo del Siglo XXI.
22. Estrategia Nacional para la Conservación de la Diversidad Biológica; Plan de Acción Nacional para la construcción de un modelo de desarrollo sostenible; http://www.latinamerica.undp.org/content/dam/rblac/docs/Country%20Programme%20Documents/CPD%20_VEN_2015-2019.pdf.
23. Ferreira, Francisco; Jolliffe, Dean Mitchell a Prydz, Espen Beer: The international poverty line has just been raised to \$1,90 a day, but global poverty is basically unchanged. How is that even possible?[online]. WB Blogs – Let’s talk development: 10. 4. 2015. [cit. 19-4-2018]. Dostupné z: <https://blogs.worldbank.org/developmenttalk/international-poverty-line-has-just-been-raised-190-day-global-poverty-basically-unchanged-how-even>.
24. Finance.cz: Co je inflace? [online]. [cit. 15-5-2018]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/makrodata-eu/inflace/informace/>.
25. Finol, Ildefonso: Indígenas y Socialismo del Siglo XXI [online]. Aporrea: 3. 3. 2007. [cit. 29-4-2018]. Dostupné z: <https://www.aporrea.org/ideologia/a31386.html>.
26. Fiola, Anthony: Sickness and HIV drug shortages rise as Venezuela’s economy crumbles [online]. The Independent: 8. 9. 2017. [cit. 12-4-2018]. Dostupné: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/venezuela-drugs-shortage-food-hunger-healthcare-nicolas-maduro-chavez-socialism-hiv-a7936956.html>.
27. Food crisis in Venezuela not just hitting humans, as shocking zoo photos reveal [online]. El País in English: 28. 2. 2018. [cit. 30-4-2018]. Dostupné z: https://elpais.com/elpais/2018/02/28/inenglish/1519819854_595421.html.
28. Freedom House: Freedom in the World 2018: Methodology [online]. [cit. 15-5-2018]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/report/methodology-freedom-world-2018>.
29. Freedom House: Freedom in the World 2018: Venezuela Profile [online]. [cit. 2-4-2018]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/venezuela>.
30. García Marco, Daniel: Qué son los consejos comunales de Venezuela y por qué son tan importantes para la Asamblea Nacional Constituyente [online]. BBC Mundo: 2. 5. 2017.

- [cit. 27-4-2018]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-39788097>.
31. Goldfrank, Benjamin: Los Consejos Comunales: ¿Avance o retroceso para la democracia venezolana? [online]. Únor 2011. [cit. 29-4-2018]. Dostupné z: revistas.flacsoandes.edu.ec/iconos/article/view/445.
 32. Herrera Nuñez, Ernesto: Evolución de la criminalidad en Venezuela (1990-2015) [online]. Paz Activa. [cit. 19-4-2018]. Dostupné z: <http://pazactiva.org.ve/wp-content/uploads/2016/10/Informe-Asamblea-Nacional-FINAL-Criminalidad-Ernesto-Herrera.pdf?platform=hootsuite>.
 33. HSU: Human Security in Theory and Practice: An Overview of the Human Security Concept and the United Nations Trust Fund for Human Security. UN: New York, 2009.
 34. Humphrey, Michael: Migration, Security and Insecurity. In: Castles, Stephen, Hugo, Graeme a Vasta, Ellie (eds.): Journal of Intercultural Studies, Vol. 34 (2013), s. 178-195.
 35. ILO: Country report for the Bolivarian Republic of Venezuela [online]. [cit. 17-4-2018]. Dostupnost z: <http://www.ilo.org/public/libdoc/igo/2010/462235.pdf>.
 36. Indxmundi: Historical Data Graphs per Year [online]. [cit. 11-4-2018]. Dostupné z: <https://www.indexmundi.com/g/g.aspx?c=ve&v=32>.
 37. INE [online]. [cit. 4-4-2018]. Dostupné z: http://www.ine.gov.ve/index.php?option=com_content&id=336&Itemid=45&view=article%20%20%20%20.
 38. INE: Ficha Técnica de Encuesta de Hogares por Muestreo [online]. [cit. 4-4-2018]. Dostupné z: http://www.ine.gov.ve/index.php?option=com_content&id=333&Itemid=103.
 39. INE: Sociales – Fuerza de Trabajo [online]. [cit. 4-4-2018]. Dostupné z: http://www.ine.gov.ve/index.php?option=com_content&view=category&id=103&Itemid=40#.
 40. King, Gary and Murray, Christopher J. L.: Rethinking Human Security. In: Political Science Quarterly, Vol. 116, No. 4 (Winter, 2001-2002), s. 585-610.
 41. La realidad de los hospitales en Venezuela [online]. YouTube. [cit. 30-4-2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=LI7joDs6ijs>.

42. Lares Martiz, Valentina: Las enfermedades que la crisis en Venezuela hace reaparecer [online]. El Tiempo [cit. 23-4-2018]. Dostupné z: <http://www.eltiempo.com/mundo/venezuela/incremento-de-enfermedades-en-venezuela-por-la-crisis-202452>.
43. Ley de Los Consejos Comunales. Publicado en Gaceta Oficial de la Republica Bolivariana de Venezuela N. 5.806 Extraordinario.
44. Lohman, Diederik: La crisis del sistema de salud de Venezuela [online]. HRW. [cit. 19-4-2018]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/es/news/2015/04/29/la-crisis-del-sistema-de-salud-de-venezuela>.
45. Lohrmann, Reinhard: Migrants, Refugees and Insecurity. Current Threats to Peace? [online]. In: International Migration, Vol 38, Issue 4: 3. 3. 2003. [cit. 29-4-2018]. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/1468-2435.00118>.
46. MacNeill, Maureen (ed.): OPEC: 2016 Annual Report. OPEC: Vienna, 2017. ISSN: 0474-6317.
47. Mack, Andrew: Concepto de seguridad humana. In: Papeles N 90, 2005, s. 11-18.
48. Martin, Mary a Owen, Taylor: The Second Generation of Human Security. In: International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 86, No. 1 (January 2010), s. 211-224.
49. Martí, José: Nuestra América. In: El Partido Liberal (Mexico City), 20. 1. 1891.
50. Ministerio de Comunicación e Información: Integración: Ideal Bolivariano [online]. Leden 2005. [cit. 29-4-2018]. Dostupné z: <http://www.minci.gob.ve/wp-content/uploads/downloads/2013/02/folletoidealbolivarianobolsillo.pdf>.
51. Ministerio de Educación, Ecuador [online]. [cit. 15-6-2018]. Dostupné z: <https://educacion.gob.ec/que-es-el-buen-vivir/#>.
52. Ministerio de Relaciones Exteriores, Bolivia [online]. [cit. 15-6-2018]. Dostupné z: http://www.planificacion.gob.bo/uploads/Vivir_bien.pdf.
53. Mosonyi, Esteban Emilio: El socialismo indígena en tanto componente del socialismo del siglo XXI: Una metaética trascendental y milenaria. In: Revista Venezolana de Economía y Ciencias Sociales, v. 12, n. 2. Caracas: 8/2007. ISSN: 20030507.

54. MZV. Venezuela: Specifika, bezpečností situace, doporučení turistům [online]. [cit. 25-3-2018]. Dostupné z: [https://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/jizni_amerika/venezuela/cestovani/ot
her.html](https://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/jizni_amerika/venezuela/cestovani/other.html).
55. Nationsonline: The Human Development Index 2016 [online]. [cit. 29-3-2018]. Dostupné z: http://www.nationsonline.org/oneworld/human_development.htm.
56. Nekola, Martin. *Operace Kondor*. Praha: Epocha, 2012. ISBN 978-80-7425-135-1.
57. Office for the Coordination of Humanitarian Affairs [online]. August 1999. [cit. 8-4-2017]. Dostupné z: [https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/3D153DA3049B322AC1256C30
002A9C24-ocha_orientation_handbook_on_.html](https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/3D153DA3049B322AC1256C30002A9C24-ocha_orientation_handbook_on_.html).
58. OPEC: OPEC share of world crude oil reserves, 2016 [online]. [cit. 05-05-2018]. Dostupné z: http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm.
59. OVV: Informe OVV de Violencia 2017 [online]. 5. 1. 2018. [cit. 19-4-2018]. Dostupné z: <https://observatoriodeviolencia.org.ve/category/informes/>.
60. Petras, James: El socialismo latinoamericano del siglo XXI en su contexto histórico. La Haine [online]. La Haine, 12-09-2009. [cit. 12.-12-2017]. Dostupné z: <https://www.lahaine.org/mundo.php/el-socialismo-latinoamericano-del-siglo>.
61. Provea: Nuestra Historia [online]. [cit. 8-4-2018]. Dostupné z: <https://www.derechos.org.ve/provea>.
62. Puerta Riera, María Isabel: Consejos Comunales en Venezuela. In: Observatorio Laboral Revista Venezolana, Vol. 5, No. 9 (leden-červen 2012), p. 43-55. ISSN: 1856-9099.
63. Renwick, Danielle: Venezuela in Crisis [online]. Council on Foreign Relations. [cit. 19-4-2018]. Dostupné z: <https://www.cfr.org/backgrounder/venezuela-crisis>.
64. Reporters without borders. Venezuela [online]. [cit. 24-03-2018]. Dostupné z: <https://rsf.org/en/venezuela>.
65. Reporters without borders: Venezuela [online]. [cit. 24-03-2018]. Dostupné z: <https://rsf.org/en/venezuela>.

66. Sánchez Caparrós, Carlos. Seguridad humana en la revolución bolivariana: Análisis de Políticas [online]. 12-7-2009. [cit. 26-03-2018]. Dostupné z: <http://seguridadhumanaenvenezuela.blogspot.cz>.
67. Sedláčková, Petra: Guía de marco legislativo internacional y nacional boliviano. Výzkumný projekt v rámci stáže u WHH Bolivia, 2016. Archiv autorky.
68. Shah, Vikas: Our World's Refugees [online]. ThoughtEconomics: 13. 4. 2018. [cit. 30-4-2018]. Dostupné z: <https://thoughteconomics.com/refugees/>.
69. Singh, Anoop; Jain-Chandra, Sonali a Mohommad, Adil: Out of the Shadows [online]. IMF. Finance and Development, June 2012, Vol. 49, No. 2. [cit. 26-3-2018]. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2012/06/singh.htm>.
70. The Economist. Intelligence Unit: Democracy Index [online]. [cit. 24-03-2018]. Dostupné z: <https://infographics.economist.com/2018/DemocracyIndex/>.
71. Trump at UN about Venezuela [online]. YouTube [22-10-2017]. Dostupné: <https://www.youtube.com/watch?v=zeO3HLF2Ybw>.
72. Úmluva o zákazu použití, skladování, výroby a převodu protipěchotních min a o jejich zničení.
73. Un fuerte terremoto sacude Venezuela [online]. El País: 12. 9. 2009. [cit. 12-4-2018] Dostupné z: https://elpais.com/internacional/2009/09/12/actualidad/1252706413_850215.html.
74. UN. Venezuela: His Excellency Nicolás Maduro Moros, President. [online]. GA/11560. [cit. 24-3-2018]. Dostupné z: <http://www.un.org/en/ga/69/meetings/gadebate/24sep/venezuela.shtml>.
75. UN: Sustainable Development Goals: 17 Goals to transform our world [online]. [cit. 15-4-2018]. Dostupné z: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/hunger/>.
76. UNDP. Expected years of schooling (of children) (years) [online]. [cit. 25-03-2018]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/expected-years-schooling-children-years>.
77. UNDP. Human Development Report 1994. New York: Oxford University Press 1994. ISBN: 0-19-509170-1.
78. UNDP: Human Development Report 2016: Venezuela [online]. [cit. 19-4-2018]. Dostupné z: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/VEN.pdf.

79. UNDP: Human Development Reports: International Human Development Indicators [online]. [cit. 19-4-2018]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/countries>.
80. UNDP: Human Development Reports: Venezuela (Bolivarian Republic of) [online]. [cit. 5-4-2018]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/VEN>.
81. UNFPA: Humanitarian Emergencies [online]. [cit. 15-4-2018]. Dostupné z: <https://www.unfpa.org/emergencies>.
82. UNHCR: Operational Portal Refugee Situations: Venezuela [online]. [cit. 29-4-2018]. Dostupné z: <https://data2.unhcr.org/en/situations/vensit>.
83. UNHCR: Situational Update: Venezuela Situation [online]. [cit. 29-4-2018]. Dostupné z: <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/63242>.
84. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.
85. Video Bayly. Jaime Bayly entrevista a Hugo Chavez [online]. YouTube. [cit. 25-03-2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=mE84o4Yxh70>.
86. Vietti, Francesca a Scribner, Todd: Human Insecurity: Understanding International Migration from a Human Security Perspective. In: Journal on Migration and Human Security. The Center for Migration Studies of New York. ISSN:2330-2488.
87. Vitalis [online]. [cit. 15-4-2018]. Dostupné z: <http://www.vitalis.net/>.
88. Vitalis: Situación Ambiental de Venezuela [online]. 2012. [cit. 21-4-2018]. Dostupné z: http://www.ucv.ve/fileadmin/user_upload/cenamb/Situacion-Ambiental-de-Venezuela-2012.pdf.
89. WB: Data: What is an „international dollar“? [online]. [cit. 20-4-2018]. Dostupné z: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/114944-what-is-an-international-dollar>.
90. WB: Data: What is the difference between current and constant data? [online]. [cit. 20-4-2018]. Dostupné z: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/114942-what-is-the-difference-between-current-and-constan>.
91. WHO: Venezuela (Bolivarian Republic of) [online]. [cit. 5-4-2018]. Dostupné z: http://www.who.int/malaria/publications/country-profiles/profile_ven_en.pdf.

92. WHO-PAHO: Dengue:Guias [online]. [cit. 5-4-2018]. Dostupné z:
http://www.paho.org/hq/index.php?option=com_topics&view=rdmore&cid=3272&Itemid=40734&lang=en.

Seznam grafů

Graf č. 1: Procento chudých domácností v letech 2000-2015 dle dat INE.....	45
Graf č. 2: Dostatečnost průměrného přísunu energie a podvýživa v letech 1999-2016 dle dat FAO.	47
Graf č. 3: Potravinový deficit v letech 1999-2016 a průměrný přísun bílkovin v letech 1999-2013 dle dat FAO.	48
Graf č. 4: Počet případů horečky Dengue v letech 2001-2017 dle dat PAHO.	50
Graf č. 5: Výskyt tuberkulózy na 100 tisíc obyvatel v letech 2000—2016 dle dat WB.	51
Graf č. 6: Násilná úmrtí v letech 2011-2017 dle odhadů OVV.....	53
Graf č. 7: Počet ohlášených únosů v letech 2000-2015 dle dat CICPC.	54
Graf č. 8: HNP na obyvatele v letech 2000-2014 v paritě kupní síly.....	58
Graf č. 9: Očekávaná školní docházka v letech dle dat UNDP.	61
Graf č. 10: Poměr importu potravin k celkovému importu v procentech (průměr tří let) v letech 2000-2012.....	62
Graf č. 11: HNP v běžných cenách v americkém dolaru v letech 2000-2014 dle dat WB.	63
Graf č. 12: Inflace spotřebitelských cen (v procentech ročně) v letech 2000-2016 dle dat WB.	64
Graf č. 13: Výdaje do zdravotnictví v procentech k HDP a poměr veřejných na celkových dle dat WB.....	67
Graf č. 14: Výdaje na osobu v mezinárodních dolarech (2011) dle dat WB.	68
Graf č. 15: Celkový počet migrantů z Venezuely do jednotlivých států dle dat UNHCR.	69

Seznam použitých zkratk

AI	Amnesty International
AIDS	Acquired Immune Deficiency Syndrome
CEPR	Special Commission for Refugees
CIA	Central Intelligence Agency
CICPC	Cuerpo de investigaciones Científicas, Penales y Criminales
CHS	Commission on Human Security
CFR	Council on Foreign Relations
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
FAO	Food and Agricultural Organization
FH	Freedom House
GNI	Gross National Income (= HNP)
HIV	Human Immunodeficiency Virus
HDI	Human Development Index
HDP	Hrubý domácí produkt
HDR	Human Development Report
HNP	Hrubý národní produkt (= GNI)
HRW	Human Rights Watch
HSN	Human Security Network
HSU	Human Security Unit
IACHR	Meziamerická komise pro lidská práva
IASC	Inter-Agency Standing Committee
IHDI	Inequality Human Development Index
ILO	International Labour Organization (= MOP)
INE	Instituto Nacional de Estadística
LZPS	Listina základních práv a svobod
Mercosur	Mercado Común del Sur (Mercado Comum do Sul)
MOP	Mezinárodní organizace práce (= ILO)
MMPS	Ministerio del Poder Popular para la Salud

MZV	Ministerstvo zahraničních věcí České republiky
NNO	nevládní nezisková organizace
OAS	Organizace amerického států
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OCHA	Office for the Coordination of Humanitarian Affairs
ODS	Objetivo de Desarrollo Sostenible (= SDG)
OPEC	Organizace zemí vyvážejících ropu
ORPIA	Organización Regional de los Pueblos Indígenas de Amazonas
OSN	Organizace spojených národů (= UN)
OVV	Observatorio Venezolano de Violencia
PAHO	Pan American Health Organization
PPP	Purchasing Power Parity
PSUV	Partido Socialista Unido de Venezuela
RSF	Reporters without borders
SDG	Sustainable Development Goal (= ODS)
UN	United Nations (= OSN)
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNFPA	United Nations Population Fund
UNDP	United Nations Development Programme
USA	Spojené státy americké
WB	Světová banka
WHO	World Health Organization